

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YÜRÜRLÜKTE OLAN YASALARA VE İDARİ
DÜZENLEYİCİ İŞLEMLERE GÜVENDEN
KAYNAKLANAN HAKLI BEKLENTİ KAVRAMI
VE KORUNMASI

HALİL ALTINDAĞ

2501080510

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. AYDIN GÜLAN

İSTANBUL 2010

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI 2501080510 numaralı HALİL ALTINDAĞ'IN hazırladığı "YÜRÜRLÜKTE OLAN YASALARA VE İDARİ DÜZENLEYİCİ İŞLEMLERE GÜVENDEN KAYNAKLANAN HAKLI BEKLENTİ KAVRAMI VE KORUNMASI" konulu YÜKSEK LİSANS/ DOKTORA TEZİ ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 15.Maddesi uyarınca 03.08.2010 SALI günü Saat: 14:00'DE yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'ne* OYBİRLİĞİ /OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ(*)	İMZA
PROF.DR. AYDIN GÜLAN	Kabul	
DOÇ.DR. CEMİL KAYA	KABUL	
DOÇ.DR. HÜSEYİN ÖZCAN	Kabul	
YRD.DOÇ.DR.SERKAN ERGÜNE	Kabul	
YRD.DOÇ.DR.AZRA ARKAN SERİM	KABUL	

ÖZ

Haklı beklentilerin korunması ilkesi İngiliz Hukukunda ve Avrupa Birliği Hukukunda 1970'lerden bu yana uygulanmakta olan bir ilkedir. İlke, kamusal makamların, taahhütler, yerleşik idari uygulamalar, yasalar veya idari düzenlemeler vasıtasıyla yarattıkları beklentilere saygı göstermesini gerektirmektedir.

Bu çalışmada, yasalardan ve idari düzenleyici işlemlerden doğan haklı beklentilerin korunması ilkesinin teorik boyutu ve bu haklı beklentileri koruma koşullarının ortaya konulması amaçlanmaktadır. Tez üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde haklı beklenti kavramının tanımına ve diğer kavramlarla ilişkisine yer verilecektir. İkinci bölümde kavramın teorik boyutu ele alınmıştır. İlkenin lehinde ve aleyhinde ileri sürülen görüşler ile geriye yürüme yasağı sırasıyla değerlendirilecektir. Üçüncü bölüm ilkenin uygulamasına ayrılmıştır. Bu bölümde beklentinin haklı olmasının koşulları, mahkemelerin izlemesi gereken yöntem ve mahkemelerin verebileceği kararlar değerlendirilecektir. Çalışmanın sonunda, Danıştay'ın, AYİM'in ve Anayasa Mahkemesi'nin konuya yaklaşımına ve haklı beklentilere ilişkin bu mahkemelerce verilen kararlara yer verilecektir. Teorik açıklamaları desteklemek ve ilkenin uygulamasını göstermek amacıyla Avrupa Adalet Divanının içtihatlarına başvurulacaktır.

ABSTRACT

From 1970s the principle of the protection of legitimate expectations has been recognized in English Law and European Community Law. This principle requires the public bodies to respect the expectations created by their promises, long-established practices or regulations.

The purpose of this thesis is to set forth the theoretical dimension of the principle of the protection of legitimate expectations derived from laws and administrative regulations and the circumstances in which the principle is protected. The thesis consist of three chapter. The first chapter is concerned with the definition of the concept and the relationship between legitimate expectation and other relevant concepts. The second chapter focuses upon the theoretical dimension. In this chapter

the arguments for and against the concept and the prohibition of retroactivity are examined respectively. The third chapter is concerned with the application of the principle. This chapter examines the circumstances in which a person may hold a legitimate expectation, the procedure to be followed by the courts and the legal consequences. At the end of the third chapter the approach taken by Council of State, Supreme Military Administrative Court and Constitutional Court to the principle, by resorting to their judgments in which the principle is concerned, will be analyzed. In order to reinforce the theoretical explanation and emphasize the application of the principle it will be resorted to the case law of European Court of Justice.

ÖNSÖZ

Bu çalışmada yasalardan ve idari düzenleyici işlemlerden doğan haklı beklentilerin korunması ilkesi ele alınmaktadır. Yasa ve idari düzenleyici işlem kaynaklı haklı beklentiler, diğer haklı beklenti kaynakları ile karşılaştırıldığında, haklı beklentilere ilişkin literatürde çok az bir yeri kaplamaktadır. Bu çalışmada, yasa ve idari düzenleyici işlem kaynaklı haklı beklentilerin, en az diğer haklı beklentiler kadar korumayı hak ettiği savunulmaktadır.

Tez kapsamında öncelikle ilkenin tanımı, kapsamı ve diğer kavramlarla ilişkileri üzerinde durulacaktır. Daha sonra yasalardan ve idari düzenleyici işlemlerden kaynaklanan haklı beklentilerin korunması ilkesine dayanak olarak ileri sürülen görüşler, ilkenin korunmasının aleyhindeki görüşler, uygulama koşulları Avrupa Adalet Divanı İçtihatlarına da başvurularak açıklanacaktır. Çalışmanın sonunda ise Türk Hukukunda konuya yaklaşım ele alınacaktır.

Yükseklisans eğitimim süresince sağlamış oldukları burs imkanı için TÜBİTAK'a, tez konusunun belirlenmesinde ve tezin hazırlanması sürecince yardımlarından dolayı danışman hocam Prof. Dr. Aydın Gülan'a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ.....	1
1. HAKLI BEKLENTİLERİN KORUNMASI İLKESİNİN TANIMI VE BENZER KAVRAMLARDAN FARKI.....	4
1.1. Haklı Beklentilerin Korunması İlkesi.....	4
1.1.1. Tanım.....	4
1.1.2. Tarihçe.....	6
1.1.3. Hukuki Nitelik.....	8
1.1.4. Uygulama Alanı.....	9
1.1.5. Haklı Beklentilerin Ortaya Çıktığı Durumlar.....	11
1.1.6. Haklı Beklenti Türleri.....	16
1.2. Haklı Beklenti Kavramının Benzer Kavramlardan Farkı.....	17
1.2.1. Kazanılmış Hak.....	17
1.2.2. Müesses Durum.....	19
1.2.3. İdari İstikrar İlkesi.....	20
1.2.4. Estoppel.....	21

2. HAKLI BEKLENTİLERİN KORUNMASI İLKESİNİN TEORİK BOYUTU	25
2.1. Haklı Beklentilerin Korunması İlkesinin Lehinde Görüşler.....	25
2.1.1. Hukuki Belirlilik İlkesi.....	25
2.1.2. Güven Kuramı.....	29
2.1.3. Doğal Adalet – Hakkaniyet.....	33
2.1.4. İdareye Yönelik Güvenin Tesis Edilmesi ve İyi İdare.....	34
2.1.5. Pozitif Dayanak.....	35
2.2. Haklı Beklentilerin Korunması İlkesinin Aleyhinde Görüşler.....	36
2.2.1. Takdir Yetkisinin Engellenmesi.....	36
2.2.2. Kuvvetler Ayrılığının Zedeleneceği Eleştirisi.....	39
2.2.3. Karışıklık Yaratma.....	41
2.2.4. Korumanın İmtiyaz Yaratacağı Görüşü.....	41
2.2.5. Dava Yükünün Artacağı Eleştirisi.....	42
2.3. Haklı Beklentiler- Geriye Yürüme Yasağı İlişkisi.....	42
2.3.1. Geriye Yürüme Yasağı	42
2.3.1.1. Tanım.....	42
2.3.1.2. Gerçek Geriye Yürüme.....	44
2.3.1.3. Görünürde Geriye Yürüme.....	45
2.3.2. Yürürlüğe Giriş.....	48

3. MADDİ HAKLI BEKLENTİLERİN KORUNMASI	52
3.1. Beklentinin Makul Olması.....	52
3.1.1. Yasa veya İdari Düzenleyici İşlem Değişikliği.....	52
3.1.2. Öngörülemezlik.....	53
3.1.3. Beklentinin Objektif Olması.....	55
3.1.4. Güven.....	56
3.2. Mahkemenin Yöntemi.....	56
3.3. Mahkeme Kararı.....	61
3.3.1. İptal Kararı.....	62
3.3.2. Tazminat.....	64
3.4. Danıştay'ın AYİM'in ve Anayasa Mahkemesi'nin Haklı Beklentilerin Korunması İlkesine Yaklaşımı.....	65
SONUÇ	75
KAYNAKÇA	78
KARARLAR LİSTESİ	82

KISALTMALAR

A.e.	aynı eser
a.g.e.	adı geçen eser
a.g.m.	adı geçen makale
A.y.	aynı sayfa
AYİM	Askeri Yüksek İdare Mahkemesi
AYM	Anayasa Mahkemesi
Bkz	bakınız
bs.	baskı
DİBK	Danıştay İçtihatları Birleştirme Kurulu
E.	esas numarası
ECR	European Court Reports
İHİD	İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi
K.	karar numarası
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
JAN	January
JR	Judicial Review
L.Q.R.	Law Quarterly Review
N. Z. Law Rew.	New Zealand Law Review
PL	Public Law
s.	sayfa
USA	United States of America
v.	versus
Vol.	Volume

GİRİŞ

Hukuk devleti kavramı idare edilenlere hukuk güvenliği sağlayan devlet düzenini anlatır.¹ Ancak bu kavramın yalnızca idarenin işlem ve eylemlerinin yasalara uygunluğu ve yargısal denetimi noktasında kuramsallaştırılması bu güveni sağlamak için yeterli değildir. Hukuk aynı zamanda istikrarı ve öngörülebilirliği tesis etmelidir. Hukuk kurallarının çok sık değiştiği ve hukukun kişisel planlamalarda bireylere rehberlik edebilecek, bireylerin güven duyabileceği bir unsur olmaktan çıktığı bir devletin hukuk devleti olarak tanımlanması güçtür. Bu nedenle siyasi iktidarın yalnızca mevcut yasalarla sınırlandırılması yeterli olmamakta, evrensel hukuk ilkeleri vasıtasıyla bu öngörülebilirliğin ve istikrarın tesis edilmesi gerekmektedir.² Geriye yürüme yasağı, kazanılmış hakların ve müesses durumların korunması ilkeleri, haklı beklentilerin korunması ilkesi istikrarın ve güvenin korunmasını sağlayan hukuk genel ilkeleridir.

Kamu hukukunun devleti ve genel olarak kamunun yararını esas alan yaklaşımı, yasamanın ve idarenin düzenleyici işlemleri her zaman kamu yararı gerekçesi göstererek değiştirebileceğini kabul etmektedir. Elbette idarenin tüm işlem ve eylemlerinin amacı bireyleri hak sahibi yapmak değil, kamu yararını gerçekleştirmektir.³ Ancak amaç kamu yararı olmakla birlikte, bu işlem ve eylemler bir takım subjektif haklar doğurur veya kişilerin beklenti içine girmesine yol açar. Yasama ve idarenin düzenleyici işlemlerde değişikliğe giderken bu hak ve beklentileri dikkate almayacağı görüşü hatalıdır. Zira bu hakların ve beklentilerin korunması, hukukun başlıca işlevi olan düzenin kurulması araçlarından biridir. Düzen kişinin başkalarının davranışlarının hukuki sonuçlarını öngörmesini ve bu güvenin sonucunda kişinin kendi seçimlerinin sonuçlarına ilişkin beklentilerinin korunmasını gerektirir. Dolayısıyla yasama ve idare her zaman bu beklentileri gözönünde bulundurmalıdır.

Çalışmanın konusunu bu beklentiler oluşturmaktadır. Üç bölümden oluşan tezin ilk bölümünde, haklı beklenti kavramının tanımı, tarihçesi, hukuki niteliği,

¹ Şeref Gözübüyük / Turgut Tan, **İdare Hukuku**, Cilt 1, 6. bs., Ankara, Turhan Kitabevi, 2008, s. 38.

² Mustafa Erdoğan, **Anayasal Demokrasi**, 3. bs., Ankara, Siyasal Kitabevi, 1999, s. 84.

³ Ali Ulusoy, **Kamu Hizmeti İncelemeleri**, İstanbul, Ülke Kitapları, 2004, s. 179.

beklentilerin ortaya çıktığı durumlar ve haklı beklenti türleri açıklanarak kavrama ilişkin genel bir bilgi verilecektir. Daha sonra haklı beklenti kavramı ile yakından ilgili olan kazanılmış hak, müesses durum, idari istikrar ve estoppel kavramlarının haklı beklenti ile ortak özelliklerine ve farklılıklarına yer verilecektir.

İkinci bölüm, yasalar ve idari düzenlemelerden kaynaklanan haklı beklentilerin teorik boyutuna ayrılmıştır. Bu bölümde öncelikle haklı beklentilerin korunmasına dayanak oluşturan görüşlere yer verilecektir. Daha sonra beklentilerin korunması aleyhinde ileri sürülen görüşlerin ne ölçüde haklı ve ikna edici olduğu değerlendirilecektir. İkinci bölümün son kısmında haklı beklentilerin korunması ile yakından ilgili olan geriye yürüme yasağı incelenecektir. Geriye yürüme yasağının haklı beklentileri ilgilendiren yönü olan görünürde geriye yürüme ve haklı beklentileri koruma yollarından biri olan geçiş hükümleri, geriye yürüme başlığı altında ele alınacaktır.

Çalışmanın son bölümü maddi haklı beklentilerin korunması konusuna ayrılmıştır. Bu bölümde beklentinin haklı beklenti olma koşulları, mahkemelerin önlerine gelen haklı beklentilerin korunmadığı yönündeki iddialarda izlemesi gereken yöntem ve verilebilecek kararlar, Avrupa Adalet Divanı içtihatlarından örnekler kullanılarak, ele alınacaktır. Üçüncü bölümün son kısmında haklı beklentilerin korunması ilkesinin Danıştay, AYİM ve Anayasa Mahkemesi kararlarında ne şekilde yer bulduğu incelenecektir.

Bu çalışmada haklı beklenti türlerinin tümüne yer verilmemektedir. Çalışmanın konusu yasal ve idari düzenlemelerden doğan haklı beklentiler ile sınırlandırılmıştır. Haklı beklentilerin korunması ilkesinin en etkili ve kapsamlı sonuçlar doğuracak uygulama alanı bu tür haklı beklentilerdir. Kanun koyucunun ve idarenin düzenleyici işlemleri her zaman serbestçe değiştirebilmesinin doğuracağı zararların karşılanmasına, önlenmesine ve mahkemelerin kazanılmış hak oluşmadığı gerekçesiyle reddettiği menfaatlerin korunmasına dayanak oluşturması açısından haklı beklentilerin korunması oldukça önemli bir ilkedir.

Haklı beklentilere ilişkin literatürde yer alan çalışmalar, ağırlıklı olarak, içtihat hukuku üzerinden yürütülmektedir. Ancak bu çalışmada mahkeme kararları,

çalışmanın sonunda yer alan Türk Hukukuna ilişkin kısım hariç, çok az yer kaplamaktadır. Çalışmada İngiliz mahkemelerinin ve Avrupa Adalet Divanı'nın kararlarına yer verilmesine rağmen, karşılaştırmalı hukuk sistemiği izlenmemiştir. Mahkeme kararları, yapılan açıklamaları desteklemek ve kuvvetlendirmek amacıyla kullanılmıştır.

Haklı beklenti kavramı İngilizce literatürde *legitimate expectation* olarak geçmektedir. Bu ifade Forsyth'in *The Provenance and Protection of Legitimate Expectation*⁴ adlı eserinin Esin Örucü tarafından yapılan çevirisinde⁵ ve Oğurlu'nun *İdare Hukukunda Kazanılmış Haklara Saygı ve Haklı Beklentiler Sorunu*⁶ adlı eserinde haklı beklenti olarak çevrildiği için, bu çalışmada bu terim kullanılacaktır. İngilizce literatürde *legitimate expectation* ve *reasonable expectation* (makul beklentiler) ayrımı yapan yazarlar vardır. Ancak kanaatimce, her makul beklenti haklı beklentidir. Makul beklenti ifadesinin haklı beklenti yerine kullanılması kavramsal bir farklılık değil, terimsel bir farklılıktır. Bu nedenle çalışma içerisinde bağlam gereği makul beklenti ifadesinin kullanılması, haklı beklentiden ayrı bir anlam taşımamaktadır.

⁴ Christopher F. Forsyth, "The Provenance and Protection of Legitimate Expectations", **Cambridge Law Journal**, 47(2), July 1988.

⁵ Christopher F. Forsyth, "Haklı Beklentiler'in Doğuşu ve Korunması", Çev. Esin ÖRÜCÜ, **İHİD**, Y.7, S.1-3, 1986.

⁶ Yücel Oğurlu, **İdare Hukukunda Kazanılmış Haklara Saygı ve Haklı Beklentiler Sorunu**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2003.

1. HAKLI BEKLENTİLERİN KORUNMASI İLKESİNİN

TANIMI VE BENZER KAVRAMLARDAN FARKI

1.1. Haklı Beklentilerin Korunması İlkesi

1.1.1. Tanım

Hukuk devleti ilkesinin amacı, iktidarın keyfi kullanımının önlenmesi ve devletin hukuk çerçevesine alınmasıdır.⁷ Sadece pozitif olarak yürürlüğe konmuş kurallar, bir devleti hukuk devleti yapmaya yetmez; hukukun aynı zamanda bireylere güven veren açıklıkta, istikrarda ve öngörülebilirlikte olması gerekir.⁸

Hukuk, belirliliği ve istikrarı sağlamalıdır ki, kişiler yaşamlarını planlarken sürprizlerle karşılaşmamalı ve geleceklerini sağlıklı bir şekilde planlayabilmelidir. Bu nedenle kişilerin mevcut hukuki yapıya güvenmeleri sonucu doğan beklentiler, bu beklentilere neden olan düzenlemelerin keyfi olarak değiştirilmeleriyle boşa çıkarılmamalıdır. Öte yandan idarenin tüm işlem ve eylemlerinde kamu yararına hizmet etmesi gerekmektedir. İdarenin bu amaçla faaliyetlerini yürütebilmesi için, toplumun sürekli olarak değişen taleplerine cevap verebilecek esneklikte olması zaruridir. Bu esneklik hukukun statik bir yapı olmasını değil, aksine sürekli değişime açık olmasını gerekli kılar.⁹ İşte haklı beklentilerin korunması ilkesi, devletin birtakım tasarrufları neticesinde ortaya çıkan beklentiler ile devletin değişen politik amaçları takip etme ihtiyacı arasındaki çatışmayı çözmeyi amaçlamaktadır.¹⁰

İlke, devletin tasarrufları sonucu, kişilerin bu tasarruflara güvenden doğan beklentilerinin hukuki birtakım sonuçları olduğu anlamına gelmektedir.¹¹ Buna göre,

⁷ Erdoğan, **a.g.e.**, s. 83.

⁸ **A.e.**, s. 84.

⁹ Gio Ten Berge / Rob Widdershoven, "The Principle of Legitimate Expectations in Dutch Constitutional and Administrative Law", (Çevirimiçi)
<http://www.library.uu.nl/publarchief/jb/congres/01809180/15/b22.pdf>, 25.05.2010, s. 421.

¹⁰ Robert Thomas, **Legitimate Expectation and Proportionality in Administrative Law**, Oxford-Portland Oregon, Hart Publishing, 2000, s. 41.

¹¹ **A.e.**, s. 41.

devletin yasal düzenlemelerde değişikliğe giderken, aynı zamanda bu beklentilere saygı göstermesi veya kişilerin uğradığı zararları tazmin etmesi gerekmektedir.

Haklı beklentilerin korunması ilkesi içtihat hukuku kaynaklı bir ilke olduğundan, kavramın içeriği yargı kararları ile şekillenmiştir. Haklı beklentilerin korunması ilkesinin yargısal denetiminde, mahkemeler yukarıda ifade olunan menfaatler arasında dengeleme işlemi yaptığından, dava konusu olayın özellikleri verilen kararda etkili olmaktadır. İlkenin bu şekilde fonksiyonel olması, ilkeye ilişkin net bir tanım yapmayı zorlaştırmaktadır.

İlkeye ilişkin net bir tanım yapmayı zorlaştıran bir diğer sebep, beklenti kaynaklarının çok çeşitli olmasıdır. Kişiler devletin bir taahhüdüne güvenerek beklenti içine girebileceği gibi, uzun süren bir uygulamaya veya yasal düzenlemelere güvenerek de beklenti içine girebilirler. Ayrıca beklenti doğuran olayın hukuka uygun olmasının gerekli olup olmadığı noktasında yer alan tartışmalar da haklı beklentilere ilişkin bir tanım yapmayı zorlaştırmaktadır.

Haklı beklenti kavramı aşağıda daha ayrıntılı bir biçimde ifade edileceği üzere, kazanılmış hak ve müesses durum kavramları ile benzer dayanaklara sahiptir. Kazanılmış hakların korunması ilkesinin ve müesses durumların korunması ilkesinin temelinde yatan değerlerin tümü aynı zamanda haklı beklentilerin korunması ilkesinin de dayanağını oluşturmaktadır. Haklı beklenti kavramının diğer kavramlarla yakın ilişkisi, ilkenin kapsamı konusunda farklı görüşlerin doğmasına neden olmuştur. Kazanılmış hakları ve müesses durumları haklı beklenti kapsamında değerlendiren görüşler olduğu gibi, haklı beklentileri çok daha dar bir alana hapseden görüşler de mevcuttur. İlkenin kapsamına ilişkin bu belirsizlik ilkeye ilişkin tanımları da etkilemektedir.

Yapılan tanımlarda bireysel taahhüt ve uzun süreli uygulama noktasında bir görüş ayrılığı bulunmamakta, hemen hemen tüm tanımlarda bu hususlara yer verilmektedir. Ancak bu çalışmanın konusu olan, kişilerin yasal düzenlemelerin kendilerine de uygulanacağı yönündeki beklentileri birçok tanımda kendisine yer

bulmamakta, bu tür beklentilerin mahkemeler eliyle korunmasının hatalı olacağı ileri sürülmektedir.

Yapılan tanımlarda üzerinde mutabakat sağlanamayan bir diğer husus, hukuka aykırı işlemlerin ve taahhütlerin haklı beklenti doğurup doğuramayacağı konusudur. Bu tür beklentilerin korunamayacağını, bu korumanın idarenin yetkisini hukuka aykırı olarak genişletmesi anlamına geleceğini iddia eden görüşlerin yanı sıra başlangıçta hukuka aykırılığın bilinmemesi sebebiyle, belli durumlarda beklenti sahibinin güveninin korunması gerektiğini ileri süren görüşler de mevcuttur.¹² Bu konudaki tartışma müesses durum konusunda yapılan hukuk güvenliği – hukuka uygunluk tartışmasına paraleldir. Ancak müesses durumda yapılmış bir işlem ve elde edilen birtakım sonuçlar mevcut iken, hukuka aykırı işlem ve taahhütlerden doğan haklı beklentilerde böyle bir durum yoktur. Bu nedenle, bu tür haklı beklentilerin korunması yerine, beklenti sahibinin güveni korunarak uğradığı zararın karşılanması daha makuldür.

Tüm bu açıklamalar ışığında bir tanım yapmak gerekirse, haklı beklenti, devletin bir taahhüdüne, yerleşik bir uygulamasına veya yasal düzenlemelere güvenerek, kişinin kendisine bu taahhüt, uygulama veya düzenleme doğrultusunda muamele edileceği yönündeki beklentisidir.

1.1.2. Tarihçe

Haklı beklentilerin korunması ilkesine ilişkin literatürde, kavramın ilk olarak 1969 tarihli *Schmidt v. Secretary of State for Home Affairs*¹³ kararında Lord Denning tarafından kullanıldığı ifade edilmektedir. Schmidt kararında Birleşik Krallık'a eğitim amacıyla gelen iki Amerika Birleşik Devletleri vatandaşının Birleşik Krallık'ta kalmaları için verilen izin sürelerinin bitmesinin ardından, süre uzatmak için yaptıkları başvurunun kendilerine bir savunma hakkı verilmeden reddedilmesi

¹² Soren Schonberg, **Legitimate Expectation in Administrative Law**, New York, Oxford University Press, 2000, s. 165.

¹³ Schmidt v. Secretary of State for Home Affairs [1969] 2 Ch 149.

davanın konusunu oluşturmaktadır. Lord Denning, davacının bir hakkı, bir menfaati veya kendisine bir savunma hakkı tanınmadan korunmaması haksız olacak olan bir haklı beklentisi var ise savunma hakkının tanınabileceğini, iznin süresinden önce kaldırılması durumunda böyle bir beklentinin doğabileceğini ve böyle bir durumda, ilgilinin, izin süresince ikamet etmesine izin verilmesi yönünde bir haklı beklentisi olduğundan, kendisine bir savunma hakkı verilmesi gerektiğini ifade etmiş, ancak somut olayda bu şartlar bulunmadığından, talebi reddetmiştir. Lord Denning haklı beklenti kavramını kullanırken, herhangi bir kaynaktan esinlenmediğini, kavramı kendisinin ortaya attığını ifade etmiştir.¹⁴

Kavramın genellikle İngiliz Hukuku ekseninde inceleniyor olması, kavramın kökenine ilişkin atıfların Lord Denning'e yapılmasına neden olmuştur. Ancak sadece İngiliz Hukuku eksenli bir araştırma yapılmayıp, diğer hukuk sistemlerine de bakıldığında, kavramın İngiliz Hukukunda ortaya çıkmasından önce, benzer bir kavramın Avrupa Birliğine üye devletlerin idare hukuklarından kaynaklanmış olarak Avrupa Adalet Divanı kararlarında kullanılmaya başlandığı görülecektir.¹⁵ Haklı beklentilerin korunması ilkesinin Birlik Hukukunda kullanımı, Alman Hukuku'nda yeralan ve güvenin korunması anlamına gelen *vertrauensschutz* kavramından etkilenecek olmuştur.¹⁶

Federal Alman Mahkemesi 1965 yılından bu yana *vertrauensschutz* kavramına açıkça atıfta bulunmaktadır.¹⁷ Bu kavramın kaynağı olan *vertrauen* sözcüğü, belli bir durumun ortaya çıkmasıyla kişilerde yaratılan hukuka uygun bir güven olarak tanımlanmaktadır. *Vertrauensschutz* ise bireylerin bir kimseye ya da idareye duydukları güvenin dikkate alınması olarak tanımlanır.¹⁸

Haklı beklentilerin korunması ilkesi, Avrupa Adalet Divanı tarafından 1970'lerden bu yana uygulanmakta ve Birlik hukuk düzeninin bir parçası olarak kabul edilmektedir.¹⁹ Kavram Divan tarafından ilk olarak 1973 tarihli *Re: Civil*

¹⁴ Forsyth, "The Provenance and Protection of Legitimate Expectations", s.241.

¹⁵ A.y.

¹⁶ Thomas, a.g.e., s. 42.

¹⁷ Oğurlu, a.g.e., s. 228.

¹⁸ A.e., s. 227-228.

¹⁹ Thomas, a.g.e., s. 41.

*Service Salaries: E.C. Commission v. E. C. Council*²⁰ kararında kullanılmıştır.²¹ Bu davanın konusu, Konsey'in bir düzenleyici işlemle Birlik memurlarının maaşlarının hesaplanmasında kullanılan ölçütte değişikliğe gitmesidir. Divan, "vatandaşların haklı güvenlerinin korunması Konsey'in önceki düzenlemesine bağlı kalmasını gerektirir" diyerek, önceki düzenlemeye güvenenlerin güvenini korumuştur. Divan bu kararı *Schmidt* kararından sonra vermesine rağmen, İngiliz Hukukundan değil, Alman Hukukundaki *vertrauensschutz* kavramından etkilenerek vermiştir.²²

Schmidt kararı ve *Re: Civil Service* kararı karşılaştırıldığında kavramın aynı bağlamda kullanılmadığı farkedilecektir. Kavram İngiliz Hukukunda doğal adalet ve hakkaniyet bağlamında kullanılmış²³ ve usuli bir koruma verecek şekilde değerlendirilmiştir. İngiliz Hukukunda usuli bir ilke olarak kullanılmasına rağmen, Avrupa Adalet Divanı tarafından bir maddi hukuk ilkesi olarak kullanılmıştır. Kavramın bu şekilde kullanımı, sonraki kararlarda ve doktrinde kavramın farklı algılanmasına yol açmıştır. İngiliz Hukukunda ilk olarak usuli bir ilke olarak ortaya çıkması ve uzun süre bu şekilde kabul edilmesi ilkenin, yalnızca savunma hakkı veya dinlenme hakkı tanınmasına dayanak teşkil eden usuli bir ilke mi olduğu, yoksa maddi hukuk sahasına sirayet ederek, maddi menfaatleri koruyucu nitelikte mi olduğu tartışmalarına neden olmuştur. Ancak Divan, maddi – usuli ayrımı yapmaksızın, haklı beklentilerin korunması ilkesini kararlarında kullanmaktadır. Kavramın İngiltere'de farklı şekilde algılanması ve daha sınırlı bir uygulama alanına hapsedilmesi, İngiliz Hukuku ile Avrupa Hukukunda yargısal denetimin kapsamı noktasındaki farklılıktan kaynaklanmaktadır.²⁴

1.1.3. Hukuki Nitelik

Haklı beklentilerin korunması ilkesinin hukuki niteliğine yönelik tartışmalar, bunun bir hukuk genel ilkesi mi yoksa bir kamu yönetimi ilkesi mi olduğu noktasındadır. İlke, hukukun genel ilkelerinden biri olarak kabul edilirse,

²⁰ Commission v. Council (Case 81/72) [1973] ECR 575.

²¹ Forsyth, **a.g.m.**, s. 242.

²² **A.y.**

²³ Paul Craig, "Legitimate Expectations: A Conceptual Analysis", **L.Q.R.**, 108(JAN), 1992, s. 2.

²⁴ İngiltere ve Kıta Avrupası idare hukukları arasındaki farklılıklar ve nedenleri için bkz. Thomas, **a.g.e.**, s. 1-23.

yasaların ve idari düzenleyici işlemlerin yargısal denetiminde kullanılarak, işlemlerin iptaline ve yol açılan zararların tazminine dayanak olarak kabul edilecektir. Ancak ilkenin mahkemeler tarafından kullanılmasının ciddi riskler doğuracağı, yerindelik denetimine yol açacağı gerekçeleriyle ilkenin kamu yönetimi ilkesi olarak kalması gerektiği de savunulmaktadır.²⁵

Aşağıda karşıt görüşler bölümünde de ifade edileceği üzere, haklı beklentilerin korunması ilkesinin aleyhinde ileri sürülen görüşler abartılmaktadır. Zira ilkenin Avrupa Adalet Divanı'nda uygulamasına bakıldığında kazanılmış hakların korunması ilkesi ile benzer niteliktedir ve kazanılmış hakların korunması ilkesi ne derece yerindelik denetimi ise, haklı beklentilerin korunması ilkesi de aynı derecede yerindelik denetimidir. Bu nedenle ilkenin bir hukuk genel ilkesi olarak kabul edilerek, mahkemelerce uygulanması yerindedir. Nitekim haklı beklentileri korunması ilkesi, Avrupa Adalet Divanı içtihatlarında Birliğin anayasal ilkeleri arasında kabul edilmekte ve hukukun genel ilkelerinden biri olarak uygulanmaktadır.²⁶ Benzer şekilde Alman Hukukunda ilkenin hukuk devleti ilkesinden kaynaklandığı ve bir anayasa hukuku ilkesi olduğu kabul edilmektedir.²⁷

Haklı beklentilerin korunması ilkesi hukukun genel ilkelerinden olmakla birlikte, kamu hukukunun yapısı gereği mutlak bir ilke değildir. Kamu hukukunda kamu yararının taşıdığı önem dolayısıyla, bireysel menfaati temsil eden kazanılmış hak, müesses durum, haklı beklenti gibi ilkelerin mutlak uygulama alanı bulması mümkün değildir. Bu nedenle her haklı beklenti, koruma yönünde karar verilmesini gerektirmez. Kamu yararı – haklı beklenti çatışmasında, beklentinin ağır basması halinde ancak koruma kararı verilebilir.²⁸

1.1.4. Uygulama Alanı

Haklı beklentilerin korunması ilkesi uygulama alanı oldukça geniş bir kavramdır. Haklı beklentilerin yasalar, idari düzenlemeler, idari taahhütler ve

²⁵ D. Çiğdem Sever, **Danıştay Kararları Işığında İdare Hukukunda Kazanılmış Haklar**, Ankara, Yüksek Lisans Tezi, 2006, s. 53.

²⁶ Jürgen Schwarze, **European Administrative Law**, London, Sweet and Maxwell, 1992, s. 945.

²⁷ **Ae.**, s. 886.

²⁸ Berge / Widdershoven, **a.g.m.**, s. 422.

yerleşik idari uygulamalardan doğuyor olması, başta idare hukuku olmak üzere, anayasa hukuku, vergi hukuku gibi pek çok alanda ilkenin uygulanabilir nitelikte olduğunu göstermektedir.

Avrupa Birliği Hukukunda haklı beklentilerin korunması ilkesi hukukun genel ilkelerinden biri olarak kabul edildiğinden, Komisyon'un ve Konsey'in tüm kararlarının ve düzenlemelerinin hukuka uygunluğunun denetiminde Avrupa Adalet Divanı tarafından kullanılmaktadır.²⁹ Komisyonun bir düzenlemesinin iptaline ilişkin davada, haklı beklentilerin korunması ilkesinin ihlalinin ileri sürülüp sürülemeyeceği konusunda Divan, haklı beklentilerin korunması ilkesinin Birlik hukuk düzeninin bir parçası olduğunu ve bu ilkeye uyulmamasının Avrupa Birliği kurucu anlaşmalarının ve bu anlaşmaların uygulanması ile ilgili hukuk kuralının ihlali anlamına geldiğini ifade etmiştir.³⁰

Hollanda Hukukunda düzenleyici işlemlerden kaynaklanan haklı beklentiler, genellikle ekonomik idare hukuku alanında ortaya çıkmaktadır. Vergi hukuku, sosyal güvenlik hukuku, kamu personelinin hukuki statüsüne ilişkin düzenlemeler bu kapsamda değerlendirilmelidir. Ancak haklı beklenti problemleri yalnızca ekonomik idare hukuku alanında değil, eğitim hukuku ve sosyoekonomik hukuk alanlarında da (örneğin balıkçılık alanında avlanma kotaları) doğmaktadır.³¹ Ancak Hollanda Hukukunda ilkenin yalnızca birel işlemlere ve idari düzenlemelere karşı başvurulabilir nitelikte olduğu kabul edilmekte, parlamento tasarruflarının denetiminde haklı beklentilerin korunması ilkesine referans yapılmasına izin verilmemektedir.³² Zira İngiltere'de olduğu gibi, Hollanda'da da parlamentonun üstünlüğü ilkesi kabul edilmektedir.³³ Hollanda'nın aksine, Almanya'da haklı beklentilerin korunması ilkesinin anayasal statüde olması, bu ilkenin yalnızca idari işlemler ve idari düzenlemeler bakımından değil, aynı zamanda yasama tasarrufları bakımından da gözetilmesi gereken bir ilke olduğunu göstermektedir.³⁴

²⁹ Schwarze, **a.g.e.**, s. 940-941.

³⁰ **A.e.**, s. 1114.

³¹ Berge / Widdershoven, **a.g.m.**, s. 435.

³² **A.e.**, s. 427.

³³ **A.e.**, s. 428.

³⁴ Schwarze, **a.g.e.**, s. 886.

Haklı beklentilerin korunması ilkesinin koruduğu değer dikkate alındığında, yasama tasarrufları ile idarenin düzenleyici işlemleri arasında ayırım yapmanın doğru olmadığı görülecektir. Zira hem yasalar hem de idarenin düzenleyici işlemleri, kişilere yaşamlarını planlamada eşit derecede yol göstericilik niteliğine sahiptir. Yasaların doğurduğu beklentilerle idarenin düzenleyici işlemlerinin doğurduğu beklentiler arasında hiçbir farklılık yoktur.

1.1.5. Haklı Beklentilerin Ortaya Çıktığı Durumlar

Haklı beklentiler devletin bireyselleştirilmiş veya genel bir taahhüdünden, yerleşik uygulamasından, yasal veya idari düzenlemelerden kaynaklanabilir. Taahhütlerin ve yerleşik uygulamaların haklı beklenti doğurabileceği, genel olarak, üzerinde uzlaşma sağlanan hususlardır. Ancak bu çalışmanın konusu olan, yasaların ve idari düzenleyici işlemlerin haklı beklenti doğurması meselesi, özellikle İngiliz Hukuku ekseninde yapılan haklı beklenti kavramına ilişkin kuramsallaştırmaların dışında bırakılmaktadır. Yasaların ve düzenleyici işlemlerin haklı beklentilerin korunması ilkesi kapsamında değerlendirilmesinin bu ilkenin kapsamını çok genişleteceği, bu nedenle taahhüt kaynaklı haklı beklentiler ile yasal düzenleme kaynaklı haklı beklentilerin birbirinden ayrılması ve yasal düzenleme kaynaklı haklı beklentilerin istikrar ilkesi çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiği ileri sürülmektedir.³⁵ Kanaatimce, bu yaklaşımın taahhüt temelli haklı beklentiler ile yasal düzenleme temelli haklı beklentileri birbirinden ayırma yönündeki görüşü haklı olmakla birlikte, yasal düzenleme temelli beklentileri haklı beklenti kavramı dışına çıkarma konusunda ileri sürülen argümanlar ikna edici değildir. Bu iki farklı kaynaktan doğan beklentileri birbirinden ayırmak mahkemenin yöntemi ve verilecek karar konusunda yardımcı olabilecek bir ayırımdır, ancak taahhüt kaynaklı beklentilerin korunması için ileri sürülen argümanların tümü mevzuattan doğan beklentiler için de geçerlidir. Bu nedenle düzenlemelerden kaynaklanan haklı beklentileri idari istikrar ilkesi kapsamında değerlendirmek yerine, idari istikrar ilkesini bu beklentilerin dayanağını kuvvetlendiren bir ilke olarak kabul etmek daha doğru olacaktır.

³⁵ Richard Clayton, "Legitimate Expectations, Policy and The Principle of Consistency", **Cambridge Law Journal**, 62(1), March 2003, s. 95.

Haklı beklenti problemlerinin ortaya çıktığı durumlara ilişkin en kapsamlı sınıflandırma Schonberg tarafından yapılmıştır. Schonberg haklı beklentilerin ortaya çıkacağı durumları dört başlık altında incelemiştir. Buna göre haklı beklenti problemi ilk olarak, kamusal bir makamın bir kişi veya belirli bir gruba ilişkin olarak aldığı bir kararın, bir başka deyişle bir birel işlemin aynı makam tarafından kaldırılması durumunda ortaya çıkar.³⁶ Schonberg hukuka uygun idari işlemlerin geri alınması ve kaldırılması konularını ve hukuka aykırı işlemlerin kaldırılması konusunu bu başlık altında değerlendirmiştir.³⁷ Bu durum Türk Hukukunda kazanılmış hak ve müesses durum kavramları ile karşılanmaktadır, ancak Schonberg bunları haklı beklenti problemleri olarak değerlendirmiştir. Kannatimce, haklı beklenti ile kazanılmış hak arasında bir ayırım yapılmalıdır. Bu iki kavramı iç içe düşünmek, haklı beklenti ilkesinin sınırlarını aşırı derecede genişletir. Aşağıda kazanılmış hak başlığı altında ifade edileceği gibi, bu iki kavramın pek çok ortak yönü olmakla birlikte, ayrıldıkları noktalar da vardır.

Schonberg'e göre haklı beklenti problemlerinin ortaya çıktığı ikinci durum, kamusal bir makamın belirli bir kişi veya gruba ilişkin olarak, belli bir usulü veya politikayı takip edeceğini açıkça veya dolaylı olarak ifade etmesi, ancak sonradan bu kişi veya gruba ilişkin olarak önceki taahhüdünden farklı bir karar alması halinde ortaya çıkar. Bu duruma örnek olarak 1972 tarihli *R. v. Liverpool Corporation, ex parte Taxi Fleet Operators Association*³⁸ davası gösterilebilir. Liverpool Belediye Meclisi, yasa değişikliği yapılmadan önce, taksilere lisans veren Taksi Filosu İşletenler Derneği'ne taksi sayısının hiçbir zaman üç yüzün üzerine çıkarılmayacağı sözünü vermiştir. Ancak belediye meclisi daha sonra bu sözünde durmayarak sayıyı artırmıştır. Derneğin bu kararın iptali için yaptığı başvurunun ardından Court of Appeal, belediye meclisinin böyle bir artırım kararından önce, ilgililere savunma hakkı vermesi gerektiğini gerekçe göstererek, artırım kararını iptal etmiştir. Kararı veren hâkim, idare tarafından verilen sözlerin tutulmasında kamu yararı olduğunu ifade etmiştir. Kararın bir diğer önemli yanı, hakimin, ilgililere savunma hakkı

³⁶ Schonberg, **a.g.e.**, s. 8.

³⁷ **A.e.**, s. 64-106.

³⁸ *R. v. Liverpool Corporation, ex parte Liverpool Taxi Fleet Operators' Association* [1972] 2 QB 299.

verilmiş olsaydı dahi, kararı iptal edeceğini ifade etmesidir. Hakime göre, belediye meclisi verdiği sözlere, bu sözler yetkileriyle çatışmadığı sürece, bağlıdır. Meclis verdiği sözü yerine getirmelidir. Bu sözden dönülmesi ancak baskın kamu yararı varlığında ve ilgililere savunma hakkı verilmesi kaydıyla mümkündür. Hakimin bu ifadeleri, kararın usuli değil, aynı zamanda maddi bir yönü olduğunu da göstermektedir.³⁹

Haklı beklenti problemi doğuran üçüncü durum, kamusal bir makamın belli türdeki kararlar konusunda belli bir usulü veya politikayı takip edeceğine ilişkin genel bir beyanda bulunması, fakat belli bir kişi veya gruba ilişkin olarak bu usul veya politikadan ayrılması durumunda ortaya çıkar.⁴⁰ Esasen bu tür durumları haklı beklenti kapsamında değerlendirmek gereksizdir. Zira üçüncü durum eşitlik ilkesine aykırılık noktasında da değerlendirilebilir. Burada belli bir kişi veya grup, daha önceden ilan edilmiş bir düzenleyici işlem veya genel taahhütten farklı bir muameleye tabi tutulmaktadır. Bu duruma *A-G of Hong Kong v. Ng Yeun Shid*⁴¹ kararı örnek olarak gösterilebilir. Bu dava Hong Kong idaresinin önceden açıkladığı kriterleri takip etmeksizin verdiği sınır dışı etme kararından doğmuştur. Hong Kong idaresi, Macau'dan gelen kaçak göçmenlerin durumunun belirsiz olması sebebiyle, Çin'den gelen kaçak mültecilere ilişkin politikasında değişiklik yapacağını açıklamıştır. Yeni düzenlemeye göre, Macau'dan kaçak olarak göçen mültecilere Çin dışından gelen gelen kaçak göçmenlere uygulanan usulün uygulanması kabul edilmiştir. Buna göre, kaçak göçmenlerle mülakat yapılmaksızın, sınırdışı etme kararı verilmeyecektir. Davacı Ng, kendisinin sınırdışı edilmesinden önce bu usulün takip edilmediği iddia etmiştir. Yargıç Lord Fraser, kamu idarelerinin yetkilerini ne yönde kullanacaklarına, hangi usulü takip edeceklerine ilişkin çizmiş oldukları kurallara, bu kurallar yetki sınırlarını aşmadığı sürece, bağlı kalmaları gerektiği ifade etmiştir. Kendisiyle mülakat yapılmadan sınırdışı edilen Ng'nin, bu yöndeki beklentisi korunmaksızın, sınır dışı edilmesi işlemi bu gerekçe ile iptal edilmiştir.⁴²

³⁹ Forsyth, **a.g.m.**, s. 254-255.

⁴⁰ Schonberg, **a.g.e.**, s. 8.

⁴¹ A – G Hong Kong v. Ng Yuen Shiu [1983] 2 AC 629.

⁴² Forsyth, **a.g.m.**, s. 238-239.

Görüldüğü üzere, ilgili davada haklı beklentilerin korunması ilkesine başvurulmasına gerek olmaksızın, eşitlik ilkesine aykırılıktan dolayı da iptal kararı verilebilirdi.

Schonberg'e göre haklı beklenti problemi doğuracak son durum, devletin bir yasada veya bir düzenleyici işlemde değişiklik yapması ve önceki yasaya veya düzenleyici işleme güvenenlerin, beklentileri korunmayarak, sonraki düzenlemeye tabi tutulmasıdır.⁴³ Bu son durumda kişi, mevcut hukuki çerçeveye güvenerek pozisyon almış ve mevcut düzenlemenin kendisine de uygulanacağı beklentisi içine girmiştir. Bu durumda kişinin beklentisi diğer beklenti türlerinden farklı olarak, devletin doğrudan bir taahhüdü sonucu doğmamaktadır veya eşit muamele görme beklentisi değildir. Burada beklenti olayların olağan akışı içerisinde doğmaktadır. Bir başka deyişle, kişiler beklenti içine girmek zorundadır. Bir örnekle açıklamak gerekirse, gelecekte hukuk eğitimi almak isteyen bir lise öğrencisinin, lise ikinci sınıfta eşit ağırlık bölümünü seçmesi gerekir. Öğrenci burada eşit ağırlık bölümü öğrencilerinin hukuk fakültesine girebileceğine ilişkin düzenlemeye güvenerek böyle bir tercih yapmaktadır. Bu öğrenci lise son sınıfa geldiğinde, hukuk fakültesine girmek için sözel bölüm mezunu olma şartını getiren bir düzenleme değişikliğine gidilmiş ve bu değişiklik liselerin eşit ağırlık bölümlerinde halen eğitimine devam etmekte olan öğrencileri koruyucu bir geçiş hükmü getirilmeksizin yapılmış olsun. Böyle bir durumda öğrenci hukuk fakültesinde okumanın kendisi için kazanılmış hak olduğunu iddia edemeyecektir; zira henüz hukuk fakültesi öğrencisi statüsüne girmemiştir. Ancak öğrencinin önceki düzenlemeye güvenmesi sebebiyle uğradığı katlanılması güç bir haksızlık vardır. Lise birinci sınıfta okuyan her öğrenci, üniversitede okumak istediği bölüme göre alan seçimi yapmaktadır ve bu seçimi yaparken mevcut düzenlemelerden başka bir şeye güvenmesi beklenemez. Aksi takdirde kişiler, mevcut düzenlemelerin her an değişebileceği endişesiyle, hayatlarını sürdüremez hale gelir. Bu nedenle bu tür beklentiler hayatın olağan akışından doğmaktadır ve korunması hukuk devleti olmanın bir gereğidir.

Schonberg'in bu sınıflandırmasına yerleşik idari uygulamaları da eklemek gerekmektedir. İdarenin faaliyette bulunurken sürekli benzer usulü izlemesi veya

⁴³ Schonberg, a.g.e., s. 8.

benzer kararlar alması, bir idari teamül oluşmasına sebep olabilir. Kişiler kendilerine de benzer şekilde muamele edileceği yönünde bir beklenti içine girebilirler. Elbette idare benzer şekilde davranmak zorunda değildir ve takdir yetkisi çerçevesinde takip ettiği uygulamadan ayrılabilir. Ancak kişilerin beklenti içine girdiği bu tür durumlarda, idare bu yerleşik uygulamasından ayrılması için makul sebepler göstermelidir.

Haklı beklenti problemlerinden bir diğeri, yukarıda sayılan haklı beklenti kaynaklarının, özellikle bireyselleştirilmiş taahhütlerin, hukuka aykırı olması durumunda haklı beklenti doğup doğmayacağı meselesidir. Kanaatimce, bu tür durumlarda haklı beklenti doğduğu kabul edilmeli, ancak kamu yararının bir parçası olan, idarenin hukuka uygun davranma yükümlülüğü gereğince, bu tür beklentiler korunmamalıdır. Somut olayda ilgilinin uğradığı olağanüstü zararlar varsa ve bu zararların karşılanması devletin mali yapısını bozucu nitelikte değilse, bu zararların karşılanması makul bir çözüm yoludur.

Öğretide haklı beklenti doğurabilecek kaynaklar arasında politika kuralları ve rehber kurallar da sayılmaktadır.⁴⁴ Politika kuralları, idari makamların yetkilerini ne yönde kullanacaklarına ilişkin belirlilik ve istikrar sağlamaya yönelik hazırladıkları ve bağlayıcı olmayan kurallardır. Bu kuralların bağlayıcılığı olmamakla birlikte, haklı beklentiye kaynak teşkil edebileceği ileri sürülmektedir.⁴⁵

Haklı beklentiye ilişkin kaynaklar arasında içtihatlar da sayılmıştır. Ortak hukuk sisteminin geçerli olduğu ülkelerde mahkeme içtihatları özel önem taşımaktadır ve mahkemelerin hangi durumlarda önceki bir karara uymak zorunda olduğu veya önceki bir karardan ayrılabilmesine ilişkin kurallar yer almaktadır. Mahkemelerin önceki kararlara uyma zorunluluğu olduğu durumlarda haklı beklentinin doğabileceği kabul edilmektedir.⁴⁶ Ancak Türk hukukunda içtihadı birleştirme kararları dışındaki mahkeme kararları bağlayıcı nitelik taşımadığından bu

⁴⁴ Berge / Widdershoven, **a.g.m.**, s. 442-445.

⁴⁵ **A.e.**, s. 443.

⁴⁶ Dean R. Knight, **Estoppel (principles?) in Public Law: The Substantive Protection of Legitimate Expectations**, (Çevirimiçi) <https://circle.ubc.ca/handle/2429/15270>, 25.05.2010, s. 89-90.

yaklaşımın Türk hukukunda kabul görmesi mümkün değildir. Bu durum içtihat hukuku olarak da nitelenen ortak hukuk sistemini kabul eden ülkelerde geçerli olabilir.

1.1.6. Haklı Beklenti Türleri

Haklı beklentilerin içeriği yeknesak değildir. Bazı durumlarda beklentinin içeriği usuli bir beklenti iken bazı durumlarda maddi bir menfaat beklentisidir.⁴⁷

İlk durumdaki beklentiler usuli haklı beklentiler olarak adlandırılmaktadır. Burada kişi belli bir karar alınmadan önce belli bir usulün takip edilmesi beklentisi içine girmektedir.⁴⁸ Diğer bir deyişle, ilgilinin beklentisi kendisi ile ilgili bir karar alınmadan önce kendisine bir savunma hakkı tanınmasıdır.⁴⁹ Usuli haklı beklentilerde ilgilinin lehine olumlu bir karar alınması beklenti kapsamında değerlendirilmemektedir. Bu nedenle usuli haklı beklentilerin kabulünün, idarenin takdir yetkisini engellemeyeceği kabul edilmektedir. Maddi haklı beklentilerin korunması ilkesine karşı ileri sürülen görüşler de korumanın usuli alanda kalmasını ve maddi alana sirayet etmemesini savunmaktadır.

Usuli – maddi haklı beklenti ayrımı İngiltere’de haklı beklentilerin korunması ilkesi ile ilgili mahkeme kararlarında öne çıkmaktadır. Maddi beklentilerin korunmasını savunan yargıçlar olduğu gibi buna karşı olan yargıçlar da vardır. Bu yargıçlardan biri olan Laws J., *Richmond*⁵⁰ davasında, maddi haklı beklentilerin korunmasının mahkemeyi kamu yararının belirleyicisi kılacağını ve bunun düzenleme değişikliğinin esasına yönelik haksız bir müdahale olacağını ifade etmiştir. Maddi haklı beklentilerin korunmasının taraftarlarından biri olan Craig ise, bu yaklaşımı hatalı bularak, idarenin, kişileri dinlese bile, bu savunmaların bağlayıcılığı olmadığından, dilediği yönde karar vermekte özgür olduğunu, ilgili kişi tarafından ileri sürülen argümanlar yeni düzenlemenin uygulanmamasını ve bu uygulamamanın kamu yararına yönelik bir zararının olmayacağını gösterse bile,

⁴⁷ Forsyth, **a.g.m.**, s. 250.

⁴⁸ Ian Steele, “Substantive Legitimate Expectations: Striking The Right Balance?”, **L.Q.R.**, 121(APR), 2005, s. 3.

⁴⁹ Oğurlu, **a.g.e.**, s. 234.

⁵⁰ R. v. Secretary of State for Transport, ex parte Richmond upon Thames LBC [1994] 1 WLR 74.

mahkemenin bu durumlarda idarenin takdir yetkisine müdahale etmemesi gerektiğinin söylenemeyeceğini ifade etmiştir.⁵¹

Maddi haklı beklentilerin korunması konusunda önemli kararlardan biri olan *Hamble Fisheries*⁵² davasında ise yargıç Sedley J.:

“kararın içeriğinin belli bir yönde olacağına dair beklentiyi ihlal etmenin, karar alan makamın karar almadan önce ilgiliyi dinleyeceği yönündeki bir beklentiyi ihlal etmekten daha az adaletsiz olduğunu söylemek zordur”

diyerek, maddi bir beklentiyi korunmakla usuli bir beklentiyi korumanın hakkaniyet noktasında bir farkının olmadığını savunmuştur.

Hakkaniyet ilkesinin maddi haklı beklentilere dayanak teşkil etmek için fazla muğlâk ve yetersiz olduğunu düşünmekle birlikte, maddi haklı beklentilerin korunmasını dışlayıcı bir biçimde usuli – maddi haklı beklenti ayrımı yapılmasının doğru olmadığı kannatımdedir. Sadece usuli koruma kabul edilirse kavramın bir önemi kalmamaktadır. Zira usuli haklı beklentiler, haklı beklenti kavramına başvurmaya gerek olmaksızın, savunma hakkı, dinlenme hakkı yoluyla korunabilir niteliktedir. Bu nedenle haklı beklenti kavramına önem kazandıran husus, kavramın maddi içeriğidir.

1.2. Haklı Beklenti Kavramının Benzer Kavramlardan Farkı

1.2.1. Kazanılmış Hak

Kazanılmış hak ve haklı beklenti birbiriyle yakından ilgili iki kavramdır. Hatta haklı beklentilerin korunması ilkesinin tarihsel kökeninin, kazanılmış hakların korunması ilkesi olduğu ifade edilmektedir.⁵³ Kazanılmış hak kavramı literatürde, genel olarak, doğumu anında hukuka uygun olarak tamamlanmış ve böylece kişiye özgü, lehte sonuçlar doğurmuş, daha sonra mevzuat değişikliği ya da işlemin geri

⁵¹ Paul Craig, “Substantive Legitimate Expectations in Domestic and Community Law”, **Cambridge Law Journal**, 55(2), July 1996, s. 296.

⁵² R. v. Minister of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte Hamble Fisheries [1995] 2 All ER 714.

⁵³ Berge / Widdershoven, **a.g.m.**, s. 425.

alınması gibi nedenlere rağmen, hukuk düzenince korunması gereken hak⁵⁴ şeklinde tanımlanmaktadır. Kazanılmış hak durumunda, önceki düzenleme döneminde bir birel işlemin kişi lehine doğurduğu hukuki sonuçların korunması amaçlanmaktadır. Dolayısıyla bu iki ilkenin koruduğu değerlere bakılacak olursa, her ikisinin de kişilere yaşamlarını planlarken hukuki öngörülebilirlik sağlamayı, kişilerin mevcut hukuki yapıya güvenlerini korumayı amaçladığı görülür.

Kavramların bir diğer ortak noktası kuramsal dayanaklarıdır. Her iki kavram da hukuk devleti ilkesinden, özellikle hukuki belirlilik ilkesinden kaynaklanmaktadır. Yasaların geriye yürür şekilde yürülüğe girmemesi, yasa ve diğer düzenleyici işlemleri yaparken keyfilikten kaçınılarak, önceki mevzuatın yarattığı güven ortamının korunması hukuki belirlilik ilkesinin gereğidir.⁵⁵ Bu nedenle haklı beklentilere ilişkin sorunlara, kazanılmış haklara ilişkin kuramsal temele ve kazanılmış haklara ilişkin içtihadı atıfta bulunarak yaklaşmak yol gösterici olabilir.

Kavramların bir diğer ortak noktası, her ikisinin de fonksiyonel oluşudur. Bir başka deyişle, ilkelerin işlevi somut olayın şartlarına göre yargıç tarafından belirlenmektedir.⁵⁶

Kazanılmış haklarla haklı beklentiler arasında bu denli yakın ilişki olmasına rağmen, bunları iki özdeş kavram olarak görmek hatalıdır. Bu yaklaşım hem haklı beklenti kavramının kapsamını aşırı genişletmekte hem de kazanılmış hakkın yapısına uymamaktadır. Kazanılmış hak durumunda kişi lehine tesis edilen ve hukuka uygun olan bir işlem vardır. Doktrinde hukuka uygun birel işlemlerin kaldırılmalarının ve geri alınmalarının mümkün olmadığı ifade edilmektedir.⁵⁷ Dolayısıyla kazanılmış hakların korunması yönünde ileri sürülen argümanlar, haklı beklentilerin korunması yönünde ileri sürülen argümanlardan daha kuvvetlidir. Aşağıda geriye yürüme bahsinde ifade edileceği üzere, kazanılmış hakların korunmaması konusunda ortaya çıkan geriye yürüme gerçek geriye yürüme iken,

⁵⁴ Oğurlu, **a.g.e.**, s. 28.

⁵⁵ **A.e.**, s. 39.

⁵⁶ **A.e.**, s.225

⁵⁷ Gözübüyük / Tan, **a.g.e.**, s. 529 ve 536.

haklı beklentilerin korunmaması konusunda ortaya çıkan geriye yürüme görünürde geriye yürümedir.

Kavramlar arasındaki bir diğer farklılık, doğacak zararın niteliğidir. Kazanılmış haklarda kişi lehine önceden yapılmış bir işlem bulunduğu ve belli bir takım sonuçlar elde edildiğinden bu hakkın korunmaması durumunda, kişinin kendisini yeni düzenlemeye adapte etmesi haklı beklentilerin korunmamasına oranla daha zor olacaktır.

1.2.2. Müesses Durum

Kazanılmış hakkın oluşabilmesi için, kazanılmış hak doğuran işlemin hukuka uygun olması şartı aranmaktadır. Müesses durum ise hukuka aykırı işlemlerin yarattığı fiili durumun hukuken korunabilir nitelikte olduğunu ifade eden bir kavramdır. Müesses durumlara dayanak olarak, idari istikrar ilkesi gösterilmektedir. Burada kullanılan idari istikrar ilkesi, aşağıda ifade edilen istikrar ilkesinden farklı olarak, müesses durumları korumak için içtihat tarafından geliştirilen, dar anlamda istikrar ilkesidir.⁵⁸

Esasen müesses durumların korunmasının altında yatan değerlere bakıldığında, kazanılmış hak ve haklı beklentiye benzer şekilde hukuki belirliliğin ve hukuka duyulan güvenin korunduğu görülmektedir. Meseleye devlet açısından değil de kararın muhatabı açısından bakıldığında, işlemin hukuka uygun veya hukuka aykırı olması, hukuki belirlilik ve öngörülebilirlik noktasında bir farklılık yaratmamaktadır. Hukuka aykırı olduğu ilgili kişi tarafından bilinmeyen bir işlemin geri alınması, ilgili açıdan kazanılmış hakların korunmaması ile benzer sonuçlar doğurabilir. Bu nedenle mahkemeler, hukuka aykırı işlemlerin de hukuken korunması gereken durumlar doğurabileceğini kabul etmektedir.⁵⁹ Bu tür işlemlerin, hukuka uygun olmaması sebebiyle hak doğuramayacakları kabul edilmekte, bu nedenle kazanılmış hak olarak değil, müesses durum olarak nitelendirilmektedir.⁶⁰

⁵⁸ Oğurlu, a.g.e., s. 190.

⁵⁹ A.e., s. 197.

⁶⁰ A.y.

Müesses durumları da kazanılmış haklarda olduğu gibi, haklı beklenti kapsamında değerlendirmek hatalıdır. Zira müesses durumların koruduğu, hukuka aykırı işlemin doğurduğu kişisel sonuçlar bir beklenti değildir. Müesses durumlarda korunan, geleceğe yönelik bir beklenti değil, geçmişte doğan subjektif sonuçların geri alınmamasıdır. Bir memurun hatalı atama tasarrufu dolayısıyla sonradan görevden alınmasına rağmen, o ana kadar aldığı maaşların geri alınmaması müesses durumların korunmasına bir örnektir.⁶¹ Burada korunan gelecekte de maaş alma beklentisi değil, o ana kadar alınan maaşların geri alınmamasıdır.

Müesses durumlar ile haklı beklentiler arasında bir kıyas yapılacak ise, bu hukuka aykırı taahhüt veya işlemlerden doğan haklı beklentilerin korunması meselesinde yapılabilir. Zira hukuka aykırı taahhüt ve işlemlerden doğan haklı beklentilerde, mahkemelerin yapacağı değerlendirmeye idarenin hukuka uygun davranma yükümlülüğü de girmektedir. Müesses durumlarda olduğu gibi, idarenin hukuka uygun hareket etme yükümlülüğü ile güvenin korunması çatışan menfaatlerdir. Elbette müesses durumlarda önceden yapılan bir işlemin olması ve belli subjektif sonuçların doğması müesses durumları, idareyi yetkisi dışına çıkararak işlem yapma sonucunu doğuracak haklı beklentilerden daha ikna edici kılmaktadır.

1.2.3. İdari İstikrar İlkesi

Yukarıda ifade edildiği gibi, idari istikrar ilkesi iki anlama gelecek şekilde kullanılmaktadır. Bunlardan ilki dar anlamda idari istikrar ilkesidir ve hukuka aykırı birel işlemlerin belli bir süre geçmesinin ardından yaratılan müesses durumların korunmasının dayanağı olarak kullanılmaktadır. Diğeri ise geniş manada idari istikrar ilkesidir ve hukuk kurallarının sık ve keyfi olarak değiştirilmemesini, böylece kişilerin, hukuki düzenlemelerin belli bir süre varlıklarını sürdüreceklerine güvenebilmelerini ve geleceklerini planlayabilmelerini ifade eder.⁶²

İdari istikrar ilkesinin ikinci anlamı hukuki bir içerik olmaktan çok bir kamu yönetimi ilkesi izlenimi vermektedir ve iyi idarenin göstergelerinden biridir, ancak yargısal denetim yoluyla korunabilecek bir ilke değildir. Mahkemeler yasama ve

⁶¹ Gözübüyük / Tan, **a.g.e.**, s. 538.

⁶² Oğurlu, **a.g.e.**, s. 189.

idareyi yapacakları düzenlemeleri uzun süre uygulamada kalacak şekilde yapmaya zorlayamaz. Yasama ve idare kamu yararı gerekli kıldığı noktada, kanun ve düzenleyici işlem yapma yetkisini kullanmalıdır.

Geniş anlamda idari istikrar ilkesinin haklı beklentilerin korunması ilkesi açısından önemi, yasal düzenleme değişikliklerinin korumadığı haklı beklenti durumlarında ortaya çıkmaktadır. Yasal düzenleme temelli haklı beklentilerle taahhüt temelli haklı beklentilerin birbirinden ayrılarak yasal düzenleme temelli haklı beklentilerin idari istikrar kapsamında değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmektedir.⁶³ Elbette yasal düzenleme temelli haklı beklentiler taahhüt temelli haklı beklentilerle tüm yönleri bakımından özdeş değildir. Mahkemelerin yöntemi ve verilebilecek kararlar bakımından önemli farklılıklar arz etmektedir. Ancak yasal düzenleme temelli haklı beklentilerin korunması ile geniş anlamda idari istikrar ilkesi farklı ilkelere. Öncelikle idari istikrar ilkesi yasal düzenlemelerin sık aralıklarla değişmemesi ve bu alanda istikrar sağlanması anlamına gelirken, yasal düzenleme temelli maddi haklı beklentilerin korunması yasal düzenlemelerin uzun süre değişmeden kalmasını gerektirmemekte, yalnızca önceki düzenlemeye güvenerek beklenti içine girenlerin sonraki düzenlemede menfaatlerinin korunmasını gerektirmektedir.

1.2.4. Estoppel

İngiliz hukuk sisteminin kavramlarından biri olan estoppel, haklı beklentilerin korunması konusunda sıkça atıfta bulunulan bir ilkedir. Estoppelin kelime anlamı şudur: “Birisi bir şey söylemekten veya bir şey yapmaktan veya bir şeye itiraz etmekten men edilmiştir.”⁶⁴ Kavram aslen bir özel hukuk ilkesidir ve pek çok alt ilkesi bulunmaktadır.⁶⁵ Uygulamada bazen bir kanıt, bazen de bir dava sebebi olarak kabul edilmektedir.⁶⁶

⁶³ Clayton, **a.g.m.**, s. 95.

⁶⁴ John Cartwright, “Protecting Legitimate Expectations and Estoppel in English Law”, **Report to The XVII. International Congress of Comperative Law**, (Çevirimiçi) <http://www.ejcl.org/103/art103-6.pdf>, 25.05.2010, s. 2.

⁶⁵ Bu alt ilkelere birkaçı için bkz. **A.y.**

⁶⁶ **A.y.**

Estoppelin haklı beklentilerin korunması ilkesi açısından önemli olan yönü *promissory estoppel* kavramıdır. Bu kavram, bir başkasında, verilen söze güvenerek zararına hareket etmesine yol açacak bir taahhütte bulunan kimsenin, daha sonra bu taahhütten dönemeyeceğini ifade eder.⁶⁷ Bir başka deyişle, bir kişi bir taahhütte bulunmuşsa ve bunun kendisi için bağlayıcı olacağı niyeti ile hareket etmişse ve taahhütte bulunulan kişi buna güvenerek hareket etmişse, taahhütte bulunan bu ifade beyanı veya taahhütle bağlıdır.⁶⁸ Estoppelin tartışma doğuran yönü kamusal makamlara uygulanıp uygulanamayacağıdır. Kendisine kamusal bir makam tarafından bir taahhütte bulunulan ve bu taahhüde güvenen kişinin güveni her durumda korunabilir mi? Eğer kamusal makam böyle bir taahhütte bulunmaya yetkili değilse durum ne olacaktır? Şartlar taahhüdün yerine getirilmesinin büyük zarara yol açacağı şekilde değişmişse ne olacaktır? Tüm bu sorular estoppelin kamu hukukunda uygulamasının doğuracağı sonuçlarla ilgilidir.

Yukarıda ifade edildiği gibi, estoppel bir özel hukuk kavramıdır. Kavramın özel hukuktaki tanımına göre estoppelin üç unsuru vardır: bir bildirim veya taahhüt olmalı, bu bildirim veya taahhüde duyulan zarar doğurucu nitelikte bir güven olmalı ve bu bildirim veya taahhütten geri dönülmesinin adaletsiz ve hakkaniyetsiz bir durum yaratması gerekmektedir.⁶⁹ Kişi kendisine yapılan bildirim veya verilen taahhüt üzerine pozisyonunu değiştirmeli veya bu taahhüt veya bildirim olmasaydı pozisyonunu değiştirecekken, bunlara güvenerek pozisyonunu korumalıdır.⁷⁰

Estoppel ilkesinin kamu hukukunda uygulanabileceği savunulduğu gibi⁷¹, kavramın kamu hukukunun karmaşık yapısına uygun olmadığı⁷², bu nedenle özel hukukla sınırlı kalması gerektiği ve haklı beklentilerin korunması ilkesinin kamu hukukunda estoppelin yerini dolduracak bir ilke olduğu da savunulmaktadır. R.

⁶⁷ David Pievsky, "Legitimate Expectation as A Relevancy", **JR**, 2003, s. 145.

⁶⁸ Knight, **a.g.e.**, s. 14.

⁶⁹ **A.e.**, s. 9.

⁷⁰ **A.e.**, s. 11-12.

⁷¹ **A.e.**, s. 17.

⁷² Pievsky, **a.g.m.**, s. 145.

(*Reproctech LTD*) v. *East Sunnex Country Council*⁷³ davasında Lord Hoffman estoppel konusundaki görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

”Özel hukuk kavramı olan estoppel ile kamu hukuku kavramı olan haklı beklenti arasında elbette bir kıyas mümkündür. Her ikisinin de reddi, yetkinin kötüye kullanılması anlamına gelir. Kamu hukuku, özel hukuk kavramı olan estoppelin altında yatan ahlaki değerlerden uygun gördüğünü zaten almıştır. Artık kamu hukukunun kendi ayakları üzerinde durma vakti gelmiştir.”

Gerçekten de kamu hukuku gibi birden çok çıkarın karşılaştığı bir yapıda, özel hukuk alanının yalınlığından (simplicity) doğan estoppel ilkesi pek çok zorluğa neden olmaktadır.⁷⁴ Estoppel ilkesinin uygulamasında korunması gereken tek bir menfaat vardır: verilen söze güvenerek pozisyonunu değiştiren kişinin menfaati. Oysa kamu hukukunda ilginin veya ilgililerin menfaatinin yanında kamu yararı da devreye girmektedir. Estoppelin kamu hukukunda da özel hukuk alanında olduğu gibi uygulanması kamu yararına zarar verebilir.⁷⁵ Estoppel ilkesinin kamu hukukunda uygulama alanını daraltan diğer bir husus yetki aşımı nedeniyle hukuka aykırılık (ultra vires) kuramıdır. Eğer bir karar hukuka aykırı ise, yani idarenin yetkisini aşan bir karar ise, estoppel kuramına başvurulamaz. Bu idarenin kendi yetkisini fiili olarak genişletmesi anlamına gelir.⁷⁶ Estoppel ilkesinin kabulü için taahhüdün veya bildirim bir yetkiye veya hakka dayanması gerekir.⁷⁷ Bu nedenle idarenin hukuka aykırı tasarruflarına yönelik güvenin korunması durumunda olduğu gibi, haklı beklentilerin korunması ilkesi, estoppel ilkesinin yeterli olmadığı alanlarda da başvurulabilir nitelikte bir ilkedir. Estoppelde hukuka aykırılık değerlendirmenin merkezinde yer alırken, haklı beklentilerde göz önünde bulundurulacak husulardan biridir ve her zaman ilginin beklentisinin reddi sonucunu doğurmaz.⁷⁸ Ancak bu yaklaşım hukuka aykırı taahhütlerin ve işlemlerin haklı beklenti doğurabileceği kabulüne dayanmaktadır.

⁷³ R (Reproctech (pebsham) Ltd) v. East Sussex County Council [2002] UKHL 8 [2003] 1 WLR 348.

⁷⁴ Pievsky, **a.g.m.**, s. 145.

⁷⁵ Daphne Barak Erez, “The Doctrine of Legitimate Expectations and The Distinction Between The Reliance and Expectation Interests”, **European Public Law**, Vol. II, Issue 4, 2005, s. 594.

⁷⁶ Paula A. Macpherson, **Legitimate Expectation and Its Application to Administrative Policy**, Ottawa Canada, 1995, s. 4.

⁷⁷ **A.e.**, s. 21.

⁷⁸ **A.e.**, s. 22.

Haklı beklenti ile estoppel arasındaki bir diğerk fark, estoppelde bir taahhüt veya bildirim gerekli iken, haklı beklentide bu her zaman gerekli olmamaktadır. Bu nedenle haklı beklenti kuramı estoppel ilkesini de kapsayıcı genişliktedir. Takip edilen bir usulden veya uygulamadan, makul bir gerekçe olmaksızın, belli bir kişi veya duruma özgü olarak ayrılmak veya önceki düzenlemeye güvenerek haklı beklenti içine girenlerin, yapılan düzenleme değışikliği ile beklentilerinin korunmaması durumlarında, ilgili kişiye yapılan bir taahhüt veya bildirim olmamasına rağmen, haklı beklenti kuramı uygulama alanı bulmaktadır. Oysa estoppel ilkesi bu durumlarda yetersiz kalmaktadır.

Estoppel ilkesinin uygulanabilmesi için kendisine taahhütte bulunan kişinin, taahhüt yerine getirilmediğinde zarar doğurucu nitelikte bir güven içinde olması gerekir. Ancak her haklı beklenti türünde kişinin beklenti doğuran olaya güvenerek, beklenti korunmadığı durumda kendisine yönelik zarar doğuracak nitelikte bir girişimde bulunması gerekmez. Taahhüt temelli bazı haklı beklentilerde, beklenti doğuran taahhüdün yerine getirilmemesi durumunda, zarar doğurucu nitelikte bir güven yoktur. Kişi sadece bu taahhüt doğrultusunda muamele görmeyi beklemektedir.⁷⁹ Estoppel ilkesi bu gibi durumlarda yetersiz kalmasına rağmen, haklı beklenti ilkesi uygulanabilir niteliktedir. Ancak yasalardan ve idari düzenleyici işlemlerden kaynaklanan haklı beklentilerde salt beklenti yeterli değildir; zarar doğurucu güven şarttır. Dolayısıyla yasalar ve idari düzenleyici işlemlerden doğan haklı beklentilerde, haklı beklenti ilkesi ile estoppel arasında, zarar doğurucu güven açısından bakıldığında, bir fark yoktur.

Estoppel ilkesi belli haklı beklenti türlerinde haklı beklentilerin korunması ilkesi ile aynı niteliktedir. Ancak daha kapsamlı olan haklı beklentilerin korunması ilkesi mevcut iken, kamu hukukunda estoppel ilkesine başvurmak kavram kargaşası yaratmaktan başka bir şeye yol açmayacaktır. Kanaatimce, estoppel ilkesinin özel hukuk sahasında kalması gerekir.

⁷⁹ Cartwright, **a.g.m.**, s. 6.

2. HAKLI BEKLENTİLERİN KORUNMASI İLKESİNİN

TEORİK BOYUTU

2.1. Haklı Beklentilerin Korunması İlkesinin Lehinde

Görüşler

2.1.1. Hukuki Belirlilik İlkesi

Hukukun riayet edilebilir olması için, kişilerin eylemlerine rehberlik edecek, yol gösterecek nitelikte olması gerekir. Bu amaçla hukuk geleceğe yönelik olmalı, geriye yürür nitelikte olmamalıdır. Hukukun çok sık değişmesi durumunda, kişiler belli bir anda geçerli olan hukukun ne olduğunu anlama noktasında zorluk yaşarlar ve geçerli olan hukukun son öğrendikleri andan bu yana değişip değişmediği endişesini taşırlar. Örneğin, kişiler kısa-erimli kararlar için (freeshop'tan hangi miktara kadar alkollü içecek satın alınabiliyor veya araç nereye park edilebilir gibi) hukukun ne olduğunu bilmeye ihtiyaç duyarlar. Bunu yanında uzun-erimli planlar için de hukukun ne olduğunu bilmeye ihtiyaç vardır. Örneğin, vergi hukuku ve şirketler hukukunun genel hatlarını ve hatta ayrıntılarını bilmek, yıllar sonra meyvesini verecek iş planları için önem taşımaktadır. İstikrar, kişilerin uzun-erimli planlarında hukukun yol gösterici olması için gereklidir.⁸⁰

Hukukun tereddüde yer bırakmayacak ölçüde açık olması, belli bir öngörülebilirlik taşıması, yasaların ve diğer düzenleyici işlemlerin geleceğe yönelik olarak yürürlüğe konulması anlamına gelen hukuki belirlilik ilkesi, haklı beklentilerin korunması ilkesinin en önemli dayanağını oluşturmaktadır. Hukuki belirlilik ilkesi, hukuk devleti ilkesinin alt ilkelerinden biri olup, hukuku olan devlet ile hukuk devleti arasındaki farkın göstergelerinden biridir.

Hukuki belirlilik ilkesi, yönetimde keyfiliğin önüne geçilerek, istikrarın tesisini amaçlar. Bu nedenle, geniş anlamda istikrar ilkesi hukuki belirlilik ilkesinin kapsamında değerlendirilmelidir. Zira hukukun istikrar kazanması belirliliği ve

⁸⁰ Joseph Raz, *The Authority of Law*, New York, Oxford University Press, 2002, s. 214-215.

öngörülebilirliği kuvvetlendirir. Hukuki belirlilik ilkesi hukukun istikrarlı olmasını, her ay veya her seçim döneminden sonra değişmemesi gerektiğini savunur.⁸¹

Hukuk devleti ilkesinin kuramsal temelini otonomi olduğu ifade edilmektedir. Otonomi, kişinin neyi, nasıl yapacağını belirleyebilecek durumda olmasıdır. Bunun sağlanabilmesi için, kişilerin belli bir belirlilik derecesinde yaşamlarını, eylemlerinin sonuçlarını öngörebilecek şekilde planlayabilmeleri gerekir. Bu nedenle hukuk ve hukuku uygulayanların tasarrufları, belirlilik ve öngörülebilirlik niteliğine sahip olmalıdır.⁸² Benzer bir yaklaşımla Hayek, hukuk devleti ilkesini şu şekilde tanımlamaktadır:

”devletin tüm faaliyetlerinde, yetkisini hangi durumlarda ve ne şekilde kullanacağını makul bir belirlilik ölçüsünde öngörmeyi ve bu öngörü ışığında kişilerin yaşamlarını planlayabilmelerini sağlayan, önceden düzenlenen ve ilan edilen kurallara bağlı olduğu devlettir.”⁸³

Waldron’a göre hukuki belirlilik ilkesinin altında liberal değerler yatmaktadır. Liberal teoride, birey kendi hayatını kendisi şekillendirebilmelidir. Liberal teoriye göre birey, yaptığı seçimlerin sonuçlarının bilgisiyle hareket edebilmelidir.⁸⁴ Kişiler özgürlüklerinden, ancak kamu yararına feragat ederler. Devletin kişisel özgürlüğe müdahale edebilmesinin de yegâne koşulu, bu müdahalenin önceden öngörülebilir olmasıdır. Waldron bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

“devlet görevlerini kamu yararına uygun olarak yürütür. Bu görevleri yerine getirirken devlet kişilerin yaşamlarına belli ölçüde müdahale eder. Bu müdahale ve sınırlamalar kamu yararı amacının bir parçasıdır ve insanlar, kamu yararı için, buna katlanmaya razıdır. Ancak kişiler bu duruma, devletin hangi durumlarda yaşamlarına müdahale edeceğini önceden biliyorlar ise, razı olacaklardır ve devletin yaşamlarına müdahalesini azaltmak için neler yapabileceklerini önceden bilebilecek durumda olmalıdırlar.”⁸⁵

Otonomi ve liberalizm temelli tanımların yanında alternatif bir görüş Habermas tarafından ileri sürülmüştür. Habermas’a göre hukuk devleti ilkesi, işbirliği ve iletişim teorisine dayanmaktadır. Buna göre, kişilerin davranışsal beklentileri, iletişim ve işbirliğinin temelini oluşturur. Eğer bu beklentiler

⁸¹ Jeremy Waldron, **The Law**, London, Routledge, 1990, s. 52.

⁸² Schonberg, **a.g.e.**, s. 12.

⁸³ Friedrich A. Hayek, **The Road to Serfdom**, 2. bs., London, Routledge, 2001, s. 75.

⁸⁴ Waldron, **a.g.e.**, s. 50.

⁸⁵ **A.e.**, s. 49.

istikrarsızlaştırılırsa işbirliği problemleri ortaya çıkar. Habermas'a göre hukukun esas fonksiyonu, davranışsal beklentilere istikrar kazandırmaktır. Siyasal gücün hukuka katkısı, hukukun muhatabı olan kişilerin kendi eylemlerinin ve başkalarının eylemlerinin sonuçlarını hesap edebilecekleri hukuki belirliliği tesis etmektir.⁸⁶ Habermas otonomi kuramının içerdiği ahlaki gerekçeleri kabul etmemekte, diskur kuramından hareket etmektedir.⁸⁷

Hukuki belirlilik ilkesi ekonomik perspektiften bakıldığında da büyük önem taşımaktadır. Weber hukuk düzeni olmaksızın modern bir ekonomik sistemin varolmasının mümkün olamayacağını, modern iş yaşamının temposunun hızlı ve öngörülebilir bir biçimde işleyen bir hukuk düzenini gerektirdiğini ifade etmektedir.⁸⁸ Zira ekonomik faaliyetler, bu alanda faaliyette bulunanlar, mevcut hukuki yapıya güvenebilecek durumdadır ise, yürütülür.⁸⁹ Yabancı yatırımcının bir ülkeye yatırım yapmasında gözönünde bulundurduğu faktörlerden biri de o ülkedeki hukuki istikrardır.

Hızlı gelişen ve giderek belirsizleşen bir dünyada hukuk, kişilerin güvenebilmeleri gereken bir yapıdır.⁹⁰ Elbette ekonomik faaliyetler belli bir belirsizlik ortamında yürütülür. Ekonomik aktörler bu belirsizlik ortamında belli durumları risk olarak kabul ederek planlamalarını yapar. Hukuksal yapıda meydana gelen değişikliklerin bir risk olarak kabul edilmesi kaynakların verimli kullanılmamasına yol açar. Bu alanda faaliyet gösteren aktörler mevcut hukuki düzenlemeye göre yatırım yapmaktadır ve buna güvenebilmelidir.⁹¹ Bu nedenle hukuki belirlilik kaynak israfının önlenmesi açısından da önemlidir.⁹²

⁸⁶ Habermas, **Between Facts and Norms**, çev. William Rehg, Cambridge, MIT Press, 1996, s. 143.

⁸⁷ A.e., s. 107.

⁸⁸ Max Weber, **Economy and Society**, USA, University of California Press, 1978, s. 331.

⁸⁹ Eleanor Sharpston, "European Community Law and The Doctrine of Legitimate Expectations: How Legitimate and For Whom?", **Northwestern Journal of International Law & Business**, Spring 1990, s. 2.

⁹⁰ Schonberg, **a.g.e.**, s. 12-13.

⁹¹ Sharpston, **a.g.m.**, s. 2.

⁹² Erez, **a.g.m.**, s. 587.

Hukuki belirlilik ilkesi hangi ilkeye dayandırılırsa dayandırılınsın, özü aynıdır: kişiler seçimlerinin sonuçlarının bilincinde olarak yaşamlarını planlayabilmelidir.⁹³

Raz'a göre hukuk devleti ilkesinin ihlali iki şekilde olabilir. İlki belirsizlik, diğeri ise beklentilerin boşa çıkarılmasıdır. Hukukun kişinin beklenti içine girmesini ya da gelecekteki gelişmeleri öngörmesini sağlayamayacağı durumda, belirsizlik ortaya çıkar. Kişinin mevcut hukuka güvenebilmesini ve buna göre planlama yapabilmesini sağlayan belirlilik ve istikrar görünümü, geriye etkili düzenlemeler yoluyla bozulursa beklentilerin boşa çıkarılması durumu doğar.⁹⁴

Belirsizliğin kötü yanı keyfiyete fırsat vermek ve kişilerin geleceklerini planlayabilme yeteneğini kısıtlamaktır. Beklentilerin boşa çıkarılmasının kötü yanı ise daha büyüktür. Yarattıkları maddi zararın yanında, kişinin otonomisine saygı göstermemek suretiyle, kişi onuruna saldırmaktadır. Bu durum tuzağa düşürmek ile özdeşdir. Kişi, iyi niyetli bir şekilde, hukuka güvenmeye teşvik edilmekte, daha sonra bu garanti geri alınmakta ve kişinin güveni kendisine zarara dönüşmektedir. Hukuk devleti ilkesini gözeten bir hukuk sistemi, kişilere birey olarak muamele etmeli ve kişilerin davranışlarına yol gösterebilmelidir.⁹⁵

Hukuki belirlilik ilkesi, hukukun birçok alanında kendisini göstermektedir. Ceza hukukundaki suç ve cezaların kanuniliği ilkesi bunların başında gelmektedir.⁹⁶ Keza vergi hukuku da hukuki belirlilik ilkesinin özel önem taşıdığı alanlardan biridir. Vergi yükümlülerinin, hak ve özgürlük alanlarına devletin vergilendirme yoluyla yaptığı müdahaleleri önceden öngörebilmeleri ve durumlarını buna göre ayarlamaları gerekmektedir.⁹⁷

Elbette kişiler planlarını yaparken, bu planlara yön veren tüm unsurları önceden öngörebilme imkânına sahip değildir.⁹⁸ Hem kişisel faktörler hem de çevresel faktörler kişilerin planlarının hangi ölçüde gerçekleştirilebileceğini etkiler.

⁹³ Knight, **a.g.e.**, s. 78.

⁹⁴ Raz, **a.g.e.**, s. 222.

⁹⁵ **A.y.**

⁹⁶ Knight, **a.g.e.**, s. 91.

⁹⁷ Mualla Öncel / Ahmet Kumrulu / Nami Çağan, **Vergi Hukuku**, 13. bs., Ankara, Turhan Kitabevi, 2005, s. 45.

⁹⁸ Raz, **a.g.e.**, s. 221.

Ancak burada hukuka düşen görev, bu belirsizliği artırmak değil, öngörülebilirliğe ve belirliliğe katkıda bulunmaktır.

Hukuki belirlilik ilkesi, hukukun genel ilkelerinde biri olarak, yalnızca yasal düzenlemeleri yapan makamların gözönünde bulundurması gereken bir ilke değil, aynı zamanda, bu düzenlemeleri denetleyen mahkemelerin de yapacakları yargısal denetimin bir parçası olması gereken bir ilkedir.⁹⁹ Kamusal makamların yetkilerini doğru kullanıp kullanmadığının denetiminde, ilgili makamın bu yetkiyi ona veren kurallara uyup uymadığının denetlenmesi yeterli değildir. Yargısal denetimde kazanılmış hakların korunması, geriye yürüme yasağı gibi hukuki belirliliği koruyan değerlerin de gözönünde bulundurulması gerekmektedir. Bu değerlerden biri de, bu makam tarafından takip edilen düzenlemeye güvenenlerin, bu düzenleme değiştiği sırada güvenlerinin korunması konusunda geçerli bir iddiaya sahip olup olmadığı yönündeki haklı beklentilerin korunması ilkesidir.

Hukuki belirlilik ilkesinin teorik olarak güçlü ve etkili bir ilke olduğu kabul edilmekle birlikte, ilkenin kamu hukuku ile uyumlu olmadığı yönünde eleştiriler de mevcuttur. Buna göre kamu hukuku, idare ile ilgilenir ve merkezi konumda bulunan şey, kamusal makamların idare gücü, hukuk yapma gücü ve yetkilerin kullanılmasıdır. Bu görüşe göre, hukuki belirlilik ilkesi ikincil bir ilke olarak kabul edilmeli ve hukukilik, idari esneklik gibi diğer kamu hukuku ilkelerine boyun eğmelidir.¹⁰⁰ Ancak bu görüş, devlet tasarruflarının yalnızca yetki ve biçim noktasında denetlenmesi noktasına götürür. Zira bu bakış açısıyla, kazanılmış hakların korunması ilkesi, orantılılık ilkesi, geriye yürüme yasağı gibi hukukun genel ilkeleri de kamu hukukunun tali ilkeleri olarak görülecektir. Kanaatimce, hukuki belirlilik ilkesi, özel hukukta olduğu kadar, kamu hukukunda da önem arz etmektedir.

2.1.2. Güven Kuramı

Güven sosyal yaşamın temel bir unsurudur. Modern toplumun girift yapısı kişilerin özellikle devlete güvenebilir durumda olmasını zaruri kılmaktadır.¹⁰¹ Elbette

⁹⁹ Schwarze, **a.g.e.**, s. 871.

¹⁰⁰ Knight, **a.g.e.**, s. 103.

¹⁰¹ Thomas, **a.g.e.**, s. 45.

kişisel planlamalar mekanik bir süreç değildir. Bir başka deyişle, yapılan seçimlerin tüm sonuçları baştan kesin olarak bilinmeyebilir. Ancak planlama gelişigüzel bir süreç de değildir; belli risklere ve olasılıklara dayanılarak yapılır. Bu planların yapılmasında belli faktörler dayanak alınır ve bu faktörlerin güvenilir olması esastır. Bu faktörlerden biri de mevcut hukuksal yapıdır.¹⁰² Örneğin bir tacir devlete güvenmeksizin ticaret yapamaz.

Güven kuramı, kamusal makamların bir karar alırken yalnızca kamu yararını değil, önceki yasa veya idari düzenlemeye güvenenlerin maruz kalacağı zararların da gözönünde bulundurulması gerektiğini ifade etmektedir.¹⁰³

Güven kuramının doktrinde iki kuramsal dayanağı vardır. Bu dayanaklardan ilki, toplumda refah ve mutluluğu artırmayı esas alan faydacı yaklaşım, diğeri ise kişisel otonomiye saygıdır.¹⁰⁴

Faydacı yaklaşımın ekonomik yönü ağır basmaktadır. Buna göre kişilerin güvenlerinin boşa çıkarılması, bu kişilerin yatırımlarını kaybetmelerine, bu yatırımların sosyal amaçlar için kullanılmasının engellenmesine ve kaynak israfına yol açacaktır.¹⁰⁵ Verimlilik idare hukukunun gözetmesi gereken bir ilkedir ve güvenin korunması bu nedenle idare hukukunda önemlidir. Zira güvenin korunması kişilerin, devletin girişimlerini ciddiye almasını sağlayarak, devletin serbest piyasaya müdahalesinin hedeflerine hizmet etmektedir. Eğer devletin girişimleri güvenilir olmazsa, yatırımcılar devletle işbirliği yapmaktan kaçınacaklardır. Devletin teşvik ve destekleme politikalarının başarılı olması için güvenin korunması şarttır.¹⁰⁶

Diğeri dayanak ise, bu yükümlülüğün genel faydaya olan etkisine bakmaksızın, kişilere önlenebilir zarar vermeme yükümlülüğünü esas alan kişisel otonomiye saygıdır. Bu görüşe göre, kişilerin hareket özgürlüğü, bu özgürlüğün bir

¹⁰² Knight, **a.g.e.**, s. 83.

¹⁰³ Erez, **a.g.m.**, s. 591.

¹⁰⁴ Schonberg, **a.g.e.**, s. 9.

¹⁰⁵ Erez, **a.g.m.**, s. 587.

¹⁰⁶ **A.y.**

başka kişiye zarar verdiği noktaya sınırlıdır.¹⁰⁷ McCormick bu kuramı şu şekilde açıklamaktadır:

”Bir kişi başkasının davranışı nedeniyle zarar doğurucu bir güven içine girerse ve davranışına güvenilen kişi, güvenen kişinin kendisine güvenmesine bilerek yol açmış ise, davranışına güvenilen kişi, güvenen kişinin güvenini boşa çıkarmama yükümlülüğü altındadır.”¹⁰⁸

Bu ifadeden güven kuramının yalnızca devlete ilişkin bir yükümlülük olmadığı, özel hukuk alanında da önemli bir yeri olduğu anlaşılmaktadır. Joseph Raz’ın güven kuramını, zarar ilkesi (harm principle) olarak ifade ederek, taraflar arasında sözleşmesel ilişkinin yokluğunda uygulanan estoppel ilkesine kuramsal bir gerekçe sağladığını ifade etmesi, bunun bir göstergesidir.¹⁰⁹

Güven kuramının sözleşme hukukundaki karşılığı, kanaatimce, güven sorumluluğudur. Güven sorumluluğunun bir alt dalı olan culpa in contrahendo kavramı ile haklı beklenti kavramı, koruduğu değerler noktasında benzeşmektedir. Culpa in contrahendo kavramına göre, sözleşme kurulmadan önce görüşmeler başlayan kişiler arasında MK. 2’deki dürüstlük ilkesinden kaynaklanan bir güven ilişkisi doğar.¹¹⁰ Bu güven ilişkisi çerçevesinde taraflardan biri, birbirine doğru bilgi verme, bilinmesi gereken konularda açıklama yapma ve diğer tarafı ve onun koruma alanındaki üçüncü kişileri zarardan uzak tutma yükümlülüğünü kusurlu olarak ihlal ederse doğan zarardan sorumlu olur.¹¹¹ McCormick’in ifade ettiği, başkalarına önlenbilir zarar vermeme yükümlülüğü ile anlatılmak istenen budur.

Güven kuramının kamu hukukundaki rolü ise şu şekilde ifade edilebilir: Bir kamusal makamın kamu yararına faaliyette bulunma özgürlüğünün sınırı, belli kişilere zarar verdiği noktadadır. Eğer kamusal makam bir kişinin kendi ifade ve davranışlarına güvenmesine yol açmış ise, ilgili makam bu güvenin kişiye zarar doğurucu hale gelmemesini sağlayacak şekilde davranmalıdır. Kamusal makam

¹⁰⁷ Schonberg, **a.g.e.**, s. 9-10.

¹⁰⁸ **A.e.**, s. 10.

¹⁰⁹ **A.y.**

¹¹⁰ Cem Baygın, “Culpa in Contrahendo Sorumluluğu ve Amerikan Hukukundaki Uygulaması”, **Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 4, Sayı 1-2, 2000, s. 345.

¹¹¹ **A.y.**

kendi ifadeleri tarafından yaratılan beklentiyi karşılamalı veya en azından güvenden kaynaklanan zararları tazmin etmelidir.¹¹² Ancak güven kuramının, sözleşme hukukundan farklı olarak, kamu hukukundaki uygulaması kamu yararı faktörünün devreye girmesi sebebiyle mutlak değildir. Zira idareyi tüm taahhütlerine bağlı kılmak kamu yararına zarar verebilir.

Güven kuramına ilişkin bu açıklamalara rağmen, doktrinde güven kuramının dar olduğu, her haklı beklenti durumunda güvenin mevcut olmadığı, bazı durumlarda güvenin psikolojik olabileceği ve psikolojik güvenin maddi göstergeleri bulunmadığından ispat edilemeyeceği, bu nedenle güven kuramının tüm haklı beklenti türleri için kapsayıcı bir dayanak oluşturmadığı, yalnızca yardımcı, destekleyici bir dayanak oluşturduğu da ifade edilmektedir.¹¹³ Ancak mevzuat kaynaklı haklı beklentilerin tümünde güven vardır. Bu nedenle, güven kuramı, diğer beklenti türleri için olmasa da, bu tür beklentiler için yeterince sağlam ve ikna edici bir dayanaktır.

Güven kuramına yöneltilen bir diğer eleştirisi kuramın esnek olmadığı yönündedir. Bu görüşe göre, güven kuramı, zararın önlenabilir olması durumunda ilgili kamusal makamın bu zararı tazmin etmesini gerektirmektedir, ancak en basiretli makam bile tüm olasılıkları öngörebilecek durumda değildir; yapılması gereken, bireysel yarar ile kamu yararı arasında adil bir denge kurmaktır; önlenabilir zarar kavramı bu dengenin nasıl kurulacağı konusunda yeterli açıklama sunmamaktadır. Bu nedenle güven kuramının özel hukuktaki estoppel ilkesi için ikna edici gerekçe oluşturmasına rağmen, kamu hukukunun yapısına uymadığı ileri sürülmektedir.¹¹⁴ Ancak güven kuramı yalnız özel hukuku değil, kamu hukukunu da kapsayıcı genel bir ilkedir. Elbette kamu hukukunun yapısı gereği devreye giren kamu yararı, güven kuramının mutlaklığını kıracaktır. Zira kamu hukukunda kamu yararı nedeniyle, hukuki belirlilik ilkesi ve kazanılmış hakların korunması ilkesi dahil olmak üzere, pek çok ilke mutlak bir şekilde uygulama olanağı bulamaz.

¹¹² Schonberg, **a.g.e.**, s. 9-11.

¹¹³ **A.e.**, s. 10-11.

¹¹⁴ **A.e.**, s.11.

Güven kuramına yönelik bu eleştirilere rağmen, maddi haklı beklentilere ilişkin birçok dava incelendiğinde, güvenin bu korumayı haklılaştırmada önemli bir rol oynadığı görülecektir. Sadece azınlıkta kalan belli sayıda davada beklenti güven olmaksızın korunmuştur.¹¹⁵

Güven kuramı, Alman Hukukunda kuramsal bir ilke olarak kalmamış, pozitif metinlere girmiştir. Alman İdari Usul Kanunu'nun 48. ve 49. maddelerinde, idari işlemlerin geri alınmasında ve kaldırılmasında kişilerin güvenlerinin korunması gerektiği ifade edilmektedir. Alman Anayasa Mahkemesi 1961 yılında verdiği bir kararda, geriye etkili yasaların yasaklanmasına gerekçe olarak, haklı beklentilerin ve vatandaşların devlete olan güvenlerinin korunmasını göstermiştir. Burada korunan güven geriye etkili değişikliğin yürürlüğe girmesinden önceki kanuna duyulan güvendir. Mevcut değişikliğin gelecekte hiç değişmeyeceği yönündeki beklenti değildir.¹¹⁶

2.1.3. Doğal Adalet – Hakkaniyet

Hakkaniyet somut olayların ve kişilerin özellik ve ayrılıklarının tümünün dikkate alınması anlamına gelir.¹¹⁷ İnsanların özelliklerini dikkate almayan ve mekanik bir biçimde uygulanan hukuk adaletsizlik doğurur. Somut olayda kişinin durumunu öğrenmek için kendisine savunma hakkı tanınması da hakkaniyetin bir gereğidir. Doğal adalet ise yargısal süreçle ilgili olup, hukuk düzeninin tarafsız ve düzenli olarak sürdürülmesini sağlayan ilkeleri ifade eder. Örneğin, bu ilkeler arasında mahkemelerin tarafsız ve bağımsız olması, hiç kimsenin kendi davasında yargıç olmaması, duruşmaların adil ve aleni olması gibi ilkeler yer almaktadır.¹¹⁸ Ancak ilke *audi alteram partem* (ötekini ne dinle) kuralının bir ifadesi olduğundan yalnızca yargısal süreçte değil, karar alma sürecinde de geçerli bir ilkedir.

Schmidt kararında ilgililere dinlenme hakkı tanınması hakkaniyetin ve doğal adaletin gereği olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle haklı beklentilerin korunması ilkesinin İngiltere'de ilk ortaya çıkışı doğal adalet ve hakkaniyet

¹¹⁵ Erez, **a.g.m.**, s. 585.

¹¹⁶ **A.e.**, s. 586.

¹¹⁷ Vecdi Aral, **Hukuk ve Hukuk Bilimi Üzerine**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2001, s. 41.

¹¹⁸ John Rawls, **A Theory of Justice**, London, Harvard University Press, 2005, s. 239.

bağlamında gerçekleşmiştir.¹¹⁹ Bu yaklaşım gerek İngiltere’de gerekse Avustralya ve Yeni Zelenda’da haklı beklentilere ilişkin kararlarda etkili olmuştur. Buna göre, haklı beklentiler, beklenti sahibine söz veya savunma hakkı verilmeden reddedilemez.¹²⁰ Ancak bu usuli bir korumadır.¹²¹ Doğal adalet ve hakkaniyet konusunda tartışma, bunların maddi beklentileri koruma yönünde bir dayanak teşkil edip edemeyeceğidir. *Hamble Fisheries*¹²² kararında Sedley J., “gerek usuli haklı beklentilerin korunmasının, gerekse maddi haklı beklentilerin korunmasının ortak bir noktası vardır, o da kamu yönetiminde hakkaniyeti sağlamaktır” demiştir.¹²³ Eğer hakkaniyeti kişilerin subjektif durumlarının dikkate alınması olarak değerlendirirsek, düzenleme değişikliği yapılırken önceki düzenlemeye güvenerek pozisyon alanların bu güveninin korunması da hakkaniyet gereğidir. Ancak doğal adalet için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Zira doğal adalet usul hukuku ile sınırlı bir ilkedir. Nitekim Forsyth doğal adaleti usuli koruma veren bir ilke olarak kabul etmiş ve haklı beklenti kuramının doğal adalet ile sınırlı olmadığını, zira beklentilerin kapsamının her zaman bir usule uyulması değil, bazen bir maddi menfaat beklentisi olduğunu ifade etmiştir.¹²⁴

Hakkaniyet ve doğal adalet ilkeleri, hukuki belirlilik ve güven kuramı ile karşılaştırıldığında, haklı beklentilerin korunması ilkesine kapsayıcı bir dayanak teşkil edecek açıklığa sahip değildir. Kavramların muğlâk olması karışıklığa neden olmaktadır. Bu nedenle, bu ilkeler yukarıda ifade edilen dayanakları destekleyici nitelikte kullanılmalıdır.

2.1.4. İdareye Yönelik Güvenin Tesis Edilmesi ve İyi İdare

Haklı beklentilerin tanınması sadece bireylerin menfaatlerinin korunması ve idari yetkilerin kontrolü ile ilgili değildir; aynı zamanda idari etkinliği sağlamak için

¹¹⁹ Craig, “Legitimate Expectations: A Conceptual Analysis”, s. 2. Craig, kavramın hukuk âleminde ilk ortaya çıkışının hakkaniyet ve doğal adalet bağlamında olduğunu ifade etmektedir. Ancak kavram İngiltere’de ortaya çıkmadan önce Almanya’da uygulanmakta olan bir ilkedir. Bkz Forsyth, **a.g.m.**, s. 241-242.

¹²⁰ Forsyth, **a.g.m.**, s. 239.

¹²¹ **A.y.**

¹²² R. v. Minister of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte Hamble Fisheries [1995] 2 All ER 714.

¹²³ Craig, “Substantive Legitimate Expectations in Domestic and Community Law”, s. 297.

¹²⁴ Forsyth, **a.g.m.**, s. 245.

de önemli bir araçtır.¹²⁵ Haklı beklentilerin korunmasının idarede verimliliği artıracığı savunulmaktadır.¹²⁶ Zira kamusal makamların yetkilerini, doğrudan haklı beklentileri koruyacak şekilde kullanması, bu yetkilerin daha haklı olarak algılanmasını sağlayacaktır.¹²⁷ Haklı olarak algılanan makam daha fazla etkilidir. Zira kişileri karar alma sürecine katılmaya, idari girişimlerle işbirliği yapmaya ve idari kararlara uygun hareket etmeye teşvik eder. Daha fazla uyum idarenin koordinasyon problemlerini çözme gücünü artırır ve idarenin yetki kullanımını daha fazla haklı kılar. Bu nedenle beklentilerin korunması yönündeki idari ilkelerin kabulü sadece bireylerin menfaatine değildir; aynı ölçüde idarenin de menfaatindedir. Kamusal makamların taahhütlerinden geri dönmekte serbest olması, güvenilirlik algısını zayıflatır. Bu nedenle beklentilerin korunması katılımı, işbirliğini ve uyumu teşvik eden idareye yönelik güveni artırır.¹²⁸ Politika değişikliğinden etkilenecek olanlara önceden gerekli uyarı yapılması veya geçiş düzenlemeleri kabul edilerek, kişilere yeni politikaya uyum sağlamak için süre verilmesi uyum ve işbirliğini artırır.¹²⁹

İdareye güveni artıran bir diğer husus, iyi idarenin bir göstergesi olan idari istikrardır. Yasaların ve idari düzenlemelerin sık aralıklarla değişmemesi ve uzun ömürlü olması anlamına gelen idari istikrar ilkesi, haklı beklentilerin korunması ilkesi ile daha da güçlenir. Zira devlet yapacağı düzenlemelerin doğurabileceği beklentileri gözönünde bulundurarak, daha özenli hareket edecektir. Haklı beklentilerin korunması ilkesinin kabul edilmesi, devleti gelecekte haklı beklenti iddiaları ile karşı karşıya kalmamak için uzun ömürlü düzenlemeler yapmaya sevk edecektir.

2.1.5. Pozitif Dayanak

Öncelikle ifade etmek gerekir ki, burada pozitif dayanakla kastedilen, anayasada yer alan ve ilkenin dayanağını oluşturan hukuk devleti ilkesi vb. bir ilke değil, haklı beklentilerin korunmasına yönelik doğrudan hüküm içeren

¹²⁵ Schonberg, **a.g.e.**, s. 24.

¹²⁶ **A.y.**

¹²⁷ **A.e.**, s. 25.

¹²⁸ **A.y.**

¹²⁹ **A.y.**

düzenlemelerdir. Yukarıda ifade edildiği gibi, haklı beklentilerin korunması ilkesi içtihat hukuku ekseninde gelişen bir ilkedir. Hangi hallerde haklı beklentilerin korunması ilkesinin korumadan yararlanacağını tahmin etmek güçtür. Bu nedenle kamu yararı karşısında bireyin menfaatinin yerini ve ölçüsünü, haklı beklentilerin korunması ilkesinden yola çıkarak belirleme işinin her uyumsuzluk için ayrı ayrı yapılması gerekmektedir. Haklı beklenti uygulamasına bakıldığında, her özel durumda hakim, takdir yetkisini kullanarak hangi çözümün daha uygun olduğunu belirlemektedir. Bu durum, haklı beklenti ilkesinin yasal bir düzenleme ile mevzuata alınmamasının nedenini açıklamaktadır.¹³⁰

Haklı beklentilerin korunması ilkesinin pozitif hukuk metinlerinde yer bulması, şüphesiz ilkenin kabul edilirliliğini kuvvetlendirir. Ancak beklentilerin ne şekilde ve hangi şartlar altında korunacağı konusunda kurallar koymak, haklı beklentilerin korunması ilkesinin yapısına uymamaktadır. Hemen hemen benzer iki somut olaydan birinde haklı beklentilerin korunması kabul edilirken, diğerinde edilmeyebilir. Haklı beklentilere ilişkin davalar incelendiğinde bu durum açıkça gözlemlenebilir.

2.2. Haklı Beklentilerin Korunması İlkesinin Aleyhinde

Görüşler

2.2.1. Takdir Yetkisinin Engellenmesi

Maddi haklı beklentilerin korunmasına yönelik en temel eleştiri, bu korumanın mahkemelerce yasamanın ve idarenin takdir yetkisine müdahale edilmesine ve yerindelik denetimi yapılmasına yol açacağı yönündedir. Bu görüşe göre, kamusal makamlar toplumsal taleplere sürekli bir şekilde cevap verebilecek durumda olmalıdır ve kamu yararı nedeniyle gerekli olduğunu düşündükleri anda, politikalarını değiştirme hakkına sahiptir. İdare bu değişiklikleri yapma konusunda özgür olmalıdır. Hukuki belirlilik ve maddi haklı beklentilerin korunması ilkeleri, idareyi önceki düzenlemesine bağlı tutarak, idarenin bu yetkisini sınırlamaktadır. Bu

¹³⁰ Berge / Widdershoven, **a.g.m.**, s. 452.

ilkeler idarenin dinamik olması ve kamu yararının koşullarının sürekli değişmesi gerçeklerini yansıtmakta eksik kalmaktadır.¹³¹ Bu görüşün savunucuları, haklı beklentilerin korunması ile hukukun katılaşacağını, değiştirilemez hale geleceğini iddia etmektedir.¹³²

Takdir yetkisinin engelleneceği yönündeki argümana göre, mahkeme, haklı beklentilerin boşa çıkarılmasının baskın kamu yararının gereği olup olmadığını denetleyerek, kamu yararının ve planlanan politika değişikliğinin esası hakkında karar vermektedir. Ancak burada bir aldatmaca vardır. Bu aldatmaca, kamu yararının belirlenmesini, bu amaçları elde etmek için kullanılması gereken araçları belirleme görevi ile özdeşleştirmektedir. Bu yaklaşım amaçları araçlar ile karıştırmaktadır. Mahkeme, politika amaçları konusunda, kendi görüşünü ilgili makamın görüşü yerine koymamakta, bu amaçlara ulaşmak için beklentilerin boşa çıkarılmasının gerekli olup olmadığını denetlemektedir. Eğer idare aynı amaçlara eşit derecede ulaşmayı sağlayacak alternatif araçları kullanabiliyor ise ve bu araçlar kişinin beklentileri ile bağdaşır nitelikte ise mahkeme bu beklentileri haklı beklenti olarak korumalıdır.¹³³

*Coughlan*¹³⁴ kararında mahkeme, incelemenin, beklenti ile yeni düzenlemenin bağdaştırılması noktasında yoğunlaştığını ve mahkemenin yeni düzenlemenin esası ile ilgili münhasıran bir inceleme yapmadığını ifade etmiştir:

“Mahkemenin beklentiyi koruma yönünde karar vermesi, karar alma yetkisinin mahkemelerce engellenemeyeceği yönündeki ilkenin tehlikeye atılmaması ölçüsünde mümkündür. Düzenleme yapma veya değiştirme, hukuki sınırlar içinde kalmak kaydıyla, kamusal makamın takdirinde olan bir şeydir. Değiştirme veya yeni düzenleme yapma nedenleri yargısal denetim dışındadır. Mahkemenin görevi sadece kendisinde bir beklentiye yol açılan kişiye yeni düzenlemenin uygulanmasının, yetki aşımı (abuse of power) olup olmadığını sorgulamaktan ibarettir. Birçok durumda ilgili makam bu beklentiyi değerlendirmiş ve birtakım istisnalar getirmiş olabilir veya tazminat ödenmesinin yeterli olacağı durumlarda tazminat ödenmesine karar vermiş olabilir. Ancak (yeni düzenleme ile

¹³¹ Knight, **a.g.e.**, s. 93.

¹³² Thomas, **a.g.e.**, s. 60.

¹³³ **A.y.**

¹³⁴ R. v. North and East Devon Health Authority, ex parte Coughlan [2001] QB 213.

haklı beklenti arasında) bu şekilde bir bağdaştırma yapılmamışsa, bunun yetkinin kötüye kullanılması olup olmadığını inceleme görevi mahkemeye düşmektedir.”¹³⁵

Beklentinin esas açısından korunmasında yargı yerindelik denetimi yapmamaktadır. Mahkemeler, takdir yetkisinin beklentiye karşılayacak şekilde kullanılmasının, takdir yetkisinin yerinde bir kullanımı olup olmadığı ile ilgilenmemektedir. Bu yerindelik denetimi anlamına gelir. Oysa haklı beklentilerin korunması bunu gerektirmez; gereken, eğer haklı beklenti yaratılmışsa, bu beklentiye yaratan merciin, istisnai haller dışında, bu beklentiye korumasıdır.¹³⁶

Maddi haklı beklentilerin korumasının takdir yetkisini engelleyeceği argümanı, bu ilkenin korunması yönündeki taleplerin reddine ilişkin mahkeme kararlarında da kendisine yer bulmaktadır. *Hargreaves*¹³⁷ kararında Court of Appeal, korumanın, kararı alan makamın takdir yetkisine müdahale anlamına geleceğini ifade etmiştir. Ancak kimse kendi menfaatinin kamu yararına üstün çıkmasını beklememektedir. Eğer özel menfaate üstün gelen bir kamu yararının olmadığı başvuru ispatlanmış ise beklentiye boşa çıkarmak adaletsiz olacaktır.¹³⁸

Tüm bu görüşler sonrasında, takdir yetkisinin engellenmesi argümanının abartıldığını söylemek yanlış olmaz. Düzenlemelerin değiştirilmesine elbette izin verilmelidir ve bunun engellenmesinin imkânsız olduğunu söylemek son derece doğrudur. İdari düzenlemeler değiştirilmesi mümkün olmayan bir duruma sokulamaz. Bunlar birçok gerekçe sebebiyle değiştirilebilir. İdare, önceki düzenleme dönemindeki uygulamalarından elde ettiği tecrübeler, politik görünümün değişmesi veya yeni teknolojik gelişmeler sebebiyle değişikliğe gidebilir. Ancak takdir yetkisinin engellenmesi argümanı sınırları dâhilinde tutulmalıdır.¹³⁹

Takdir yetkisi tamamen sınırsız değildir. Hem ekonomik hem de sosyal engeller olduğu gibi hukuki engeller de takdir yetkisini sınırlamaktadır.¹⁴⁰ Kazanılmış hakların korunması ilkesi sebebiyle getirilen sınırlama bunun bir

¹³⁵ Knight, **a.g.e.**, s. 123.

¹³⁶ Forsyth, **a.g.m.**, s. 241.

¹³⁷ R. v. Home Secretary, ex parte Hargreaves [1997] 1 WLR 906.

¹³⁸ Rabinder Singh / Karen Steyn, “Legitimate Expectation in 1996: Where Now?”, **JR**, 1996, s. 19.

¹³⁹ Craig, “Legitimate Expectations: A Conceptual Analysis”, s. 10.

¹⁴⁰ Schonberg, **a.g.e.**, s. 155.

örneğidir. Haklı beklentilerin korunmasının yaratacağı sınırlama, bu kapsamda değerlendirilmelidir.¹⁴¹ Beklentilerin korunduğu hukuk sistemleri, bu korumanın idarenin düzenleme yapma yetkisi üzerinde herhangi aşırı veya haksız bir etki doğurmadığını göstermektedir.¹⁴² Avrupa Adalet Divanı maddi haklı beklentilerin korunması ilkesini uygulamasına rağmen, mahkemenin içtihadı, yargıçların, karar alan makamın yerine geçerek karar aldığını göstermemektedir. Yargıçlar ilgili kararı haklı beklentilerin korunması ilkesine aykırılık sebebiyle iptal etmekte, ancak yeni bir karar almamaktadır.¹⁴³ Avrupa Birliği makamları, değişen sosyal talepler doğrultusunda serbestçe düzenleme değişikliğine gidebilmektedir.¹⁴⁴

Maddi haklı beklentilerin korunması, beklentinin varlığının kabulü halinde, beklentinin korunacağı sonucuna her zaman götürmez. Bu sadece ilk adımdır. Beklentinin kamu yararı ile birlikte değerlendirilmesi beklentinin korunup korunamayacağına önemli rol oynamaktadır. Her beklenti varlığı ve kamusal makam tarafından bu beklentinin korunmaması, mahkemelerce beklentinin korunacağı yönünde karar verileceği anlamına gelmemektedir.¹⁴⁵

Yöntem başlığında açıklanacağı üzere, mahkemenin inceleyeceği kamu yararı, ilgili düzenlemede değişiklik yapılmasını gerektiren kamu yararı değil, ilgilinin beklentisinin korunmamasını gerektiren kamu yararadır. Yani, idare düzenleme yapıp yapmamakta serbesttir; mahkeme buna karışmamaktadır. Mahkeme, düzenleme değişikliği yapılırken beklentilerin korunup korunmaması ile ilgilenir. İlgilinin beklentisinin korunması veya geçiş düzenlemeleri konması yeni düzenlemenin amacına aykırı nitelikte ise, mahkeme haklı beklentinin korunmasını kabul etmeyecektir.¹⁴⁶

2.2.2. Kuvvetler Ayrılığının Zedeleneceği Eleştirisi

Bu argüman takdir yetkisinin engellenmesi argümanının türevidir. Buna göre, yasama, yürütme ve yargının görev alanı ve yetkileri anayasalar tarafından

¹⁴¹ A.y.

¹⁴² Paul Craig, **Administrative Law**, 5. bs., London, Sweet and Maxwell, 2003, s. 646.

¹⁴³ Schonberg, **a.g.e.**, s. 158.

¹⁴⁴ A.e., s. 156.

¹⁴⁵ Knight, **a.g.e.**, s. 124.

¹⁴⁶ A.e., s. 140.

belirlenmiştir. Yasama ve yürütmenin görev alanına giren kararın esasını belirleme yetkisi, maddi haklı beklentilerin korunması ile yasama ve idareden mahkemelere geçmektedir.¹⁴⁷ Ancak bu argüman da takdir yetkisinin engellenmesi argümanı gibi, ikna edici değildir. Sedley J. bu argümana karşı şunları söylemektedir:

”Düzenleme, düzenlemeyi yapan makamın görevidir, ancak bu kararın haklı beklentileri engellemesinin hakkaniyetli olup olmadığını denetlemek mahkemelerin görevidir. Bu, yargıci bakanın koltuğuna oturtmak anlamına gelmez. Bakanlığın düzenleme yapma ve değiştirme konusundaki anayasal özgürlüğünü tanımak, mahkemenin görevidir. Ancak aynı şekilde, ilgililerin beklentileri engelleyen düzenlemelere ağır basan menfaatlerini korumak da mahkemelerin görevidir.”¹⁴⁸

*Hargreaves*¹⁴⁹ kararında Court of Appeal kuvvetler ayrılığının zedeleneyeceğini iddia etmiştir. Ancak mahkeme karar veren makamı ilk kararına uyma yönünde karar verirken, farklı kararların esasları ile ilgilenmemektedir. Önceki kararlar veya taahhütler mahkemenin kararı değil, ilgili makamın tasarruflarıdır. Mahkemenin rolü, ilgili makamın kendisine ait olan önceki karara uyması gerektiği yönünde karar vermektir.¹⁵⁰

Maddi haklı beklentilerin korunması konusunda İngiltere’de verilen kararlara bakıldığında yargıçların, Parlamento’nun idareye kendisini geçmiş politikası ile bağlı tutma veya haklı beklentileri koruma görevi vermediği gerekçesiyle, haklı beklentilerin korunamayacağı yönünde kararlar verdikleri görülmektedir. Ancak haklı beklentilerin korunması ilkesinin dayanağı yasal düzenlemeler değil, hukuk devleti ilkesidir. Dolayısıyla haklı beklentilerin korunmasının dayanağını yasal düzenlemelerde aramak yanlıştır. Elbette İngiltere’deki hukuk sistemi bunu gerektirecek ölçüde farklılık arzedebilir, ancak Türkiye’de böyle bir argüman doğru olmayacaktır.

¹⁴⁷ A.e., s. 129.

¹⁴⁸ Calvin Eversley, “Legitimate Expectation and the Creation Of Procedural and Substantive Legal Rights in Commonwealth Caribbean Public Law”, **Common Law World Review**, Vol. 33, Issue 4, 2004, s. 334.

¹⁴⁹ R. v. Home Secretary, ex parte Hargreaves [1997] 1 WLR 906.

¹⁵⁰ Rabinder Singh / Karen Steyn, **a.g.m.**, s. 19.

2.2.3. Karışıklık Yaratma

Haklı beklentilerin korunmasının hukukta belirliliği sağlamak yerine karışıklığa yol açacağı iddia edilmektedir.¹⁵¹ Maddi haklı beklenti kavramının makul (reasonable) ve haklı (legitimate) gibi belirsiz kavramları beraberinde getireceği ve mahkemelerce yürütülecek dengeleme (balancing) işleminin, yargısal müdahalenin öngörülemezliğine yol açacağı savunulmaktadır. Bu görüşe göre, hukuki belirliliğin çok yönlü içeriği, kamusal makamlar ve kamu görevlileri açısından, mahkemelerin müdahalesinden kaçınmak için beklentilerin yeterince tanınıp tanınmadığını belirlemeyi zorlaştıracaktır. Ayrıca mahkemeye başvurulması durumunda davalar hızlı bir şekilde çözülemeyecektir, zira mahkemenin incelemesi konusunda tutarlı kriterlerin olmayışı, beklentilerin korunması konusundaki davaların temyize kadar giderek orada son bulmasına yol açacaktır.¹⁵² Ancak bu argümanın ikna edici olmadığı, kuramsal yeniliklerin kaçınılmaz olarak bir takım belirsizliklere neden olacağı, fakat bu zorlukların, mahkemelerin ilgili ilkelerin içeriğine ilişkin standartlar geliştirmesi ile ortadan kalkacağı ifade edilmektedir.¹⁵³

2.2.4. Korumanın İmtiyaz Yaratacağı Görüşü

Yasalardan ve idari düzenleyici işlemlerden doğan beklentileri korumanın, kişilerin aynı anda farklı yasal statülere tabi olması sonucunu doğuracağından belirsizliğe neden olacağı ve bazı kişilerin önceki düzenlemeye tabi olmasının, onlar lehine bir hak değil, bir imtiyaz olacağı ileri sürülmüştür.¹⁵⁴ Elbette ilkenin yanlış algılanması sonucu, koruduğu değer gözden kaçırılırsa, amacı dışında uygulanması olasılığı vardır. Ancak kişilerin mevcut hukuki durumlarını koruyan geçiş düzenlemeleri, kişilerin aynı anda farklı hukuk kurallarına tabi olmasını sağlayarak haklı beklentileri korumaktadır. Geçiş düzenlemeleri hukuk sistemlerine yabancı bir kavram değildir¹⁵⁵ ve geçiş düzenlemeleri bu sonucu doğurmasına rağmen, herhangi bir karışıklığa neden olmamaktadır. Geçiş düzenlemeleri pratik birtakım zorluklar

¹⁵¹ Melissa Poole, "Legitimate Expectation and Substantive Fairness: Beyond the Limits of Procedural Propriety", *N.Z. Law Rev.*, 1995, s. 432.

¹⁵² Knight, *a.g.e.*, s. 143.

¹⁵³ Schonberg, *a.g.e.*, s. 18.

¹⁵⁴ Forsyth, *a.g.m.*, s. 246.

¹⁵⁵ Knight, *a.g.e.*, s. 145.

yaratmakla birlikte, haklı beklentilerin tanınmasının bu zorluğu artıracığı iddiası doğru değildir.¹⁵⁶

2.2.5. Dava Yükünün Artacağı Eleştirisi

Haklı beklentilerin korunması ilkesine karşı ileri sürülen eleştirilerden bir diğeri, bu korumanın dava yükünü önemli ölçüde artıracığı iddiasıdır. Bu eleştiri kuramsal değil, pratik gerekçelere dayanmaktadır ve dava yükünün yargısal kaynakları zorlayabileceği, davaların karara bağlanma hızını yavaşlatabileceği iddia edilmektedir.¹⁵⁷ Ancak dava yükünün artacağı iddiasıyla sağlam dayanakları olan bir ilkenin korunmaması gerektiğini savunmak makul bir tutum değildir. Dava yükü başka yollarla yönetilebilir.¹⁵⁸

2.3. Haklı Beklenti – Geriye Yürüme Yasağı İlişkisi

Haklı beklentilerin korunması ilkesinin ana uygulama alanı yasal ve idari düzenlemelerin geriye yürüme yasağı noktasında denetime tabi tutulmasıdır.¹⁵⁹ Bu nedenle geriye yürüme yasağını ve çalışmanın konusu bakımından özel önem arzeden görünürde geriye yürümeyi açıklamak gerekmektedir.

2.3.1. Geriye Yürüme Yasağı

2.3.1.1. Tanım

Yukarıda ifade edildiği üzere, idarenin faaliyetlerinde öngörülebilirlik ve güvenilirlik hukuk devleti ilkesinin en önemli unsurlarıdır.¹⁶⁰ İnsanlar yürürlükteki yasalara göre hareket ederler; faaliyette bulunurlar; alacak ve borç altına girerler; sözleşme yaparlar; yararlı, kendileri lehine sonuç doğuracağına inandıkları, suç ve idari ihlal olmadığını düşündükleri eylem ve işlemlerde bulunurlar. Bu nedenle hukuka güvenin sağlanamaması hem sosyal düzende istikrarsızlığa neden olacak hem de ekonomik, hukuki vb. alanlarda doğrudan veya dolaylı olumsuz sonuçlar

¹⁵⁶ Schonberg, **a.g.e.**, s. 18.

¹⁵⁷ **A.e.**, s. 20.

¹⁵⁸ **A.y.**

¹⁵⁹ Schwarze, **a.g.e.**, s. 1119.

¹⁶⁰ Oğurlu, **a.g.e.**, s. 63.

doğuracaktır.¹⁶¹ Bu nedenle hukuk kurallarının zaman bakımından uygulama sınırlarının bilinmesi hukuk güvenliği bakımından büyük önem arz etmektedir.¹⁶² Geriye yürüme yasağı, hukuk kurallarının geçmişi etkileyerek kamu düzenini ve hukuk güvenliğini zedelemesini önlemek amacıyla kabul edilen bir ilkedir.¹⁶³

Geriye yürüme yasağının iki işlevi vardır: Yasak bir yandan kuralların geriye yürümemesi ile öngörülebilir bir hukuksal ortam yaratarak kamu düzenini korurken, diğer yandan kişilerin hak ve özgürlükleri bakımından hukuk güvenliğinin sağlanmasını amaçlar. Bu nedenle, kural olarak, hukuk kurallarının yürürlüğe girdikleri tarihten itibaren etki ve sonuçlarını doğurması ve yürürlüğe girmeden önceki hukuki durumları etkilememesi esastır.¹⁶⁴

Geriye yürüme yasağı hukukun genel ilkelerinden biridir.¹⁶⁵ Türk pozitif hukukunda Medeni Kanun ve Ceza Kanunu dışında doğrudan düzenlenmemiştir¹⁶⁶, ancak Türk Anayasa Mahkemesi uygulamasında hukuk genel ilkesi olarak kabul edilmektedir. Aynı şekilde Avrupa Adalet Divanı da geriye yürüme yasağını hukuk genel ilkesi olarak kabul etmekte ve bir düzenleme baskın kamu yararı olmaksızın veya bu düzenlemeden etkilenecek olanların haklı beklentilerine saygı gösterilmeksizin geriye yürür şekilde yürürlüğe konulursa, bu düzenlemeyi iptal etmektedir.¹⁶⁷

Geriye yürüme yasağı, gerçek geriye yürüme ve görünürde geriye yürüme olarak ikiye ayrılır. Ancak geriye yürüme konusunda yapılan tanımlar ve açıklamalar gerçek geriye yürüme baz alınarak yapılmakta, görünürde geriye yürüme genellikle ihmal edilmektedir. Burada sırasıyla bu iki kavram açıklanacaktır.

¹⁶¹ **A.y.**

¹⁶² Sever, **a.g.e.**, s. 80.

¹⁶³ **A.y.**

¹⁶⁴ **A.e.**, s. 81.

¹⁶⁵ Tekin Akıllıoğlu, "Yasaların Zaman Bakımından Uygulanmasına İlişkin Bazı Sorunlar", **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 17, Sayı 3, 1984, s. 40.

¹⁶⁶ Sever, **a.g.e.**, s. 81.

¹⁶⁷ Paul Craig / Grainne De Burca, **Eu Law: Texts, Cases And Materials**, 2. bs., Oxford, Oxford University Press, 1998, s. 359.

2.3.1.2. Gerçek Geriye Yürüme

Gerçek geriye yürüme, bir kuralın daha önce tamamlanmış olaylara da uygulanacak şekilde yürürlüğe girmesi durumunu ifade etmektedir. İki şekilde gerçekleşebilir: İlgili düzenlemenin yürürlük tarihi yayınlanma tarihinden önceki bir tarih olarak belirlenmiş olabilir veya düzenleme yürürlüğe girmeden önce tamamlanan olayları kapsar şekilde yürürlüğe konulmuş olabilir.¹⁶⁸

Gerçek geriye yürümeye yöneltilecek eleştiriler açık ve ikna edicidir: Hukuk devleti ilkesinin esaslarından biri kişilerin eylemlerinin hukuksal sonuçlarını bilerek yaşamlarını planlayabilmeleridir. Hukuk devleti ilkesinin bu temel esası, eylemlerin meydana geldiği tarihte yürürlükte olmayan, fakat bu eylemleri kapsar şekilde yürürlüğe giren düzenlemeler tarafından ihlal edilmektedir. Bu şekilde geriye yürüme başta ceza hukuku ve ticaret hukuku olmak üzere tüm hukuk dalları bakımından zarar verici niteliktedir.¹⁶⁹

Geriye yürüme yasağı hukukun genel ilkelerinden biri olmakla birlikte, mutlak bir ilke değildir. Bu yasağa belli istisnalar tanınmaktadır. Bu istisnalardan biri yasada geriye yürümeye açıkça izin verilmiş olmasıdır. Ancak kanaatimce yasanın açıkça izin vermesi geriye yürümeyi haklılaştırmamalıdır. Mahkemeler burada da geriye yürümeye ilişkin denetimi kazanılmış hakların ve haklı beklentilerin korunması ilkeleri ışığında yapmalıdır.

Bir başka istisna yasanın yürürlüğe girmesinden önce mevcut bulunan bir boşluğu doldurmak için geriye yürümesidir. Burada yasalardaki boşluktan doğabilecek sakıncaların önüne geçilmesi amacıyla böyle bir yola gidilmiş olabilir. Avrupa Adalet Divanı *Fedesa*¹⁷⁰ kararında bu amaçla geriye etkili olarak yürürlüğe konulan bir direktifin kabul edilebilir olduğu kararını vermiştir. Dava konusu olay şu şekildedir:

¹⁶⁸ Schwarze, **a.g.e.**, s. 1120.

¹⁶⁹ Craig / De Burca, **a.g.e.**, s. 358.

¹⁷⁰ The Queen v. Minister of Agriculture, Fisheries and Food and Secretary of State for Health, ex parte Fedesa and others (Case C-331/88) 1990 ECR I-04023.

Besicilikte kullanılan bazı hormonlu maddelerin yasaklanmasına ilişkin 7 Mart 1988 tarihinde Konsey tarafından kabul edilen direktifin, 1 Ocak 1988 tarihinden itibaren yürürlüğe girmesi kararlaştırılmıştır. Davacının, direktifin geriye etkili olarak yürürlüğe girmesine karşı yapmış olduğu itiraza ilişkin değerlendirmesinde Divan, cezai hükümler içeren düzenlemelerin geriye yürümesi ile cezai olmayan düzenlemelerin geriye yürümesi arasında ayırım yapılması gerektiğini ifade ederek, cezai hükümlerde geriye yürümenin kesin olarak yasaklandığını, ancak cezai olmayan hükümlerde bu yasağa belli istisnalar getirilebileceğini ifade etmiştir. Bu direktifle aynı hükümleri içeren 1985 tarihli direktifin usuli gerekçelerle iptal edilmesinin ardından, Konsey'in, bu direktifin ulusal hukuklarda bu konuya ilişkin düzenlemelere dayanak teşkil etmesi sebebiyle, 1985 tarihli direktifin iptalinin ardından meydana gelen boşluğun önlenmesi için yeni direktifi geriye etkili şekilde yürürlüğe koyduğunu ifade eden Divan, geriye yürümenin hukuka aykırı olmadığı kararını vermiştir.

Diğer bir istisna geriye yürüme olmaksızın yasadan beklenen yararın elde edilememesi durumudur. Eğer düzenleme ile ulaşılmak istenen amaç geriye yürümeyi gerektiriyorsa, yasa veya ilgili düzenleme geriye etkili bir biçimde yürürlüğe girer.¹⁷¹ Avrupa Adalet Divanı bu kriteri kabul etmekle birlikte, bu kriterin var olduğu her durumda geriye yürümeyi kabul etmemektedir. Geriye yürüme bu amaç doğrultusunda gerekli olmalıdır. Ayrıca haklı beklentilerin varlığı gözardı edilmemekte, mahkeme haklı beklentilerin ihlali gerekçesiyle düzenlemeyi iptal edebilmektedir.¹⁷²

2.3.1.3. Görünürde Geriye Yürüme

Gerçek olmaya geriye yürüme¹⁷³ olarak da adlandırılan bu durum, yasa veya idari düzenleyici işlemin, yürürlüğe girmesinden önce başlayan, ancak henüz tüm sonuçlarıyla tamamlanmamış olaylara uygulanmasını ifade eder.¹⁷⁴ Geriye yürüme

¹⁷¹ Schwarze, **a.g.e.**, s. 1121.

¹⁷² **A.e.**, s. 1129.

¹⁷³ Oğurlu, **a.g.e.**, s. 52.

¹⁷⁴ Schwarze, **a.g.e.**, s. 1121.

yasağına ilişkin tanımlar görünürde geriye yürümeyi kapsamına almamaktadır, ancak bu konu haklı beklentilerin korunması noktasında önem taşımaktadır.

Yayınlandıkları tarihten itibaren yürürlüğe giren yasaların ve idari düzenlemelerin tümü görünürde geriye yürür niteliktedir. Görünürde geriye yürüme, kural olarak, karşı çıkılan bir durum değildir. Ancak haklı beklentiler dikkate alınmaksızın, derhal etki gösterecek şekilde yürürlüğe giren düzenlemeler için aynı şey söylenemez. Zira görünürde geriye yürümeyi içeren kurallar da kişisel otonomiye zayıflatır; kişinin mevcut yasalara göre eylemlerinin planlamasının ardından yasaların değişmesi, kişinin seçimleri ile bu seçimlerin sonuçları arasındaki ilişkiyi ortadan kaldırır.¹⁷⁵

Görünürde geriye yürüme durumunda kişinin önceki düzenlemeye olan güveni ile düzenleme değişikliği ile öngörülen kamu yararı tartılmalı ve güven daha ağır ise kişinin güveni korunmalıdır.¹⁷⁶ Bu dengeleme işleminde görünürde geriye yürümeden etkilenecek kişinin, yeni düzenlemeye cevap verebilme yeteneği göz önünde bulundurulmalıdır.¹⁷⁷ Yukarıda gerçek geriye yürüme başlığı altında, tamamlanmış bir hukuksal durum olduğu için kişinin yeni düzenlemeye kendini uyarlamasının mümkün olmadığı ifade edilmişti. Görünürde geriye yürümede ise uyarlama mümkündür, ancak bu uyarlamanın ilgili kişiye vereceği zarar katlanılmaz bir zarar olabilir. Bu nedenle katlanılmaz bir zarar varlığı halinde, kişinin haklı beklentisi korunmalıdır. Bu hem kişilerin güvenlerinin korunmasını sağlar, hem de haklı beklentilerin kabul edilmesine karşı yöneltilen eleştirilerin iddia ettiği ölçüde ciddi sonuçlar doğurmaz.

Gerçek geriye yürüme durumunda, geçmişte yapılan seçimlerin sonuçları elde edilmiş ve tamamlanmıştır ve bu seçimlerin yeni düzenlemeye göre revize edilmesi mümkün değildir. Görünürde geriye yürümede ise henüz bir işlem yoktur, dolayısıyla beklenen menfaat henüz elde edilememiştir. Düzenlemenin değişmesi ile kişinin yeni duruma kendini uyarlaması somut olayın şartlarına göre mümkün olabilir ya da ciddi zararlara uğraması karşılığında mümkün olabilir. Bu nedenle

¹⁷⁵ Knight, **a.g.e.**, s. 88.

¹⁷⁶ Oğurlu, **a.g.e.**, s. 53.

¹⁷⁷ Knight, **a.g.e.**, s. 88.

gerçek olmayan geriye yürüme görünürde geriye yürümeye oranla daha ağır sonuçlar doğurur. Görünürde geriye yürüme ise, yukarıda ifade edildiği gibi, kişinin yeni düzenlemeye kendini uyarlama kabiliyeti ölçüsünde makul kabul edilebilir. Bu uyarlama ciddi zararlar doğuruyorsa, görünürde geriye yürüme kabul edilmemeli ya da kişinin zararları tazmin edilmelidir. Bu nedenle görünürde geriye yürümeye karşı ileri sürülen argümanlar, gerçek geriye yürümeye karşı ileri sürülen argümanlardan daha zayıftır.¹⁷⁸

Avrupa Adalet Divanı, genel olarak, bir yasal düzenlemeyi tadil eden kanunların, aksi öngörülmedikçe, önceki yasa döneminde ortaya çıkan durumların gelecekteki sonuçlarına da uygulanacağını kabul etmektedir.¹⁷⁹ Divan, tacirlerin faaliyet gösterdiği temel hukuki şartların geleceğe etkili olarak değiştirilmesi konusunda, bu değişiklik belli firmaların veya sektördeki tüm firmaların dezavantajına olsa bile, yasamanın özgürlüğünü vurgulamaktadır. Yalnızca düzenleme değişikliği sonucu durumun kötüleşmesi nedeniyle ileri sürülen haklı beklentilerin ihlali iddiası Divan tarafından reddedilmektedir.¹⁸⁰ Benzer değerlendirme personel uyuşmazlıklarında da yapılmaktadır. Ancak yeni düzenlemeden etkilenen kişi ile kamusal makam arasında belli derecede somut bir ilişkinin olması durumunda, Divanın bu değerlendirmesine istisna getirmektedir ve haklı beklentileri korumaktadır.¹⁸¹

Avrupa Adalet Divanı'nın bu konudaki yaklaşımı şu şekildedir¹⁸²:

- İlk olarak, mevzuattaki bir değişikliğin taciri dezavantajlı duruma düşürdüğü her durum, haklı beklentilerin korunmadığı sonucuna götürmemektedir. Yeni piyasa koşullarına uyum sağlamak için sürekli düzenleme yapılması gereğinin bulunduğu alanlarda bu durum önem arz etmektedir.
- İkinci olarak, mahkeme başvurusunun beklentisinin haklı olmadığına karar verebilir. İlgili düzenleme tacirlerin spekülatif karlar elde ettiği bir hukuksal

¹⁷⁸ A.y.

¹⁷⁹ Schwarze, a.g.e., s. 1122.

¹⁸⁰ A.e., s. 1131.

¹⁸¹ A.y.

¹⁸² Craig / De Burca, a.g.e., s. 360-361.

boşluğu gidermek için yapılmış ise veya değişiklik öngörülebilir ise veya mahkeme başvurusunun beklentisinin haklı olduğu konusunda öne sürdüğü gerekçeleri kabul etmezse, haklı beklenti iddiasını reddetmektedir.

Görünürde geriye yürüme konusunda Türk Hukukundaki yaklaşıma bakılacak olursa, Danıştay, bir içtihadı birleştirme kararında: “İlke olarak gerçek önceye yürümenin anayasal kurallara aykırı olmasına rağmen, gerçek olmayan önceye yürüme mümkün olmaktadır.” diyerek, görünürde geriye yürümenin karşı çıkılan bir durum olmadığını ifade etmiştir.¹⁸³ Görünürde geriye yürüme durumunda tamamlanmış, bütün sonuçlarıyla elde edilmiş bir hak ortaya çıkmadığından kazanılmış hak meselesi doğmaz.¹⁸⁴ Türk Hukukunda haklı beklentiler genel olarak korunmadığı için, Danıştay’ın Avrupa Adalet Divanı’ndan farklı olarak bu kurala istisna getirmesi beklenemez.

2.3.2. Yürürlüğe Giriş

Yeni düzenlemenin zaman içerisindeki etkilerine ilişkin dört standart belirlenebilir. Temel kural, yeni düzenlemenin yürürlüğünün derhal etki göstermesidir. Diğer bir ifadeyle yeni düzenleme yürürlüğe girdiği andan itibaren bütün yasal ilişkilere ve bu çerçevede ortaya çıkan hukuki vakıalara uygulanır. Ayrıca yeni düzenlemenin yürürlüğe girdiği tarihten önceye uzanan, ancak tamamlanmayan yasal ilişkileri de etkilemesi ve bu etkinin söz konusu tarihten sonra da sürmesi esastır. Kanunkoyucu bu kuraldan ayrılmayı seçerse bunu yasada açıkça belirtmelidir.¹⁸⁵ Bunun üç yolu vardır¹⁸⁶:

- Birincisi, düzenlemenin geriye yürür şekilde yürürlüğe girmesidir. Diğer bir ifadeyle, yasanın yürürlüğe girmesinden önce gerçekleşmiş olaylara da uygulanması halinde geriye yürüme etkisi görülür. Buna gerçek geriye yürüme denir.
- İkincisi, yeni düzenlemeyi tamamlanmamış veya mevcut olay ve olgulara uygulamamak, bunun yerine sadece yürürlüğe girdikten sonra ortaya çıkan

¹⁸³ DİBK, 03.07.1989, E. 1988/5, K. 1989/3.

¹⁸⁴ Oğurlu, **a.g.e.**, s. 52.

¹⁸⁵ Berge / Widdershoven, **a.g.m.**, s. 431.

¹⁸⁶ **A.y.**

yasal ilişkilere uygulamaktır. Buna literatürde göreceli etki veya derhal uygulama etkisinin sadece bir yönüyle uygulanması anlamına geldiğinden yarı-derhal uygulama etkisi denir. Bu durumda eski düzenleme döneminde ortaya çıkmış, ancak henüz tamamlanmamış olaylara eski düzenlemenin uygulanacağı yönünde bir geçiş düzenlemesi öngörülür.

- Üçüncüsü, kanunkoyucunun düzenlemenin yürürlüğe girmesini geciktirmesidir. Buna ertelenmiş etki denir. Bu tarz bir düzenleme yalnızca mevcut durumlara uygulanmakla birlikte düzenlemenin yürürlüğe girmesinden belli bir zaman sonra uygulanır. Bu yolla düzenlemeden etkilenecek olan hak sahiplerine yeni düzenlemeye göre hazırlanmaları için zaman kazandırılmış veya süre tanınmış olur.

Haklı beklentilerin korunması ilkesi bu dört yürürlük tipinden derhal etkiye, bir başka deyişle görünürde yürümeye karşı başvuru olan bir argümandır. Haklı beklentilerin korunması ilkesi, derhal etki yerine yarı-derhal etki veya ertelenmiş etkinin tercih edilmesini savunur.¹⁸⁷

Danıştay 8. Dairesinin 2003 yılında verdiği bir kararda¹⁸⁸ davacının doçent ünvanını kazanması için gerekli olan yayın ve eserlerin yer alacağı bilimsel dergilere ilişkin yönetmelik değişikliğinde, değişikliğin davacının başvurusuna az bir süre kala gerçekleşmiş olması sebebiyle yapılan başvuruyu reddetmiştir. Davacı uygulamaya konulan şartların kazanılmış haklarını ihlal ettiğini ileri sürmüştür. Danıştay ise, ortada kazanılmış bir hak olmadığını, söz konusu şartların davacı ile aynı hukuki durumda bulunan kişilere de uygulanacağını ifade ederek başvuruyu reddetmiştir. Davacının kazanılmış hak iddiasının kabul edilmemesi doğru olsa bile, davacı ile aynı durumda olanların, bir geçiş düzenlemesi ile korunması, davacının güveninin korunması açısından gereklidir. Nitekim Danıştay savcısı, uluslararası bilimsel dergilerde en az üç adet makale yayınlanması gibi bir koşulun yerine getirilmesinin zorluğunu ve bunun zamana bağlı olduğunun gözardı edilmemesi gerektiğini ifade ederek, böyle bir koşulun ilk yılda ve ilk sınav döneminde yürürlüğe konulmasının hakkaniyete aykırı olduğunu ifade etmiştir. Savcı geçiş hükmü konulmamasını eksik

¹⁸⁷ A.e., s. 432.

¹⁸⁸ 8. Daire, 30.04.2003, E. 2002/693, K. 2003/1944.

bir düzenleme olarak nitelemiş ve davaya konu olan akademik koşulun iptali gerektiğini ifade etmiştir. Savcının görüşüne paralel olarak, azlık oyunda da yeni getirilen koşulların uygulama sürecini yıllara yaymanın, statü hukukunun uyumlaştırılmasının kaçınılmaz bir gereği olduğu ifade edilmiş ve bu zorunluluğu gözetmeyen düzenleyici işlemin iptalinin gerektiği ifade edilmiştir. Burada geçiş hükmü konulmamasını hukuka aykırı bulmayan Danıştay, bir başka kararında¹⁸⁹, müteahhitlik karnesi almak için öngörülen görev süresinin uzatılması nedeniyle, davacının karnesinin süresinin bitiminde yenilenmemesi durumunun ortaya çıkacağı ve bunun kazanılmış haklara aykırı olduğu gerekçesiyle, yapılan değişikliğe davacı ile aynı durumda olanları koruyucu geçiş hükümleri konulmamasını başlı başına hukuka aykırılık sebebi olarak nitelendirmiştir. Danıştay burada müteahhidin durumunu kazanılmış hak olarak değerlendirmiştir. Ancak burada kazanılmış hak değil, bir haklı beklenti söz konusudur.

Avrupa Adalet Divanı geçiş hükümleri konusundaki görüşünü Tommadini kararında¹⁹⁰ şu şekilde ifade etmiştir:

“Topluluk makamları birel durumlarla ilgilenmek amacıyla belli kurallar koymuş ve bu kurallar tacirlerin kamusal makamla birlikte belli yükümlülükler altına girmesine yol açmış ise, bu makamların, kamu yararına aykırı olmadığı sürece, geçiş hükümleri koymaksızın düzenlemeleri değiştirmeleri, haklı beklentilere saygı gösterilmesi ilkesini zedeler.”

Divan *CNTA*¹⁹¹ kararında da geçiş düzenlemeleri öngörülmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ancak Divan geçiş düzenlemeleri konusunda, yukarıda görünürde geriye yürüme başlığı altında ifade edildiği üzere, mutlak bir tavır içinde değildir. Divan, *Dieckmann*¹⁹² kararında, geçiş düzenlemesi olmamasına rağmen, olayda baskın kamu yararı olduğundan, iptal talebini reddetmiştir. Dava konusu olay şu şekildedir:

Komisyon, Kazakistan’dan gelen balık ürünlerinin Avrupa’ya girişini yasaklayan bir karar almıştır. Bu kararı alırken, Kazakistan’da denetimlerde bulunan

¹⁸⁹ Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, 17.10.1996, E. 1996/146, K. 1996/475.

¹⁹⁰ Ditta Angelo Tomadini v. Amministrazione delle finanze dello Stato (Case 84/78) [1979] ECR 1801.

¹⁹¹ CNTA v. Commission (Case 74/74) [1975] ECR 533.

¹⁹² Dieckmann and Hansen GmbH v. Commission (Case T-155/99) [2001] ECR II-3143.

uzmanların, Kazakistan’da sağlık denetimlerinde aksaklıklar olduğu yönünde raporu etkili olmuştur. Davacı bu karar alınmadan önce, Kazakistan’dan havyar ithal etmek için sözleşme imzaladığından, bu karar ile haklı beklentilerinin korunmadığını iddia etmektedir. Ancak Divan, baskın kamu yararı olduğu gerekçesiyle, geçiş düzenlemesi öngörmeyen kararın davacının haklı beklentilerini ihlal etmediğine karar vermiştir. Divan, *Affish*¹⁹³ kararında da, benzer şekilde sağlık konusundaki kamu yararına dayanarak haklı beklenti iddiasını reddetmiştir.

¹⁹³ *Affish BV v. Rijksdienst voor de keuring van Vee en Vlees* (Case C-183/95) [1997] ECR I-4315.

3. MADDİ HAKLI BEKLENTİLERİ KORUNMASI

Yasalardan ve idari düzenleyici işlemlerden kaynaklanan maddi haklı beklenti iddialarının karşılaşıcağı engeller, diğer haklı beklenti türlerine oranla daha fazladır. Bu tür beklentilerin korunması üç aşamalı bir değerlendirilmenin sonucunda mümkün olmaktadır. İlk aşamada beklentinin makul bir beklenti olup olmadığı araştırılır. Beklentinin makul olması hukuken korunabilir olması anlamına gelir. Bu nedenle makul beklenti, aynı zamanda haklı beklentidir.

Ancak beklentinin haklı olması korumanın gerçekleşmesi için yeterli değildir. Bunun yanında beklentiyi korumamayı gerektiren baskın kamu yararının da olmaması gerekir. Bu nedenle ikinci aşamada kamu yararının varlığı ve beklentinin temsil ettiği özel yarar ile kamu yararı dengesi değerlendirme konusunu oluşturur. Son aşamada ise beklentinin kamu yararı karşısındaki konumu dikkate alınarak bir karar verilir.

3.1. Beklentinin Makul Olması

Beklentinin makul bir beklenti olarak kabul edilebilmesi için taşıması gereken pek çok nitelik vardır. Öncelikle kişinin mevcut bir yasa veya düzenleyici işleme güvenerek, kendisine de bu düzenleme doğrultusunda muamele edileceği beklentisi içine girmesi gerekir. Ancak salt beklenti koruma için yeterli değildir. İlgili düzenlemeye yönelik güvenin, zarar doğurucu bir güven olması gerekir. Bir başka deyişle, beklenti gerçekleşmediğinde beklenti sahibi bir zarara uğramalıdır. Bunun yanında beklenti objektif nitelikte olmalı, başkalarının da aynı beklenti içine girebilmesi beklenebilmelidir. Daha sonra, bu düzenlemenin kişinin beklentisi korunmaksızın değiştirilmiş olması ve bu değişikliğin öngörülemez olması gerekir. Eğer beklenti tüm bu şartları taşıyor ise haklı beklenti olarak kabul edilir ve hukuken korunabilir nitelik kazanır. Aşağıda bu kriterler daha ayrıntılı olarak anlatılacaktır.

3.1.1. Yasa veya İdari Düzenleyici İşlem Değişikliği

Yasa veya idari düzenleyici işlem değişikliğinden söz edebilmek için öncelikle yürürlükte olan bir yasanın veya idari düzenleyici işlemin varlığı gerekir.

Dolayısıyla henüz yürürlüğe girmemiş olan yasa tasarıları veya teklifleri haklı beklenti doğması için yeterli değildir. İlk şart beklentinin yürürlükte olan bir metinden kaynaklanmasıdır.

Haklı beklenti problemlerinin ortaya çıkması için beklenti sahibinin güvendiği mevcut düzenlemede değişikliğe gidilmeli ve bu değişiklik derhal etki ile olmalı, bir başka deyişle beklenti sahibinin beklentisini koruyucu geçiş hükümleri olmaksızın gerçekleşmelidir.¹⁹⁴ Bu nedenle önemli olan, yeni düzenlemenin beklentileri korumayan bir şekilde yürürlüğe girmesidir. Dolayısıyla yeni düzenlemenin geçiş hükümleri içermesi veya belli bir süre sonra yürürlüğe gireceğinin ilan edilmesi haklı beklenti problemlerinin doğmasını önlemek için yeterli değildir. Beklenti içine giren kişi, geçiş hükümlerinin yetersiz olduğunu ileri sürerek haklı beklentilerin korunması ilkesinin ihlal edildiğini iddia edebilir.

3.1.2. Öngörülemezlik

Beklentinin haklı beklenti olarak nitelendirilmesinde önemli kriterlerden biri de düzenleme değişikliğinin öngörülemez olmasıdır. Değişiklik, kişinin önceki düzenlemeye güvenerek hareket ettiği bir anda olmalıdır. Değişikliğin önceden tahmin edilebilir olması, beklentinin makul bir beklenti olmadığını gösteresidir.

Bir düzenleme değişikliğinin öngörülebilir olup olmadığının belirlenmesi konusunda şu kriterler ileri sürülmüştür:

- Eğer önceki düzenlemede, bu düzenlemenin geçici nitelikte olduğu ifade edilmişse veya bu geçici olma durumu başka şekilde ifade edilmişse, kişinin bu düzenlemeye güvenerek beklenti içine girmesi makul karşılanmaz.¹⁹⁵
- Mevcut düzenlemeler, hukuki birtakım boşluklar içeriyorsa, ilgili, idarenin bu boşlukları doldurmak için değişiklik yapacağını öngörebilmelidir.¹⁹⁶ Bu kriter, söz konusu düzenlemelerin ilişkin olduğu alanlarda tecrübe sahibi olmayı gerektirmektedir. Bu nedenle bu kriterin ekonomik idare hukuku alanı dışında uygulanması haksız sonuçlar doğurabilir.

¹⁹⁴ Schwarze, **a.g.e.**, s. 1140-1141.

¹⁹⁵ Craig, **EU Administrative Law**, s. 637.

¹⁹⁶ Craig “Substantive Legitimate Expectations in Domestic and Community Law”, s. 306.

- Değişikliğin niteliksel olmasına veya niceliksel olmasına göre bir ayırım yapılabileceği ileri sürülmüştür.¹⁹⁷ Sharpston, niceliksel değişikliğin öngörülebilir olduğunu, niteliksel değişikliğin ise, somut olayın şartlarına göre değerlendirilebileceğini ifade etmektedir. Ancak bu kadar kesin sınırlar çizmek doğru değildir. Niteliksel değişiklikte olduğu kadar niceliksel değişikliklerde de somut olayın özelliklerine bakmak daha sağlıklı sonuçlar verecektir.
- İlgili makamın bakış açısını değiştirmesinin öngörülemez olduğu, ancak koşullarda meydana gelen değişikliklerin basiretli bir tacir tarafından öngörebileceği savunulmaktadır.¹⁹⁸ Kanaatimce bu kriterin de ekonomik idare hukuku alanına ilişkin olarak kullanılması daha doğru olur. Zira kriter düzenlemenin ilişkin olduğu alana hakim olmayı gerektirmektedir.
- Beklentinin içeriğinin kısa erimli veya uzun erimli olmasının da öngörülebilirliğin belirlenmesinde etkili olabileceği ifade edilmiştir. Buna göre, kısa erimli beklentilerde, ilgili düzenlemenin değişme ihtimali, uzun erimli beklentilere nazaran daha düşüktür. Uzun erimli beklentilerde ise, düzenlemenin değişme ihtimali daha fazladır, bu nedenle bir değişikliğe gidilmesi daha beklenebilir niteliktedir. Elbette bu uzun erimli beklentilerin korunmayacağı anlamına gelmemektedir. Beklentinin uzun erimli olma yönünden taşıdığı zayıflık, beklentinin içeriğinin ve zarar doğurucu güvenin niteliğiyle veya baskın kamu yararının olmayışı ile bertaraf edilebilir.¹⁹⁹
- Düzenleme değişikliğine gidilmesini gerektiren olaylar da düzenlemenin geriye yürür nitelikte olacağını habercisi olabilir.²⁰⁰ Düzenlemenin ilgili olduğu alanda tecrübe sahibi kişiler, maddi olayların mevcut düzenlemede değişiklik gerektirdiğini öngörebilirler. Bu özellikle ekonomik alana ilişkin düzenlemelerde kendisini gösterir.
- Her düzenleme eşit güvenilirlik derecesine sahip değildir bazı alanlarda mevcut düzenlemenin taşıdığı güvenilirlik, bazı alanlara nazaran daha fazla

¹⁹⁷ Sharpston, **a.g.m.**, s. 6-7.

¹⁹⁸ **A.y.**

¹⁹⁹ Knight, **a.g.e.**, s. 128.

²⁰⁰ Berge / Widdershoven, **a.g.m.**, s. 433.

olabilir.²⁰¹ Avrupa Adalet Divanı, çelik, tarım gibi sektörler için yönelik Komisyon ve Konsey tarafından alınan kararlara ilişkin olarak, bu makamların değişen ekonomik şartlara göre düzenlemelerde değişiklik yapma konusunda geniş takdir yetkileri olduğunu ifade etmiştir.²⁰² Ekonomik alanda, özellikle piyasa koşullarının çok sık değiştiği alanlarda, sürekli değişiklik gereklidir, bu nedenle ekonomik aktörler bunu öngörmek zorundadır.²⁰³ Avrupa İlk Derece Mahkemesi, önceki düzenlemede, düzenlemenin geçici olduğuna yönelik bir hüküm olmasa da, piyasa taleplerini karşılamak için sürekli değişikliğin gerekli olduğu alanlarda beklenti içine girilemeyeceğini ifade etmiştir.²⁰⁴ Dolayısıyla ekonomik idare hukuku alanında haklı beklentilerin doğması oldukça zordur. Bu nedenle, Divan sınırlı sayıda kararda haklı beklenti iddialarını kabul etmiştir.

- Avrupa Adalet Divanı öngörülebilirlik konusunda basiretli tacir kriterini kullanmaktadır. Buna göre titiz, basiretli ve seçici bir tacir değişikliği öngörebiliyor ise, bu beklenti makul bir beklenti kabul edilmemektedir.²⁰⁵ Örneğin, düzenleme değişikliği hususunda, bir tasarı hazırlanmışsa, basiretli bir tacirin beklenti içine girmemesi gerekir.²⁰⁶

3.1.3. Beklentinin Objektif Olması

Kişinin beklentisi üçüncü kişiler bakımından da kabul edilebilir olmalı, bir başka deyişle beklentinin objektif bir boyutu olmalıdır. Aynı içerikte bir beklenti, aynı koşullar altında, bir başka kişide oluşabilecek nitelikte değilse, objektif bir beklenti değildir.²⁰⁷ Kişisel, rasyonel olmayan, daha çok duygusal bir takım beklentiler haklı beklenti kapsamında değerlendirilemez.

²⁰¹ Knight, **a.g.e.**, s. 85.

²⁰² Sharpston, **a.g.m.**, s. 2.

²⁰³ **A.e.**, s. 7.

²⁰⁴ Craig, **Eu Administrative Law**, Oxford, Oxford University Press, 2006, s. 637.

²⁰⁵ Sharpston, **a.g.m.**, s. 2.

²⁰⁶ Schwarze, **a.g.e.**, s. 1142.

²⁰⁷ **A.e.**, s. 951.

3.1.4. Güven

Beklentinin haklı beklenti olarak kabul edilebilmesi için yalnızca lehte olan önceki düzenlemenin değiştiği iddiası yeterli değildir²⁰⁸; beklentiyi korunması gereken bir hukuki durum kılan esas faktör güvendir. Beklentinin makul kabul edilebilmesi için, beklenti sahibinin önceki düzenlemeye güvenerek hareket etmiş olmalı, yaptığı tercihlerde önceki düzenleme etken olmalıdır.

Beklenti sahibinin önceki düzenlemeye güvenmesi neticesinde oluşan tutum ve davranışlarının, yaptığı tercihlerin, beklenti sahibinin yeni düzenleme ile getirilen koşullara ancak önemli maddi kayıp veya zaman kaybı gibi ağır sonuçlara katlanma karşılığında uyum sağlayabilmesi sonucunu doğuracak nitelikte olması gerekir. Nitekim Avrupa Adalet Divanı, olağan ticari kayıplar için haklı beklentilerin korunması ilkesine başvurulamayacağını, bir tacirin piyasa koşullarında öngörebileceği ticari şanssızlıkların aksine, makul olmayan kayıpların haklı beklenti problemlerini doğuracağını ifade etmiştir. *Mulder*²⁰⁹ kararına ilişkin somut olayda, beklenti sahibinin, 1979 yılında, mevcut düzenlemeye güvenerek bir tasarrufta bulunurken, bu tasarrufun gereği olarak 1983 yılında süt üretimi yapmamasının, 1984 yılında kabul edilen bir düzenleme gereği, yeniden üretime başlamasının kendisine ek vergi yükü getireceğini öngörmesi mümkün değildir. Savcı Slynn, bu davaya ilişkin görüşünde, düzenleme değişikliği sonucu oluşan zararın, olağan ekonomik risk kapsamında değerlendirilemeyeceğini, bu sınırı aştığını ve makul kabul edilemeyeceğini ifade etmiştir.²¹⁰

3.2. Mahkemenin Yöntemi

Yukarıda sayılan tüm unsurlar beklentinin korunması yönünde olsa bile, beklenti sahibinin aşması gereken bir engel daha vardır: kamu yararı. Beklentinin korunmamasına yönelik bir kamu yararının varlığı mahkemelerin beklenti sahibinin aleyhine karar vermesi için yeterlidir.

²⁰⁸ Craig, *a.g.e.*, s. 637.

²⁰⁹ J. Mulder v. Minister van Landbouw en Visserij (Case 120/86) [1988] ECR 2321.

²¹⁰ Advocate General Sir Gordon Slynn'in mütalası, J. Mulder v. Minister van Landbouw en Visserij (Case 120/86) [1988] ECR 2321.

Haklı beklentilere ilişkin değerlendirmede beklentinin haklı olduğunun kabul edilmesinin ardından, bu beklentinin korunmamasını gerektiren baskın kamu yararının olup olmadığı incelenir.²¹¹ Ancak mahkemelerin haklı beklentilerin korunması ile ilgili önlerine gelen davalarda nasıl bir yol izleyecekleri konusu tartışmalıdır. Zira kamu yararı ile özel yararın çatışması durumunda mahkemenin yapacağı değerlendirmenin sınırlarının hukukilik denetiminin sınırlarını aşarak, yerindelik alanına girmesi olasılığı, haklı beklentilerin korunması durumunda daha yüksektir. Bu konuda kullanılacak kriterler mutlaka hem beklentinin haklılığını hem de ilgili idarenin bu beklentiyi ortadan kaldıracak tarzda politika değişikliğini yapma ihtiyacını gözönünde bulunduracak nitelikte olması gerekmektedir.²¹² Mahkemeler yargısal denetim alanının sınırını gözönünde bulundurmalı, yasamanın ve yürütmenin düzenleme yapma ve değiştirme konusundaki takdir yetkilerini engellememelidir.²¹³

Mahkeme haklı beklentileri korumadığı iddia edilen düzenlemeyi incelerken, değerlendirme konusu olan kamu yararının doğru tespit edilmesi gerekmektedir. Burada dikkate alınacak kamu yararı, düzenlemede değişiklik yapmayı gerektiren kamu yararı değil, düzenlemede değişiklik yaparken, ilgilinin beklentisinin korunmamasını gerektiren kamu yararıdır. Dolayısıyla mahkemeler sıfırdan bir kamu yararı değerlendirmesi yapmamakta, düzenleme değişikliğinin gerekli olup olmadığını incelememektedir.²¹⁴ Yasama veya idarenin hangi gerekçelerle düzenleme değişikliği yaptığı mahkemeleri ilgilendirmemektedir. Aksi takdirde bu denetim ilgili değişikliğin yerindeliğinin denetlenmesi anlamına gelir. İlgili makam, haklı beklentinin korunmaması konusunda, düzenleme değişikliğini gerektiren kamu yararına başvuramaz.²¹⁵ Mahkemeyi değişikliğin gerekçesi değil, beklentiyi korumamanın gerekçesi ilgilendirir. Mahkemenin yapacağı inceleme, düzenleme değişikliğinin haklı beklentilerin korunmaması konusundaki gerekçesi, yani bu konudaki kamu yararı ile özel menfaat noktasındadır. Haklı beklentilerin

²¹¹ Steele, **a.g.m.**, s. 11.

²¹² Craig “Substantive Legitimate Expectations in Domestic And Community Law”, s. 300.

²¹³ Eversley, **a.g.m.**, s. 337.

²¹⁴ Craig, **a.g.m.**, s. 297.

²¹⁵ Knight, **a.g.e.**, s. 140.

korunması bağlamındaki kamu yararı, yeni bir başlangıcı gerektiren²¹⁶, dolayısıyla önceki düzenlemelerin doğurduğu birtakım subjektif sonuçların korunmaması yönündeki kamu yararadır. Bu husus, haklı beklenti teorisinde önemli bir noktadır. Hem haklı beklentilerin korunması aleyhine ileri sürülen argümanların değerlendirilmesinde hem de mahkemenin yapacağı değerlendirmede önem taşımaktadır.

Schonberg, haklı beklentilerin denetiminde önemli dengesizlik kriterini önermektedir. Buna göre, kişisel yarar ile haklı beklentinin korunmamasındaki kamu yararı arasında, kişisel menfaat aleyhine önemli ölçüde bir dengesizlik var ise haklı beklenti korunmalıdır.²¹⁷ Craig bu kriterin orantılılık ilkesinden bir farkının olmadığını, orantılılık ilkesinin Birlik Hukukunda yargısal denetim başlıklarından biri olduğunu ve Avrupa Adalet Divanı'nın haklı beklentiler konusunda değerlendirmesinin birçok yönden klasik orantılılık değerlendirmesi olduğunu ifade etmektedir.²¹⁸

Orantılılık ilkesi, kamusal tasarrufların amaçları ile bu amaçlara ulaşmak için kullanılan araçlar arasındaki ilişki ile ilgili bir ilkedir. İdare, amaçlarına ulaşmak için etkili uygulama araçlarına başvurmalıdır. Zira kamu idaresinin varlık sebebi devlet programları yoluyla ortak hedeflerin gerçekleştirilmesidir. Elbette bu şekilde hareket edilmesi, bireylerin menfaatlerini olumsuz yönde etkileyebilir; sosyal ihtiyaçları karşılamak ve aynı zamanda bireylerin menfaatlerine bu şekilde bir müdahaleden kaçınmak idare için imkânsız olabilir. Kamu yararının bireysel menfaatten önce geldiğini kabul etmekle birlikte, kamu gücü kullanımının ölçüyü aştığı, kamu yararının başka araçlarla da ulaşılabilir olduğu iddia edilebilir. Mahkemelerin orantılılık ilkesini uygulamadaki rolü, idarenin amaçları ışığında, alternatif araçların verimliliğini değerlendirmektir. Eğer kişisel menfaati daha az sınırlayıcı kamusal amacı verimlilik olarak eşit düzeyde gerçekleştirecek alternatif araçlar varsa, müdahale orantısız olacaktır.²¹⁹ Haklı beklentilerin korunması ilkesine ilişkin değerlendirmede de mahkeme, kamu yararının elde edilmesi için beklentinin

²¹⁶ A.y.

²¹⁷ Schonberg, a.g.e., s. 150.

²¹⁸ Craig, **Eu Administrative Law**, s.651.

²¹⁹ Thomas, a.g.e., s. 77.

korunmamasının kaçınılmaz olup olmadığını, alternatiflerin - yani geçiş hükümleri veya zararın tazmini – mevcut olup olmadığına bakarak değerlendirecektir.²²⁰

Kanaatimce Schonberg'in ileri sürdüğü önemli dengesizlik kriteri orantılılık ilkesinin daha yoğun bir görünümüdür. Bu kritere göre, ilgilinin menfaatinin ağır basması yeterli olmamakta, buradaki dengesizliğin ağır olması gerekmektedir. Nitekim Avrupa Adalet Divanı haklı beklentilerin korunması ilkesine ilişkin incelemesinde, haklı beklentinin korunmamasının ilgili üzerine ciddi bir yük bindirmesi, bu değişiklikte kamu yararının olup olmadığının değerlendirilmesi ve bu değişikliğin kamu yararı için gerekli olup olmadığının değerlendirilmesi üzerinde durarak, klasik orantılılık ilkesi yerine bu kriteri kullanmaktadır.²²¹

Mahkemelerin kullanacağı yöntem konusundaki tartışma özellikle İngiltere'de haklı beklenti konusunun merkezinde yer almaktadır. İngiltere'de *Wednesbury unreasonableness* kriteri idari işlemlerin denetiminde kullanılmaktadır.²²² Ancak bu kriter haklı beklentileri korumak için elverişli değildir. Zira kararı alan makama orantılılık ilkesine oranla daha geniş takdir yetkisi tanımaktadır.²²³ İngiltere'de tartışma Avrupa Adalet Divanı tarafından kullanılan orantılılık ilkesinin haklı beklentiler konusunda kabul edilmesinin mümkün olup olmadığı noktasındadır.

Mahkemeler sadece haklı beklentilerin hiç korunmadığı iddialarını değil, yeterince korunmadığı iddialarını da değerlendirmelidir. Geçiş düzenlemesi öngörülmesi haklı beklenti iddialarını ortadan kaldırmaya yetmez. Yeterli koruma tanımayan veya kapsamı dar tutulan geçiş hükümleri de haklı beklentiye ilişkin değerlendirmenin konusudur. Avrupa Adalet Divanı, *Mulder*²²⁴ kararında, Konsey'in 1984 tarihli düzenlemeye geçiş hükümleri koymasına rağmen, bu hükümlerin davacıyı koruyucu nitelikte olmaması sebebiyle ilgili düzenlemeyi iptal etmiştir.

²²⁰ A.e., s. 68.

²²¹ Schonberg, a.g.e., 150..

²²² Claire Weir, "Is EC Proportionality the Same as Wdnesbury Unreasonableness?", **JR**, 1999, s. 263.

²²³ A.e., s. 266.

²²⁴ J. Mulder v. Minister van Landbouw en Visserij (Case 120/86) [1988] ECR 2321.

Kamu yararı değerlendirmesinde gözönünde bulundurulması gereken hususlardan biri de beklentinin neyi gerektirdiğidir. Eğer beklentinin korunması devlet için mali yükümlülük gerektiriyor ise, beklentinin korunmamasındaki kamu yararı daha zayıftır. Ancak mali yükümlülük dışında bir takım yükümlülükler devreye giriyor ise, bunların yerine getirilmesinin düzenleme değişikliği ile amaçlanan hedeflere zarar vermemesi gerekir. Aksi takdirde, kamu yararı zedelenmiş olacaktır. Elbette her mali yükümlülük içeren beklenti korunabilir nitelikte değildir. Devletin ekonomik dengesini ciddi ölçüde bozacak, olağanüstü mali yükümlülükler gerektiren beklentilerin korunması mümkün değildir. Bu gibi durumlarda ve mali yükümlülük dışında yükümlülükler içeren beklentilerin kamu yararı değerlendirmesini aşamaması durumunda da kişinin beklentiye güvenden doğan zararları karşılanmalıdır. Bu kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesinin de bir gereğidir.

Mahkeme haklı beklentileri korumadığı gerekçesiyle ilgili düzenleme hakkında iptal kararı verirken, iptal kararının doğuracağı sonuçları da gözönünde bulundurmalıdır.²²⁵ Haklı beklentinin imtiyaz halini almasını doğuracak iptal kararları hakkaniyetsiz sonuçlar doğurur. Eğer beklentinin korunması haksız, makul olmayan bir menfaat tesisini gerektiriyorsa, beklenti korunmamalıdır.²²⁶ Diğer bir deyişle, beklentinin korunması idarenin hukuka aykırı bir işlem yapması veya hukuka aykırı bir eylemde bulunması anlamına geliyorsa veya beklentinin korunması makul bir menfaatin korunması sınırlarını aşır, bir imtiyaz niteliğine bürünüyorsa beklentinin korunmaması gerekir. Beklentinin haksız sonuçlar doğurması kamu yararı kefesinin ağır basması olarak değerlendirilmelidir.

Mahkeme hangi kriteri kullanırsa kullansın, somut olayın özellikleri verilecek kararda büyük önem taşıyacaktır.²²⁷ Zira haklı beklenti davaları yeknesak değildir. Her bir haklı beklenti davasında öne çıkan unsurlar, haklı beklenti

²²⁵ Sharpston, **a.g.m.**, s. 7.

²²⁶ Craig, **Administrative Law**, s. 652.

²²⁷ Craig, **Eu Administrative Law**, s. 651.

davalarını birer zor dava haline getirmektedir. Davaların yeknesak olmaması, çözümlerin de yeknesak olmayacağını göstergesidir.²²⁸

Kamu yararı kavramının muğlâklığı mahkemelerin yapacağı değerlendirmelerin içeriği hakkında net bir şey söylemeyi imkansız kılmakla birlikte, her kamu yararının eşit düzeyde olmaması sebebiyle, somut olaydaki kamu yararı mahkemenin vereceği karar hakkında yol gösterici olabilir. Yukarıda örnek verilen *Dieckmann*²²⁹ ve *Affish*²³⁰ kararlarında kamu sağlığı gerekçesiyle Divan haklı beklenti iddialarını reddetmiştir. Bu iki karar kamu sağlığı konusundaki kamu yararının önemini vurgulamaktadır.

Son olarak şunu belirtmek gerekir ki, kamu yararı karşısında korunabilirlik, beklentinin haklı olma vasfının belirleyicisi değildir. Beklentinin makul oluşunun aynı zamanda haklı olduğu anlamına gelmesi, kamu yararı değerlendirmesi aşılmasına bile, beklentinin hukuken korunmaya değer olduğunu gösterir.²³¹ Bir başka deyişle, beklenti ilgili düzenleme değişikliğinin iptali sonucunu doğurmasa bile, kişinin zararlarının tazmin edilebilmesini sağlar. Kamu yararı değerlendirmesinin aşılmasının, beklentiye haklı vasfını kazandıran bir ölçüt olarak görülmesi, kamu yararının baskın çıktığı durumlarda beklentinin haksız olması ve kişilerin zararlarının tazmin edilmemesi sonucuna götürür. Bu nedenle beklentinin haklı oluşu ile korumanın haklı oluşu ayrı değerlendirmenin konusudur.²³² *Ng Yuen Shiu*²³³ davasında Privy Council, haklı ifadesinin makul anlamına gelecek şekilde okunması gerektiğini ifade etmiştir.²³⁴

3.3. Mahkeme Kararı

Haklı beklentinin temsil ettiği özel yarar ile beklentiye korumama yönündeki kamu yararı arasında yapılan değerlendirmenin ardından mahkemeler, beklentinin

²²⁸ Jonathan Moffett, “Resiling From Legitimate Expectations”, 12.11.2009, (Çevirimiçi) www.adminlaw.org.uk/library/publications.php, s. 17.

²²⁹ *Dieckmann and Hansen GmbH v. Commission* (Case T-155/99) [2001] ECR II-3143.

²³⁰ *Affish BV v. Rijksdienst voor de keuring van Vee en Vlees* (Case C-183/95) [1997] ECR I-4315.

²³¹ Steele, **a.g.m.**, s. 5.

²³² **A.y.**

²³³ *A – G Hong Kong v. Ng Yuen Shiu* [1983] 2 AC 629.

²³⁴ Steele, **a.g.m.**, s. 6.

kamu yararı karşısında üstün gelip gelmemesi ya da beklenti kamu yararına üstün gelemese dahi ilgilinin önceki düzenlemeye güvenmesine rağmen beklentisinin korunmaması nedeniyle maruz kalacağı zararların tazmin edilebilir nitelikte olup olmadığına göre bir karar vereceklerdir. Zira kamu yararı, beklentinin korunmamasını haklılaştırır da, beklenti sahibini tüm tazmin olanaklarından mahrum bırakacak kadar ikna edici olmayabilir.²³⁵ Dolayısıyla mahkemelerin beklenti sahibi lehine verebileceği kararlar, beklentiye korumayan düzenleme değişikliğinin iptali, düzenleme değişikliği iptal edilmeksizin ilgilinin beklentisini korumama yönündeki birel işlemin iptali ya da maruz kalınan zararların tazminidir.

Beklenti sahibinin lehine olan esasa ilişkin bu tür kararların yanında, İngiltere’de mahkemeler, bazı kararlarda haklı beklentinin varlığını tespit ettikten sonra, kararı ilgili makama havale etmektedir. İlgili makam beklentilere yönelik herhangi bir olumlu girişimde bulunmaz veya beklentiye reddederse, bu ret kararı mahkemelerin denetimine tabi olmaktadır.²³⁶

3.3.1. İptal Kararı

Beklentinin korunmamasını gerektiren kamu yararı ile beklentinin korunması yönündeki özel yarar arasında yapılan değerlendirme sonunda özel yararın baskın çıkması, mahkemelerin, beklentiye korumayan düzenleyici işlemin veya birel işlemin iptali yönünde karar vermesi sonucunu doğurur.

Mahkemelerin verebileceği iptal kararları, yukarıda ifade edildiği gibi, iki farklı içerikte olabilir. Bu kararlardan ilki, ilgili düzenleme değişikliğinin iptalidir. Haklı beklentilerin korunmadığı gerekçesiyle bir düzenlemeyi iptal yoluna gitmek için, düzenleme değişikliğinden etkilenecek kişilerin sayısının oldukça fazla olması gerekir. Düzenleme değişikliği iptal edilmeksizin, beklentileri korumayan birel işlemlerin iptali, yeni düzenlemenin uygulama alanını çok dar bir alana hapsediyor ise, düzenlemenin iptali daha doğru bir karar olacaktır.

²³⁵ A.e., s. 15.

²³⁶ Craig, **Administrative Law**, s. 657.

Avrupa Adalet Divanı'nın haklı beklentilerin korunması ilkesine dayanarak bir düzenleyici işlemi iptal ettiği kararlara *Mulder*²³⁷ kararı örnek gösterilebilir. Dava konusu olay şu şekilde gelişmiştir:

Konsey 1977 yılında, Ortak Pazardaki süt ve süt ürünleri üretimi fazlasını gidermek için bir düzenleme yürürlüğe sokmuştur. Bu düzenleme gereğince, süt ve süt ürünleri üretimini durduran veya süt üretim tesislerindeki hayvanları et üretimine çeviren üreticilere prim verilmesi kararlaştırılmıştır. Davacı bu düzenlemeye güvenerek 1979 yılından itibaren 5 yıl süreyle süt üretimini durdurmuştur. 1984 yılında Konsey, Ortak Pazardaki süt arzını azaltmak için belli bir miktardan fazla süt için ek vergi alınmasını kararlaştırmıştır. Bu ek vergiye tabi olmayacak miktarın hesaplanmasında üreticinin önceki yıl ürettiği süt miktarının dikkate alınacağı düzenlemede öngörülmüştür. Davacı 5 yıl süreyle süt üretimini durdurduğundan 1983 yılında üretim yapmamıştır. Bu nedenle, yeniden üretime başlamak için yaptığı başvuruda kendisine ek vergi için referans değer gösterilmemiştir. Davacı bu durumun haklı beklentilerini ihlal ettiğini ileri sürmüştür. Divan, davacının 5 yıl süreyle üretime ara vermesinin ardından, sınırsız bir şekilde üretime başlama yönünde bir haklı beklentisinin olamayacağını, ancak bir Birlik düzenlemesi ile üretimi durdurması teşvik edilen davacının, 5 yıllık üretimi durdurma girişiminin sona ermesinin ardından, Birlik düzenlemesinden yararlanmış olması sebebiyle kendisini etkileyecek sınırlamalara tabi olmamayı haklı olarak bekleyebileceğini ifade etmiştir. Davacı ve davacı ile benzer durumda olanların 5 yıl sonunda bu tür bir ek vergi yükünün altına girmeyi öngöremeyeceğini ifade eden Divan, davacı ile aynı durumda olan üreticileri koruyacak hükümlerin 1984 tarihli düzenlemede olmadığını, bu nedenle bu düzenlemenin haklı beklentilerin korunması ilkesini ihlal ettiğini ifade ederek, ilgili düzenlemeyi hukuka aykırı bulmuştur.

Mahkemeler ilgili düzenlemeyi iptal etmeksizin, ilgilinin beklentisini korumayan birel işlemin iptali yoluna da gidebilir. Yalnızca beklentiye korumayan birel işlemin iptali kararlarına, yukarıda düzenlemenin iptali konusunda söylenenin aksine, beklentilerin korunması yeni düzenlemenin uygulanmasını ve etki alanını

²³⁷ J. Mulder v. Minister van Landbouw en Visserij (Case 120/86) [1988] ECR 2321.

daraltmayacak, yeni düzenlemeye istisna mahiyetinde sonuç doğuracak ise hükmedilmesi gerekir. Böylece hem yeni düzenleme ile beklentisi korunmayan kişilerin beklentileri korunmuş olur hem de yeni düzenleme varlığını sürdürmüş olur.

3.3.2. Tazminat

Haklı beklentilerin korunmaması durumunda verilebilecek kararlardan bir diğeri beklenti sahibi lehine tazminata hükmedilmesidir. Tazminat kararına, haklı beklenti - kamu yararı değerlendirmesinde, kamu yararına ağırlık verilmesi sonucu hükmedilebilir. Bu nedenle tazminat beklentinin korunması değildir. Tazminat kararı kişinin beklentiye güvenerek birtakım tasaruflarda bulunmasına rağmen, beklentinin korunmaması ile ortaya çıkan zararı karşılamaktadır. Bu nedenle tazminat miktarı, beklenti korunsaydı elde edilecek olan menfaate göre değil, beklentiye güvenerek yapılan harcamalara göre belirlenecektir.²³⁸

Tazminat kararına dayanak olarak kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesi kullanılabilir. Kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesi, idarenin kamu yararı ve kamu düzeni düşüncesiyle yaptığı hizmetler dolayısıyla, idareye yükletilecek bir kusur olmaksızın kişilerin özel bir zarara uğraması durumunda, bu gibi zararların karşılanmasını gerektirir. Oluşan zararın belli kişiler tarafından üstlenilmesi, bu ilkeye aykırı düşeceği gibi, hakkaniyete de uygun düşmez.²³⁹ Bu nedenle haklı beklentilerin korunmasının baskın kamu yararı gerekçesiyle kabul edilmemesine rağmen, doğan zarar kamu külfetleri karşısına eşitlik ilkesi gereğince ilgili üzerine bırakılmamalıdır.

Tazminat kararı beklenti sahibinin, ilgili düzenlemeye güvenerek uğradığı zararların para ile ölçülebilir olması durumunda faydalı bir yargısal çaredir. Ancak beklentiye güvenerek bir takım girişimlerde bulunulmasının ardından beklentinin korunmamasıyla uğranılan zarar her zaman para ile ölçülebilir nitelikte değildir. Bu gibi durumlarda beklenti sahibinin kaybı tazminat kararı ile telafi edilemez.²⁴⁰

²³⁸ Schwarze, **a.g.e.**, s. 1145.

²³⁹ Şeref Gözübüyük / Turgut Tan, **İdare Hukuku**, Cilt 2, 3. bs, Ankara, Turhan Kitabevi, 2008, s. 772.

²⁴⁰ Steele, **a.g.m.**, s. 19.

İlgiliye uğradığı zararların karşılığı olarak tazminat verilmesi, mesele mahkeme aşamasına varmadan, ilgili idare tarafından, beklentinin korunmaması karşılığında öngörülebilir. Ancak bu şekilde bir tazminat öngörülmesinin haklı beklenti ihlalindeki hukuka aykırılığı kaldıracağını düşünmek yanlıştır. Zira tazminatın miktarı her zaman yeterli olmayabilir ve bu kararın da mahkemenin denetimine tabi olması gerekir. Mahkeme idare tarafından öngörülen tazminatın yeterli olmadığına karar vererek yeni bir tazminat miktarı belirleyebilir.

3.4. Danıştay'ın AYİM'in ve Anayasa Mahkemesi'nin Haklı Beklentilerin Korunması İlkesine Yaklaşımı

Türk Hukukunda haklı beklenti yaygın bir biçimde kullanılan bir kavram değildir. Pek az sayıda kararda bu kavram veya bu kavramla aynı anlama gelecek şekilde beklenen hak kavramı kullanılmaktadır ve bu kavramın kullanıldığı kararlar genellikle kazanılmış hakların korunması ilkesine ilişkin kararlardır. Danıştay kazanılmış hak mertebesine ulaşamayan hukuki durumları değerlendirirken, bunların haklı beklenti olduğunu ve haklı beklentilerin hukuki korumadan yararlanamayacaklarını ifade etmektedir. Bazı Danıştay kararlarında, haklı beklenti, davacı tarafından kazanılmış hak olarak nitelendirilmekte, ancak Danıştay bu iddiayı kabul etmemektedir.²⁴¹ Danıştay içtihatlarında haklı beklenti kavramına ilişkin yapılabilecek bir başka gözlem, Danıştay'ın bazı davalarda, esasen bir haklı beklenti olan hukuki durumu, kazanılmış hak olarak değerlendirerek koruma yönünde kararlar vermesidir. Burada bu kararlardan birkaçına yer verilecektir.

Danıştay Danıştayın haklı beklentiyi kazanılmış hak olarak değerlendirdiği kararlardan biri 2005 yılında 8. Daire tarafından verilmiştir.²⁴² İptali istenen işlem, Çankaya Üniversitesi Lisans Eğitim-Öğretim Süreleriyle Sınav ve Değerlendirme Esaslarına İlişkin Yönetmeliğin 19. maddesinin değiştirilmesine ilişkin işlemdir. Eski düzenlemeye göre, kişinin üçüncü sınıfa geçebilmesi için birinci sınıfın, dördüncü

²⁴¹ 8. Daire, 17.06.1997, E. 1996/3847, K. 1997/2153.

8. Daire, 25.04.2002, E. 2001/2179, K. 2002/2463.

8. Daire, 30.04.2003, E. 2002/693, K. 2003/1944.

5. Daire, 15.06.1993, E. 1993/1829, K. 1993/2524.

²⁴² 8. Daire, 04.05.2005, E. 2004/5084, K. 2005/2119.

sınıfa geçebilmesi için ikinci sınıfın en çok iki dersi dışında tüm dersleri başarmış olması gerekmektedir. Yönetmelikte yapılan değişiklikle, üçüncü sınıfa geçebilmek için birinci sınıfın, dördüncü sınıfa geçebilmek için ikinci sınıfın tüm derslerinden başarılı olma şartı getirilmiştir. Davacı yönetmelik değiştiği sırada hukuk fakültesi üçüncü sınıf öğrencisidir ve ikinci sınıftan iki ders dışında tüm derslerinde başarılı olmuştur. Bir başka deyişle, eski yönetmeliğe göre, dördüncü sınıfa geçebilmek için gerekli şartları taşımaktadır. Ancak yönetmelik değişikliği sonrası öğrencinin, tüm derslerinde başarılı olmadığı gerekçesiyle dördüncü sınıfa geçmesine izin verilmemiştir. Davacının hem kendisi hakkında bir üst sınıfa geçmesine izin verilmeyen işlemin hem de ilgili yönetmelik değişikliğinin iptali talebi, idare mahkemesi tarafından kazanılmış hak olmadığı gerekçesiyle reddedilmiş; davacının kararı temyiz etmesiyle, dosya 8. Dairenin önüne gelmiştir. Yapılan değerlendirme sonucunda Danıştay:

“Olayda, davacının 2000-2001 eğitim- öğretim yılında Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesine kayıt yaptırdığı, 11.11.2001 günlü ve 24580 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan ve 2001-2002 eğitim-öğretim yılından itibaren geçerli olan Çankaya Üniversitesi Lisans Eğitim-Öğretim Süreleriyle Sınav ve Değerlendirme Esaslarına İlişkin Yönetmeliğin değişik 19. maddesi hükümlerine göre 4. sınıfa kayıt yaptırabilmek için gerekli olan ikinci sınıfın en çok iki dersi dışındaki tüm derslerinden başarılı olmak şartını yerine getirdiği, bu dönemdeki yönetmelik hükümlerinin davacı hakkında uygulanmak istenmesinin idare hukukunun genel ilkelerinden olan kazanılmış hak ile idari istikrar ilkelerini zedeleyici nitelikte olduğu anlaşıldığından, tesis edilen işlemde hukuka uyarlık bulunmamaktadır”

diyerek, ilgili hakkında tesis edilen bir üst sınıfa geçmesine izin verilmemesi yönündeki işlemin iptali talebinin reddine ilişkin idare mahkemesi kararının bozulmasına, yönetmelik değişikliğinin iptali hakkındaki red kararının onanmasına karar vermiştir.

Karar iki açıdan önem taşımaktadır. İlk olarak, Danıştay, hatalı olarak, haklı beklentiye kazanılmış hak olarak nitelendirmiş ve korumuştur. Yönetmelik değiştiği sırada davacı henüz dördüncü sınıfa geçmemiştir. Davacının mevcut düzenlemeye güvenerek dördüncü sınıfa geçme beklentisi vardır. Eğer yeni düzenleme ikinci sınıftan başarısız oldukları bir veya iki dersi olmasına rağmen, eski düzenlemeye

göre dördüncü sınıfa geçenleri de kapsamına alıyor olsaydı, kazanılmış haklara müdahale edildiği itirazı haklı olurdu. Ancak olayda davacı, mevcut düzenlemeye güvenerek, ikinci sınıfta başarısız olduğu iki ders olmasına rağmen, dördüncü sınıfa geçebileceğini düşünmektedir. Davacıya yeni düzenlemenin uygulanması, dördüncü sınıfa geçememesi ve bir yıl kaybetmesi sonucunu doğuracaktır. Dolayısıyla ortada zarar doğurucu bir güven vardır. Haklı beklentilerin korunması ilkesi açısından bakıldığında korumayı hak eden bir beklenti vardır.

Kararın bir diğer önemli yanı, ilgili hakkında yapılan birel işlemin iptal edilmesine rağmen, düzenleyici işlem iptal edilmemesidir. Karar, haklı beklentilerin korunması ilkesine yöneltilen, idarenin takdir yetkisinin engelleneceği, düzenlemelerde değişiklik yapmasının engelleneceği görüşüne cevap niteliğindedir. Zira mahkeme düzenlemeyi iptal etmemekte, yalnızca haklı beklentisi korunmayan kişinin beklentisini korumaktadır.

Danıştay 1996 yılında verdiği bir kararda²⁴³ haklı beklentilerin korunamayacağını ifade etmiştir. Karara konu olan olaya göre, 21.12.1991 tarihli Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Teftiş Kurulu Yönetmeliğinde yapılan değişiklikle kurula doğrudan müfettiş atanmasına olanak verilmiş ve bu çerçevede davacı müfettiş olarak atanmıştır. Ancak 14.08.1993 tarihinde yapılan yönetmelik değişikliği ile müfettişliğe doğrudan atama yolu kapanmış ve müfettişlik diğer idari görevlerden ayrı bir kariyer olarak düzenlenmiştir. Teftiş kurulu başkanlığına ilişkin düzenlemede, dışarıdan müfettiş olarak kurul üyesi olanların teftiş kurulu başkanı olamayacağı hükmü getirilmiştir. Bu düzenleme ile davacının teftiş kurulu başkanı olma olasılığı ortadan kalkmıştır. Davacının bu yönetmeliğin iptali için açtığı davada Danıştay,

“... böylece davacı gibi idari görevlerden müfettişliğe atananlara Teftiş kurulu başkanlığı'na atanma yolunun kapatılmış olması nedeniyle, ilgililerin idari görevden müfettişliğe geçmelerine olanak tanıyan yönetmelik hükümlerini gözönünde bulundurarak idarenin güvenilirliği ve idarede istikrar prensibinden hareketle müfettişliğe geçmek için başvurdukları ve bunun sonucu olarak da sınavla gelen müfettişlerle aynı haklara sahip oldukları konusunda haklı beklenti içine girdiklerinin kabulü mümkün olmadığı gibi esasen

²⁴³ 5. Daire, 19.03.1996, E. 1993/7236, K. 1996/1164.

var olmayan bir hakkın korunmasının da hukuken mümkün olmaması karşısında, davacının anılan maddeye yönelik iptal isteği haklı dayanaktan yoksun kalmaktadır.”

diyerek davanın reddine karar vermiştir.

Davacı savunmasında bu düzenlemenin kazanılmış hakkını ihlal ettiği ve eşitlik ilkesine aykırı olduğu iddiasını ileri sürmesine rağmen, Danıştay’ın haklı olarak ifade ettiği gibi, burada elde edilmiş bir hukuksal durum yoktur; sadece gelecekte teftiş kurulu başkanı olma beklentisi vardır. Danıştay haklı beklentilerin korunamayacağını ifade etmiş ve talebi reddetmiştir. Ancak haklı beklentilerin korunacağı kabul edilse dahi, dava konusu olayda beklentinin haklı bir beklenti olduğu söylenemez. Zira devlet memurluğu statüsüne girdikten sonra emekli oluncaya kadar, memurluk statüsüne girişteki kuralların uygulanacağı yönündeki bir beklenti objektif bir beklenti değildir. Bu nedenle makul bir beklenti olarak kabul edilemez. Haklı beklenti ilkesi bu tür durumlarda uygulanmak amacıyla başvuru olan bir ilke değildir. Aksi takdirde, haklı beklentilere yönelik eleştirilerde ifade olunduğu gibi, aynı statüde bulunan kişilere pek çok farklı hukuksal düzenlemenin uygulanması gibi, hukuki belirlilik ve eşitlik ilkelerine aykırı olan ve imtiyazlar doğuran bir yapı ortaya çıkardı. Haklı beklentilerin korunması ilkesi, kişilerin düzenleme değişikliği ile maruz kaldıkları olağanüstü zararları gidermek amacıyla başvuru olan bir ilkedir.

Türk Hukukunda, istisnai olarak, haklı beklentinin korunduğu davalar da vardır. Danıştay 5. Dairesi bir kararında²⁴⁴ haklı beklenti ifadesini kullanarak davacının haklı beklentisini korumuş ve bu kararda haklı beklentiye ilişkin bir tanıma yer vermiştir. Danıştay haklı beklentiye şu şekilde tanımlamıştır:

“haklı beklenti, yönetimin ister bir taahhüt isterse uzun süren bir uygulamasına güvenerek olsun, bireylerin çıkarlarına ya da lehlerine olan bir sonuca ulaşabileceklerini ümit etmeleridir.”

Danıştay’ın tanımına bakıldığında yasalardan veya idari düzenleyici işlemlerden doğan haklı beklentileri kapsamına almadığı, hemen hemen her haklı beklenti tanımında rastlanılan taahhüt ve yerleşik uygulama ekseninde bir tanım

²⁴⁴ 5. Daire, 14.03.2006, E. 2003/3647, K. 2006/1140.

yapıldığı görülmektedir. Zaten dava konusu olay, bir düzenlemeye güvenden kaynaklanan beklenti değil, idarenin uzun süreli bir uygulamasına güvenerek beklenti içine giren kişinin beklentisinin korunmaması ile ilgilidir. Dava konusu olayda, Ağrı Şeker Fabrikası'nda şef olarak görev yapan davacı, ailesinin ikamet ettiği Ankara'ya atanması isteminde bulunmuş, fakat bu istem reddedilmiştir. İstemin reddine karşı idare mahkemesinde açılan davada istemin reddine ilişkin işlemin iptaline karar verilmiştir. Davalı idarenin kararı temyiz etmesinin ardından, dosya 5. Daireye gelmiştir. Daire:

“kamu hizmetlerinin olağan işleyişi içinde umulabilecek bir durum vardır ve kamu görevlilerinin böylesine haklı beklentiler içinde olması hizmetin gereğidir. Dava konusu olaydaki beklenti de makul bir beklentidir. Yönetim, yönetim olmaktan kaynaklanan gücünü ve olanaklarını, bu kişisel konumda kullanarak makul beklentiyi karşılayabilir.”

demiştir. Danıştay haklı beklenti kavramının sınırlarını da şu şekilde çizmiştir:

“kamu görevlisinin haklı beklentisinin korunması, ancak kişisel kararlarda, yönetimin takdir yetkisinin kullanma alanlarında söz konusu olduğundan, baskın kamu yararı olmadığı durumlarda, kamu görevlilerinin haklı beklentilerinin zedelenmemesi gerekir.”

Danıştay, davacının isteminin haklı beklentiler ilkesi çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini, ancak davalı idarenin böyle bir değerlendirme yapmadığını ifade etmiş ve davalı idarenin bozma istemini reddederek, kararı onamıştır.

Bu kararın yasal ve idari düzenlemelerden kaynaklanan haklı beklentilere ilişkin bir yönü olmamakla birlikte, haklı beklenti kavramının tanınması ve korunması açısından önemlidir.

Danıştay'ın mevzuattan doğan haklı beklentileri, haklı beklenti adı altında koruyan bir kararı yoktur, ancak idari düzenlemelerden kaynaklanan haklı beklentilerin korunmasına ilişkin bir karar Askeri Yüksek İdari Mahkemesi tarafından verilmiştir. Bu karar²⁴⁵, düzenleme kaynaklı haklı beklentileri korunması gereken bir değer olarak kabul ettiği için oldukça önemlidir. Dava konusu işlemler, Hava Kuvvetleri Komutanlığı ile Kara Kuvvetleri Komutanlığı arasında 19.06.2000

²⁴⁵ AYİM 2. Daire, 21.11.2007, E. 2006/1242, K. 2007/996, AYİMD sayı: 23.

tarhinde imzalanen ve 30.05.2006 tarhinde tekrar imzalanıp gncelleŒtirilen protokol ve bu protokol uyarınca davacı hakkında tesis edilen iŒlemdir. Davacı 2002-2003 eğitim – ğretim yılında askeri liseye giriŒ sınavını kazanarak Hava Harp Okulu namına öğrenim görmek üzere Maltepe Askeri Lisesi'ne kaydolmuŒtur. Haziran 2006'da askeri liseden Hava Harp Okulu ğrenci adayı olarak mezun olan davacı, 14.07.2006 - 16.07.2006 tarihleri arasındaki ğrenci Seçme UuŒ (SU) Kampındaki komutanlarının telkin ve tavsiyeleri doğrultusunda, kendi isteğiyle ayrılarak 18.08.2006 tarihinde Kara Harp Okulu öğrenimine devam etmek için müracaat etmiŒ, ancak Kara Harp Okulu, ilgili Protokole dayanarak talebi reddetmiŒtir. Talebin reddedilmesine dayanak olarak, Protokol'ün 3. maddesinin f fıkrasında yer alan, "ğrenci ve/veya veli isteği ile Hava Harp Okulu aday adaylığı statüsü deđiŒtirilemez." hükmü gsterilmiŒtir. AYİM mevzuat hükümlerini ve somut olayı gözönünde bulundurarak davacının beklentisinin haklı olduğuna karar vermiŒtir. Beklentinin haklı olduğuna karar verirken, 926 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu'nun 115. maddesinde yer alan,

"Harp okullarına giriŒ tarihlerinden, intibak eğitimi baŒlangıcından itibaren birinci eğitim ğretim yılı sonuna kadar olan sürede Devletçe yapılan masrafları ve kanuni faizlerini ödemeleri kaydıyla baŒka bir Œart aranmaksızın okuldan çıkabilirler. Bu dönem içerisinde 18 yaŒını tamamlayan öğrenciler kendi müracaatları ile tamamlayan öğrenciler ise velilerinin muvafakati ile okuldan çıkabilirler. Bu süreyi geçirdikten sonra öğrenciler, yapılan masrafları ve kanuni faizleri deseler de okuldan çıkamazlar."

hükmünü esas alarak öğrencinin dört yıl önce askeri okuldan ayrılmayı dŒnmemesi ve talep etmesi durumunda Kara Harp Okulu Komutanlığı'na ğrenci olarak kabul edilebileceğini bilmesi ve ayrıca Maltepe Askeri Lisesi'nden mezun olurken Okul Komutanlığınca istediği takdirde Kara Harp Okulu'na katılabileceğine dair yazı gönderilmesi nedeniyle, davacı hakkında 30.05.2006 tarihli protokol deđiŒikliđinin haklı beklenti gereği uygulanamayacağını, bu deđiŒikliđin ancak bu tarihten sonra askeri liseye girmiŒ öğrencilere uygulanabileceğini ifade etmiŒtir. Mahkeme, davacının iradesinin askeri öğrencilikten ayrılma yönünde olmadığını, böyle bir dŒncesi olsaydı, ilk yılın sonunda ayrılmıŒ olacağını, davacının iradesinin Kara Harp Okulu'na katılma yönünde olduğunu ve askeri okula giderken SU'dan ayrılması halinde Kara Harp Okulu'na gideceği haklı beklentisi içinde olduğunu

ifade etmiş, bu nedenle Kara Harp Okulu'na kabul edilmemesi yönündeki işlemin iptaline karar vermiştir. Protokol'in ilgili maddesinin iptali talebi ise reddedilmiş, Mahkeme, idarenin anayasa ve yasalara aykırı olmamak kaydıyla genel, soyut nitelikte kurallar koyabilme yetkisi olduğunu, bu kapsamda yönerge ve benzeri düzenleyici işlemler yapabileceğini ve ilgili Protokol'in idarenin düzenleme yetkisi kapsamında kaldığını ve hukuka uygun olduğunu ifade etmiştir.

AYİM bu kararında hem idarenin düzenleme yapma yetkisini engellememiş, hem de ilgilinin haklı beklentisini yeni düzenlemeye istisna mahiyetinde korumuştur. Mahkeme'nin yeni Protokol'ün 2005-2006 öğrenim yılında birinci sınıfa başlayanlardan başlamak üzere uygulanabileceğini ifade etmesi, mahkemenin yalnızca davacıyı etkileyen bir karar vermediğini, davacı ile aynı durumda olanların da haklı beklentilerinin korunması gerektiğini ima ederek, aslında ilgili düzenlemeyi iptal etmeye benzer bir sonuç doğurduğunu göstermektedir.

Meseleye Anayasa Mahkemesi içtihatları noktasından bakılırsa, Mahkeme'nin haklı beklentilere ilişkin yaklaşımı, bunun korunması gereken bir hukuki durum olmadığı yönündedir. Mahkeme'nin 2003 yılında verdiği bir kararda²⁴⁶:

“Kazanılmış hak kişinin bulunduğu statüden doğan, kendisi yönünden kesinleşmiş ve kişisel niteliğe dönüşmüş haktır. Hukuk devletinde bu hakların korunacağı kuşkusuzdur. Ancak, bir statüye bağlı olarak ileriye dönük, beklenen haklar bu kapsamda değildir.”

diyerek haklı beklentinin hukuken korunamayacağını ifade etmiştir. Mahkeme 2001 tarihli bir başka kararda²⁴⁷ da benzer ifadeleri kullanarak haklı beklenti iddialarını reddetmiştir.

Anayasa Mahkemesi'nin yaklaşımı da Danıştay'ın yaklaşımı ile benzerlikler göstermekle birlikte, Mahkeme'nin aksi yönde verdiği bir karar bulunmaktadır. Mahkeme'nin 2008 yılında verdiği bu kararda²⁴⁸ haklı beklentinin korunması kabul

²⁴⁶ Anayasa Mahkemesi, 11.06.2003, E. 2001/346, K. 2003/63, RG Tarih-sayı: 08.11.2003 – 25283.

²⁴⁷ Anayasa Mahkemesi, 03.04.2001, E. 1999/50, K. 2001/67, RG Tarih-sayı: 07.11.2001 – 24576.

²⁴⁸ Anayasa Mahkemesi, 07.02.2008, E. 2005/38, K. 2008/53, RG Tarih-sayı: 08.04.2008 – 26841.

edilmiştir. Dava konusu işlem, 3201 sayılı Emniyet Teşkilatı Kanunu'nun 4638 sayılı yasa ile eklenen geçici 20. maddesidir.

3201 sayılı Emniyet Teşkilatı Kanunu'nun 55. maddesinde polis amiri rütbelere yapılacak atama ve terfilere ilişkin usul ve esaslar düzenlenmiştir. Maddenin değişiklikten önceki haline göre, dört yıllık yüksek öğrenim kurumlarından mezun olan polis memurlarından 6 aylık komiser yardımcılığı kursunu başarıyla tamamlayanların (A) grubu polis amiri olmaları düzenlendiğinden, ilgili değişiklik yapıldığı sırada komiser yardımcılığı kursuna devam edenlerin, eski düzenlemeye göre (A) grubu polis amiri olma beklentileri korunmayarak, (B) grubu polis amiri olacakları düzenlenmiştir. Daha sonra 611 sayılı kanun hükmünde kararname ile bu hüküm değiştirilmiş ve komiser yardımcılığı kursunu bitirenlerin (B) grubu polis amiri olmaları düzenlenmiştir. Komiser yardımcılığı kursunu bitirenlerin kazanılmış hakkını korumak amacıyla da 3201 sayılı yasaya geçici 20. madde eklenmiş ve "bu kanun hükmünde kararname yürürlüğe girdiği tarihten önce, 4 yıllık yüksek öğrenim kurumlarından mezun olarak komiser yardımcılığı kursunu bitirenler ... (A) grubunda değerlendirilir" yönünde bir düzenleme getirilmiştir. Ancak bu kanun hükmünde kararnamenin dayanağı olan yetki yasası iptal edildiğinden, kanun hükmünde kararname de Anayasa Mahkemesi tarafından 31.10.2000 tarihinde iptal edilmiştir. Mahkeme yasal boşluk doğmaması için iptal kararının resmi gazetede yayınlanmasından itibaren altı ay sonra yürürlüğe girmesine karar vermiştir.

Bu iptal kararından sonra Emniyet Genel Müdürlüğü komiser yardımcılığı kursu sınavı açmış ve kursa sadece yüksek öğrenim kurumu mezunu polis memurlarının başvurabileceğini belirtmiştir.

Mahkeme'nin iptal kararında ifade edilen altı aylık süre dolmadan, 4638 sayılı Emniyet Teşkilatı Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun kabul edilmiş ve 21.4.2001 tarihinde resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. 4638 sayılı kanunda, iptal edilen 611 sayılı KHK'deki hükme aynen yer verilmiştir.

Söz konusu davada husumet, 611 sayılı KHK'nın iptal edilmesinin ardından Emniyet Genel Müdürlüğü'nün kanunun ilk halinin uygulanacağı intibasını yaratacak şekilde komiser yardımcılığı sınavı açmasına rağmen, 4638 sayılı kanunun 611 sayılı KHK ile aynı hükmü getirerek, kursu tamamladığında (A) grubu polis amiri olarak atanacağı beklentisi ile kursa başvuranların güvenlerinin korunmamasından kaynaklanmaktadır.

Açılan davada 4638 sayılı kanun ile ilgililerin kazanılmış hakkının ihlal edildiği ileri sürülmesine rağmen, Mahkeme, "bir statüye bağlı olarak ileriye dönük, beklenen haklar, kazanılmış hak niteliğini taşımadığından..." diyerek bu iddiayı kabul etmemiştir. Ancak Mahkeme hukuk devletinin önemli unsurlarından birinin hukuk güvenliği olduğunu ifade etmiş ve hukuk güvenliği ilkesinin, hukuk normlarının öngörülebilir olmasını, bireylerin tüm eylem ve işlemlerinde devlete güven duyabilmesini ve devletin düzenlemelerinde bu güven duygusunu zedelemekten kaçınmasını gerektirdiğini ifade etmiştir. 611 sayılı KHK'nın Anayasa Mahkemesi'nce iptaline rağmen, yalnızca dört yıllık yüksek öğrenim kurumu mezunlarının başvurabileceği komiser yardımcılığı sınavının açılmasının, komiser yardımcılığı kursunu tamamlayanlarda (A) grubu polis amiri olacağı yönünde beklenti yaratacağını ifade eden Mahkeme, bu beklentinin korunmamasını hukuk güvenliği ilkesine aykırı bularak, ilgili düzenlemeyi iptal etmiştir.

Kararda iki husus öne çıkmaktadır. İlki Anayasa Mahkemesi'nin, Danıştayın yukarıda yaptığı gibi haklı beklentiye kazanılmış hak görerek koruma yoluna gitmek yerine, haklı beklenti ile kazanılmış hak arasında sınır çizmesidir.

Diğer önemli husus haklı beklentinin makul olup olmadığı sorunudur. Komiser yardımcılığı sınavı açıldığı tarihte, Anayasa Mahkemesinin iptal kararı ile eski düzenleme kendiliğinden yürürlüğe girmediğinden ve mahkeme iptal kararının yürürlüğe girmesi için altı ay sonraki bir tarihi işaret ettiğinden, kursu tamamlayanların (A) grubu polis amiri olacaklarını düzenleyen bir hüküm yer almamaktadır. Ancak 611 sayılı KHK'nın iptalinden sonra bu alanda düzenleme yapılacağından, sınavın ilan edilen şartlarla açılması, yapılacak düzenlemenin, kursu tamamlayanların (A) grubu polis amiri olmasını düzenlemesi gerekmektedir. Aksi

düzenleme sınava başvuranların aldatılması anlamına gelir. Bu nedenle beklenti makuldür.

SONUÇ

Haklı beklentilerin korunması ilkesinin çok uzun bir geçmişi olmaması sebebiyle, haklı beklenti kavramının tanımı ve sınırları henüz net olarak belirlenmiş değildir. Kavramı oldukça geniş kapsamlı olarak kuramsallaştıranlar olduğu gibi, çok dar bir alana hapsedenler de vardır. Ancak ilkeyi ne kazanılmış hakları kapsar şekilde geniş yorumlamak ne de yalnızca taahhüt eksenli bir biçimde dar yorumlamak doğrudur. Yapılacak tanımlar taahhütlerin ve yerleşik idari uygulamaların yanında yasalardan ve idari düzenleyici işlemlerden kaynaklanan haklı beklentileri de kapsamına almalıdır. Hatta haklı beklentiler esas olarak bu tür beklentilerdir. Dolayısıyla bu tür beklentileri kapsamına almayan tanımlar eksiktir.

Mevzuattan kaynaklanan haklı beklentilerin diğer haklı beklentiler kadar ikna edici ve kuvvetli olmadığı, bu tür beklentileri koruma yönündeki argümanlardan daha fazla, korumama yönünde argüman bulunabileceği ifade edilmesine rağmen, yasalardan ve idari düzenleyici işlemlerden kaynaklanan haklı beklentilerin hukuki belirlilik ve güven kuramı gibi çok sağlam ve somut iki kuramsal dayanağı vardır. Elbette kuramsal ve pratik pek çok gerekçe bu tür beklentilerin korunmaması yönünde ileri sürülmüştür, ancak yukarıda ifade edildiği gibi, bu tür yaklaşımlar kuvvetler ayrılığı prensibini yalnızca yargının yasalara uygunluk denetimi yaparak esas konusunda yasama ve yürütmenin görüşüne bağlı kalması olarak görmekte, hukuk devleti ilkesinin istikrar ve öngörülebilirlik boyutunu gözden kaçırmaktadır. Haklı beklentilerin korunması ilkesi lehine ileri sürülen argümanların tümü kazanılmış hakların korunması ilkesi için de ileri sürülebilir. Aynı şekilde, haklı beklentilerin korunması aleyhinde ileri sürülen görüşlerin tümü kazanılmış hakların korunması aleyhinde de ileri sürülebilir. Bu eleştiriler için de en temel nitelikte olanı takdir yetkisinin engelleneceği eleştirisidir ve korumanın yerindelik denetimi anlamına geleceğini iddia etmektedir. Oysa haklı beklentiler ve kazanılmış haklar birer hukuk genel ilkesi olarak yargısal denetimde hukuka uygunluk denetiminin bir parçasını oluşturmaktadır. Ayrıca kazanılmış hakların korunması ilkesinin uygulaması ve haklı beklentilerin korunması ilkesinin ATAD içtihatlarındaki

uygulaması, idarenin ve yasamanın takdir yetkisinin engellenmediğini göstermektedir.

Haklı beklentilerin korunması ilkesini hukukun genel ilkelerinde biri olarak değerlendirmeyerek, kamu yönetimi ilkesi olarak görmek ve idari istikrar ilkesi ile eş tutmak hatalıdır. İdari istikrar ilkesi yasaların kısa aralıklarla değişmemesini gerektirmektedir. Bu yargısal denetim yoluyla elde edilebilir bir durum değildir. Mahkemeler idareyi veya yasamayı yaptıkları düzenlemeleri belli bir süre değiştirmemeye zorlayamazlar. Düzenleme yapma yetkisine sahip makamlar bu yetkilerini diledikleri zaman kullanabilirler. Burada hukuka aykırı bir durum yoktur. Ancak bu değişiklik, kişilere zarar vermeye başladığı anda mahkemeler müdahale etmelidir. Haklı beklentilerin korunması ilkesi burada devreye girmektedir. Haklı beklentiler korunurken, düzenlemelerin değişmesinin gerekip gerekmediği mahkemeleri ilgilendirmemektedir. Mahkemeler değişikliğin, kamu yararı aksini gerektirmedikçe, önceki düzenleme ile yaratılan beklentileri boşa çıkarır nitelikte olmamasını aramaktadır. Bu ayırım haklı beklentilerin korunması ilkesinin idari istikrar ilkesinden tamamen ayrı bir kavram olduğu anlamına gelmemelidir. Haklı beklentilerin korunması ilkesi idari istikrarın tesis edilmesine yardımcı olan bir ilkedir. Devlet yapacağı düzenlemelerin beklenti yaratacağını gözönüne alırsa, değişikliğe giderken kamu yararı yanında bireysel menfaatleri de değerlendirerek, düzenleme yetkisinin daha özenli kullanacaktır.

Haklı beklenti kavramı üzerinde yürütülen tartışmalardan bir diğeri kavramın maddi hukuk ilkesi olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceğidir. İngiliz Hukuku eksenli yürütülen bu tartışmada, İngiliz mahkemelerinin yargısal denetim ölçütü ve Parlamento'nun üstünlüğü ilkesi önemli rol oynamaktadır. Ancak yasama ve yürütmenin takdir yetkisine müdahale edileceği endişesiyle, kavrama usuli bir anlam yükleyerek savunma hakkı ile aynı anlama gelecek şekilde kullanmanın ikna edici bir gerekçesi bulunmamaktadır. Haklı beklentilerin korunması ilkesinin amacı kişilere savunma hakkı kazandırmak değil, maddi menfaatlerin korunmasıdır. Kişilere savunma hakkı tanımak için haklı beklenti ilkesine başvurmaya gerek yoktur. Türk Hukukunda Danıştay, kişilerin hak ve özgürlüklerini ilgilendiren, yaptırım niteliğindeki işlemlerin yapılmasında ilgilinin

savunmasının alınması gerektiği yönünde kararlar vermektedir.²⁴⁹ Ayrıca idari usul kanunu tasarısında da savunma hakkına yer verilmiştir.

Haklı beklenti konusunda tartışmalı olan bir diğer husus beklentinin haklı beklenti niteliğini kazanmasını sağlayan faktörlerdir. Tartışma, beklentinin kamu yararına ağır basmasının, haklılık için bir koşul olarak görülmesinin gerekli olup olmadığı hususundadır. Bu çalışmada beklentiye haklılık kazandıran hususun beklentinin makul olması savunulmuştur. Mahkemenin yapacağı kamu yararı değerlendirmesinin haklı beklenti niteliğini kazanmak için aşılması gereken bir engel olarak görülmesi hem kuramsal olarak hatalıdır hem de tazminat kararı noktasında sorun doğurmaktadır.

Kamusal makamın yarattığı beklentinin haklı bir beklenti olup olmadığı, beklenti doğduğu andaki koşullara göre belirlenmelidir. Kişi beklenti içine girdiği anda gelecekte beklentisinin korunmaması için öne sürülebilecek bir kamu yararını öngörebilecek durumda değildir. Kamu yararının haklı beklenti niteliğini kazanmak için bir koşul olarak öngörülmesi, haklı beklenti kavramının içeriğini boşaltır. Kişilerin geleceklerini öngörebilecek durumda olması ihtiyacına dayanan haklı beklenti kuramının, beklentiye haklılık niteliği kazandırmak için öngörülemez bir hususu esas alması, kuramın kendi içinde çelişmesi anlamına gelir.

Kamu yararına baskın gelmenin haklılık için bir koşul olarak görülmesi, kamu yararının aşılamamasına rağmen, kişinin menfi zararlarının karşılanması amacıyla başvurulabilecek tazminat kararını dayanaksız bırakır. Zira haksız bir beklenti nedeniyle maruz kalınan zararların tazmini mümkün değildir.

Beklentinin haklılığı ile korumanın gerekçelendirilmesini birbirinden ayırmak gerekir.²⁵⁰ Haklılık beklentinin hukuken korunabilir nitelikte olup olmadığıdır; hukuken korunmak zorunda olması değildir. Gerekçelendirme ise, haklı beklentinin kamu yararına baskın gelmesidir ve hukuken korunmak zorunda olması demektir.

²⁴⁹ Gözübüyük / Tan, **a.g.e.**, s. 482.

²⁵⁰ Steele, **a.g.m.**, s. 5.

KAYNAKÇA

Akıllıoğlu, Tekin: “Yasaların Zaman Bakımından Uygulanmasına İlişkin Bazı Sorunlar”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 17, Sayı 3, 1984, 36-45.

Aral, Vecdi: **Hukuk ve Hukuk Bilimi Üzerine**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2001.

Askeri Yüksek İdare Mahkemesi, (Çevirimiçi)
http://www.msb.gov.tr/ayim/Ayim_karar_fihrist.asp, 25.05.2010.

Anayasa Mahkemesi, (Çevirimiçi) <http://www.anayasa.gov.tr>, 25.05.2010.

Baygın, Cem: “Culpa in Contrahendo Sorumluluğu ve Amerikan Hukukundaki Uygulaması”, **Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 4, Sayı 1-2, 2000, 345-377.

Berge, Gio Ten /

Widdershoven, Rob: “The Principle of Legitimate Expectations in Dutch Constitutional and Administrative Law”, (Çevirimiçi)
<http://www.library.uu.nl/publarchief/jb/congres/01809180/15/b22.pdf>, 25.05.2010.

Cartwright, John: “Protecting Legitimate Expectations And Estoppel in English Law”, **Report To The XVII. International Congress Of Comperative Law**, (Çevirimiçi) <http://www.ejcl.org/103/art103-6.pdf>, 25.05.2010.

Clayton, Richard: “Legitimate Expectations, Policy and The Principle of Consistency”, **Cambridge Law Journal**, 62(1), March 2003, 93-105.

Craig, Paul: “Legitimate Expectations: A Conceptual Analysis”, **L.Q.R.**, 108(JAN), 1992, 79-98.

Craig, Paul: “Substantive Legitimate Expectations in Domestic and Community Law”, **Cambridge Law Journal**, 55(2), July 1996, 289-312.

Craig, Paul: **Administrative Law**, 5. bs., London, Sweet and Maxwell, 2003.

Craig, Paul / De Burca, Grainne: **Eu Law: Texts, Cases and Materials**, 2. bs., Oxford, Oxford University Press, 1998.

Craig, Paul: **Eu Administrative Law**, Oxford, Oxford University Press, 2006.

Danıştay, (Çevirimiçi) <http://www.danistay.gov.tr/kerisim/container.jsp>, 25.05.2010.

Erdoğan, Mustafa: **Anayasal Demokrasi**, 3. bs., Ankara, Siyasal Kitabevi, 1999.

Erez, Daphne Barak: “The Doctrine of Legitimate Expectations and The Distinction Between The Reliance and Expectation Interests”, **European Public Law**, Vol. II, Issue 4, 2005, 583-602.

Eversley, Calvin: “Legitimate Expectation and the Creation Of Procedural and Substantive Legal Rights in Commonwealth Caribbean Public Law”, **Common Law World Review**, Vol. 33, Issue 4, 2004, 332-351.

Forsyth, Christopher F. : “The Provenance and Protection of Legitimate Expectations”, **Cambridge Law Journal**, 47(2), July 1988.

Gözübüyük / Tan: **İdare Hukuku**, Cilt 1, 6. bs., Turhan Kitabevi, Ankara, 2008.

Gözübüyük / Tan: **İdare Hukuku**, Cilt 2, 3. bs., Turhan Kitabevi, Ankara, 2008.

Habermas, Jürgen: **Between Facts and Norms**, çev. William Rehg, Cambridge, MIT Press, 1996

Hayek, Friedrich A.: **The Road to Serfdom**, 2. bs., London, Routledge, 2001.

Knight, Dean R.: **Estoppel (principles?) in Public Law: The Substantive Protection of Legitimate Expectations**, (Çevirimiçi) <https://circle.ubc.ca/handle/2429/15270>, 25.05.2010.

Macpherson, Paula A.: **Legitimate Expectation and Its Application to Administrative Policy**, Ottawa Canada, 1995.

Moffett, Jonathan: “Resiling From Legitimate Expectations”, 12.11.2009, (Çevirimiçi) www.adminlaw.org.uk/library/publications.php.

Oğurlu, Yücel: **İdare Hukukunda Kazanılmış Haklara Saygı ve Haklı Beklentileri Sorunu**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2003.

Öncel, Mualla /

Kumrulu, Ahmet /

Çağın, Nami: **Vergi Hukuku**, 13. bs., Ankara, Turhan Kitabevi, 2005.

Pievsky, David: “Legitimate Expectation as A Relevancy”, **JR**, 2003, 144-148.

Rawls, John: **A Theory of Justice**, London, Harvard University Press, 2005.

Raz, Joseph: **The Authority of Law**, New York, Oxford University Press, 2002.

Scharpston, Eleanor: “European Community Law and The Doctrine of Legitimate Expectations: How Legitimate and For Whom?”, **Northwestern Journal of International Law & Business**, Spring 1990, 87.

Schonberg, Soren: **Legitimate Expectation in Administrative Law**, New York, Oxford University Press, 2000.

Schwarze, Jürgen: **European Administrative Law**, London, Sweet and Maxwell, 1992.

Sever, D. Çiğdem: **Danıştay Kararları Işığında İdare Hukukunda Kazanılmış Haklar**, Ankara, Yüksek Lisans Tezi, 2006.

Singh, Rabinder /

Steyn, Karen: “Legitimate Expectation in 1996: Where Now?”, **JR**, 1996.

Steele, Ian: “Substantive Legitimate Expectations: Striking The Right Balance?”, **L.Q.R.**, 121(APR), 2005, 300-328.

Thomas, Robert: **Legitimate Expectations and Proportionality in Administrative Law**, Oxford-Portland Oregon, Hart Publishing, 2000.

Ulusoy, Ali: **Kamu Hizmeti İncelemeleri**, İstanbul, Ülke Kitapları, 2004.

Waldron, Jeremy: **The Law**, London, Routledge, 1990.

Weber, Max: **Economy and Society**, USA, University of California Press, 1978.

Weir, Claire: “Is EC Proportionality The Same as Wdnesbury Unreasonableness?”,
JR, 1999.

KARARLAR LİSTESİ

Schmidt v. Secretary of State for Home Affairs [1969] 2 Ch 149

R. v. Liverpool Corporation, ex parte Liverpool Taxi Fleet Operators' Association [1972] 2 QB 299

A-G of Hong Kong v. Ng Yuen Shiu [1983] 2 AC 629

R. v. Secretary of State for Transport, ex parte Richmond upon Thames LBC [1994] 1 WLR 74

R. v. Minister of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte Hamble Fisheries [1995] 2 All ER 714

R. v. North and East Devon Health Authority, ex parte Coughlan [2001] QB 213

R. v. Home Secretary, ex parte Hargreaves [1997] 1 WLR 906

Commission v. Council (Case 81/72) [1973] ECR 575

CNTA v. Commission (Case 74/74) [1975] ECR 533

Ditta Angelo Tomadini v. Amministrazione delle finanze dello Stato (Case 84/78) [1979] ECR 1801

J. Mulder v. Minister van Landbouw en Visserij (Case 120/86) [1988] ECR 2321

The Queen v. Minister of Agriculture, Fisheries and Food and Secretary of State for Health, ex parte Fedesa and others (Case C-331/88) [1990] ECR I-04023

Affish BV v. Rijksdienst voor de keuring van Vee en Vlees (Case C-183/95) [1997] ECR I-4315

Dieckmann and Hansen GmbH v. Commission (Case T-155/99) [2001] ECR II-3143

Anayasa Mahkemesi, 03.04.2001, E. 1999/50, K. 2001/67 RG Tarih-sayı: 07.11.2001 - 24576

Anayasa Mahkemesi, 11.06.2003, E. 2001/346, K. 2003/63 RG Tarih-sayı:
08.11.2003 - 25283

Anayasa Mahkemesi, 07.02.2008, E. 2005/38, K. 2008/53 RG Tarih-sayı:
08.04.2008 - 26841

AYİM 2. Daire, 21.11.2007, E. 2006/1242, K. 2007/996 AYİMD sayı: 23

Danıştay 5. Daire 15.06.1993 E. 1993/1829 K. 1993/2524

Danıştay 5. Daire 19.03.1996 E. 1993/7236 K. 1996/1164

Danıştay 5. Daire, 14.03.2006, E. 2003/3647, K. 2006/1140

Danıştay 8. Daire 17.06.1997 E. 1996/3847 K. 1997/2153

Danıştay 8. Daire 25.04.2002 E. 2001/2179 K. 2002/2463

Danıştay 8. Daire 30.04.2003 E. 2002/693 K. 2003/1944

Danıştay 8. Daire 04.05.2005 E. 2004/5084 K. 2005/2119

DİDDK 17.10.1996 E. 1996/146 K. 1996/475

DİBGK 03.07.1989 E. 1988/5 K. 1989/3